

11111

11111

СҮҮН КАПАЕВ

СҮҮН
КАПАЕВ

1
✂

11111

11111

Суюн Канаев

**УҢШ ТОПЛАМАЛЫ
ШЫҒАРМА**

Суюн Капаев

*Уьш топламалы
шыгарма*

РГБУ «Карашай-Шеркеш республикалык
китап баспасы»
ЧЕРКЕССК
2012

Суюн Капаев

Сайлам ятлавлар
Поэмалар • Толгавлар

1

ТОМ

РГБУ «Карашай-Шеркеш республикалык
китап баспасы»

ЧЕРКЕССК

2012

85 (2Рос-Нор) 7
К 42

Редакторлык куйп:

Ш. А. Курмангулова, И. С. Капаев, Н. Х. Суюпова,
С. А. Кукаева, А. И. Капланова.

Тузъуьвши И. С. Капаев
Ярастырган А. Я. Унежова

Первый том собрания сочинений классика ногогайской литературы, Народного писателя КЧР С. И. Капаева представляет сборник избранной поэзии разных лет. В них осмысливаются духовные ценности ногогайского народа, его вековые нравственные традиции. Образным, глубоко народным языком описывается судьба народа, сложный мир современных отношений, неизбывная любовь к родному краю.

К 4802490200-7-2012
9П1(03)-2012

ISBN 978-5-7289-0297-3

© С. И. Капаев, 2012
© РГБУ «Карашай-Шеркеш
республикалык китап
баспасы», 2012

Редактордан

Белгили ногай язувшысы Суюн Имамалиевич Капаев 1927 йылдың 3 майында Эркин-Юрт авылында тувган. Бола-як язувшы Черкесск педагогикалык училищесин, сонъ Ставрополь педагогикалык институтын битирип, ерли мектебте оқытувшы болып куллык этип баслайды. Ама шебер соьзге, адабият яратувшылыкка ымтылув яс аьдемди «Ленин йолы» газетасына, сонъ Карашай-Шеркеш китап баспасына алып келеди. Халктынъ кайнаскан яшавын тереннен билуьв — онынъ адабият яратувшылыгынынъ таъвесилмес булагы болды.

1957 йылдан баслап, зегенли язувшы оьзининъ китап-ларын артлы-артыннан шыгарып баслайды: «Оьтуьв», «Йылы ел», «Эски уьйдинъ сонъы», «Толкыннынъ таза, Тазасув», «Ювсан», «Бекболат», «Тандыр», «Шокалыдынъ эсинде», «Казгулактынъ картлары», «Ердинъ йылувы», «Уьлкер», «Ногайдынъ уьйи» эм б. Коьрнекли эм етимисли яратувшылыгы уьшин С. Капаев коьплеген сыйлы атларга, оькимет белгилерге тийисли, аьле 30 ясында Россиядынъ «Сый белгиси» ордени мен савгаланаларды, 1995 йылда Карашай-Шеркеш республикасынынъ Халк язувшысы деген атка тийисли болады. Етпис ясындагы мерекесинде язувшыга халклар ара Дослык ордени бериледи. С. Капаевтинъ шыгармалары Москвада айтылган баспаханаларында орыс тилине коьширилип шыгадылар. Язувшыдынъ «Толкыннынъ таза, Тазасув» повести Казахстанда, Каракалпакта айырым китап болып баспаланаларды. Бир кесек ятлавлары инглис, испан, француз тиллерине коьширилип, тыс кыралларда белгиленедилер.

С. И. Капаевтинъ яратувшылыгы 60—80-нши йылларда ногай адабиятынынъ кара соьз бен язылган шыгармалардынъ жанр туьрлилерининъ оьрленуьвине, повесть, роман жанрларынынъ кепленуьвине себеп бередилер. С. Капаев лирикалык повести жанрынынъ негизин салганлардынъ да бириси болады.

С. И. Капаевтинъ яратувшылыгы — ногай адабиятынынъ оърленув йольнынъ маънели кесеги. Сулушлы, зегенли язувшы оъз китапларында халктынъ фольклор байлыгын, онынъ аьлиги заманга келисли эм анъламлы болганын излеп, кенъ кулланады, шыгармаларында айтувлардынъ, эртегилердинъ, толгавлардынъ бай тилине таянып, ногай адабият тилининъ стиль, поэтика ягыннан оъз миллет баскалыгы болганын сагънады, кеплейди. Язувшы Ногай уьйин, Тандырын, Отягасын, Шоьлин, Ерининъ йьлувын, Ювсанын, онынъ ийисин китапларында окувшыларга танытады, сездиреди эм сол ногай халкына баалы, ырымлы болган анъламларды оьмирликке саклавга йол ашады. Онынъ шыгармалары Керуьв Кавказдынъ орта мектеблеринде, институтларында кенъ оқыладылар. Язувшыдынъ коьп ятлавлары йьр болып радиода, телевидениеде эм маданият уьйлердинъ сахналарында занъырап эситиледилер.

Эркин-Юрт эм Дагыстан республикасынынъ Калинин авылынынъ мектеблери С. И. Капаевтинъ атын юргистедилер.

Белгили ногай язувшысы С. Капаевтинъ шебер Соьзининъ оьмирлик йьлувы Ногай тилининъ оьрленувине дайымлык карув береегине эш шекленмеймиз.

ЕМИРЕ

Баспаланмаган ятлавлар

КАЛЕМИМДИ КАЙРАК ТАСКА КАЙРАДЫМ

Кеше-куьндиз доьрт буюкленип олтырып,
Яздым йырлар, яра этип янымды,
Олтырганда онъалсалар ойларым,
Санларымда ойнаттылар канымды.

Топалланмай, оьткир болсын оьзи деп,
Калемимди кайрак таска кайрадым,
Язганларым ярасалар халкыма,
Яс баладай шешек атып яйнадым.

Яздым йырлар, озды йыллар кезуьв мен,
Карт шагыма мине энди мен келдим,
Язбай калган язылынар оьзек деп,
Бу заманнынъ кетеегин билмедим.

САРАЛА ТАНЪ

Саргайып аккан сары танъ
Аспанды этти сарала,
Шырышын бузды танъ манънынъ
Эмшекти излеп бир бала.

Зем-земдей шык пан ювылып,
Кызгалдак шоьлде сайланды.

Коьрмеге куьнди куьнайлан
Куьнтувар бетке айланды.

Саргайып туры сары агаш,
Саралы коькке узалып,
Шыр-шыр этеди шилторгай,
Саралы танънан саз алып.

Саргайып аткан сары танъ
Аспанды этти сарала.
Шырышын бузды танъ манънынъ
Эмшекти излеп бир бала.

ОБРНЕКЛЕНДИ ОБНЕРЛЕРИМ

Обмиримди мен обткердим обнер минен,
Обнерлерим кыйылдылар обрнеклер мен.
Обрнеклерим ока йипке обрилдилер,
Обрилдилер, обркенленип коьриндилер.

Обрнеклерим йыйылдылар бир шок гуьлге,
Сол шок гуьлим йылтырады язлык куьнге,
Йобгерленип турсын дедим гуьл байламым
Яннан суйьген миллетиме обмирлерге.

ЕМИРЕ

Елпилдеп туьсти Емире*,
Ер йылынып бувлады.

* Емире – куьбидей кып-кызыл кызган зат. Кыста ол коькте ятады. Язлыктынъ басында ерге туьсип, оны йылытады. Эште, Емире мусылман дин алынмай айтылган зат болар. Оны бабаларымыз куьн йылувын ерге мол берген шак пан байланыстырады. Бизим ата-бабаларымыз табияттынъ бу заманын кайдай ды бир уйькен кудирет

Ямгыр явып, ер йибип,
Шокыраклар шувлады.

«Емире туьсти, Емире», —
Деп эгинши даьврэнди.
Бисимилла деп, сабаншы
Ерге салды туьренди.

Емиреди несилге
Айтып кетти бабалар,
Емире туьсип яз басы,
Янландылар далалар.

Атайлар айткан Емире
Айтылмады, койылды.
Неше аьруьв аьдетлер
Аьле бизде йойылды.

Ер йылынып, язлык келсе,
Емире туьсти, деймен мен.
Халкым айткан аьдет бу деп,
Аталарды эслеймен.

БАКТЫ

Биревлерге бактылы деймиз биз,
Баьри заты да болып колында.
А баскалар бактысыз бу яшавда
Йыгылып-турып юрген йолында.

Бакты дегенинь байлык па, аьше,
Обыр непсисин аьдемнинь ашкан?
Зарланып куьннен бирев-биревге,
Кардаш-кавымнан татымлык кашкан?

Йок! Байлык тувыл бакты дегенинь,
Ол аьдемнинь аьдемлик шарты!
Бакты дегенинь — яшавдынь коьрки,
Бири-бирин сыйлап ясы эм карты!

УЪЗИЛМЕЙДИ УЪМИТИМ

Танъла куьним аькелер деп ийгилик,
Мен куьнимди озгараман каьр этип,
Яшамага мага берген заманды,
Оьлшемсиздей, куьннен куьнге тар этип.

Баягындай бакты аькелмей сол куьним,
Танъла мага тагы айланып келеди.
Тек уьмитим уьзилмейди, кетпейди,
Сол уьмитим мага сеним береди.

ЙИБЕК ЙИПЛЕР СОЗЫЛДЫ

Куьн де тувды, туьн уйкысын озгарып,
Аьдуйвлеген ак аспаннынъ койнында.
Куьмисленди коьгоьленде тамшылар,
Мойшақлардай сылув кыздынъ мойнында.

Ер юзине ярык нурын мол себип,
Тегершиктей коькте телпек тыгырды.
Тыгырды да йибек йиплер созылды,
Тагаткандай алтын ока шыгырды.

АЛТЫН АЙ ШЫКТЫ ЫМ КАГЫП

Тып-тынык кеше, ер калгып,
Аьыл авлакта авнайды,
Конъырав сесин шыгарып,
Тынсыз шоқырак шувлайды.

Кус йолы туры кусларсыз,
Аспанды алып агартып,
Ети юлдыздынъ ярыгын
Етеген туры ерге артып.

Етеген туры ерге артып,
Тып-тынык кеше, ер калгып,
Сылувга илинген сыргадай,
Алтын ай шыкты ым кагып.

КОЛЛАР

Бавда пискен кызыл-ала алмалар,
Куьн коьзине бавырларын салганлар.
Алма кабып, кавызы ман бал едик,
Деп айтады бу ерлерде болганлар.

Бал татысын бавым меним, деп бавшы,
Карап юри шешек аткан гуьл бавын.
Емислерди кавызы ман бал эткен
Бу бавшыдынъ коллары-ав – бал кавын.

ШЫНЪ АЯК

Балаларым балдай этип шай ишкен,
Уьндирикте йылтырайды шынъ аяк.
Шебер болып оьрнеклери оьрилген,
Коьздинъ явын алып туры лаьл бояк.

Сыпырага салынады аьдет пен
Аяклардынъ энъ алдында шынъ аяк.
Бавырсак пан балавыздай шай берип,
Сый этеди, конак сыйлап, бизим як.

Оьрнеклеринъ алты оьрилген, шынъ аяк,
Оьрнеклерде алтын ока сувы бар,
Дайым толып муьлдирейсинъ, шынъ аяк,
Муьлдиремде ногайымнынъ бувы бар.

КУДИРЕТИ БИР КУДАЙДЫНЪ — КУЪН КОЪЗИ

Куъмис нурын дер- дуныяга ялатып,
Баъри янды тек озине каратып,
Таяклары лаъл шешекей гуъл атып,
Кудирети Бир Кудайдынъ — куън тувды.

Мен де турдым, куън коъзине карадым,
Яйма-шувак болган меним каралдым.
Динктей болып эртенъ шакта ял алдым,
Кудирети Бир Кудайдынъ — куън коъзи.

ЭСКЕ АЛМАЙМЫЗ ЭСИК БЕТКЕ КЕЛГЕНИН

Явап турып бу дуныяда озимиз,
Таласамыз, урсысамыз, оьлемиз,
Оьмирлерге эш кетпейин бир якка,
Сосы ерде тураяктай коьремиз.

Сосы ерде тураяктай коьремиз,
Келеекти эсимизге алмаймыз,
Анав алай, мунав булай айтты деп,
Яхшылыкты ялмап алып кувлаймыз.

Исси дуныя, алданамыз, мутамыз
Бир Кудайдынъ оьлшеп яшав бергенин.
Аьжел деген, таьжел болып сирелип,
Эске алмаймыз эсик бетке келгенин.

КАРА ЕРДИ КУШАГЫНА АЛАР ЭДИ

Атам меним кара ерди карзына деп,
Карар эди карамы ман тоймайын,

Айдар эди, тырнар эди, торка* деп,
Шыгаргышай баразнадынъ ший майын.

Яз бойынша яйдак кырды уый этип,
Улпа тоьсек бу экен деп, ятар эди.
Алла Таала бергенинъе шуькир деп,
Кара ердинъ бал татувын татар эди.

Кара ердинъ бал татувын татар эди,
Кув данъылда бир Кудай ман калар эди,
Оьмир-оьмир ятар ерим бу ды деп,
Кара ерди кушагына алар эди.

КОБЪИЛ МЕН КУЪНГЕ ЕТЕМЕН

Эртенъ мен эрте тураман,
Бетимди куьнге тутаман.
Шыктай таза авады
Боьртенке шайдай югаман.

Йылытады куьним денимди,
Коьтерип меним коьркимди.
Шезде беремен куьн бетке,
Басымнан шешип боьркимди.

Кудирети деп яшавдынъ
Кудайга шуькир этемен.
Куьмис таяклар дем берип,
Кобъил мен куьнге етемен.

СЫНМАС ДИРЕК АЛАЛ ЮРЕК НОГАЙЫМ

Эринмейин аьдуйвлединъ, обстирдинъ,
Ийкрамды, обрметлевди билдирдинъ,

* Торка — парс тилинде энъ аьрув йибек.

Ийгиликти ястан мага сездирдинъ,
Оьрмет билген, ийкрамлы Ногайым.

Тувра бол деп, тувра йолды коьрсеттинъ,
Уьйрен дединъ, ниетимди туьз эттинъ,
Мырад эттим, мырадыма сен еттинъ,
Туьз ниетли, туврашылы Ногайым.

Сенде аьли меним баьри керегим,
Тамырласкан сени минен юрегим,
Сен тувылым меним соьнмес дирегим,
Сынмас дирек алал юрек Ногайым!

САВАПЛЫК

Калай исси сосы дунья аьдемге,
Оьмирлерге тураяктай коьремиз.
Вакыт келип бир Кудайдынъ оьзиннен,
Кайтпас ерге баьрин таслап кетемиз.

Коьп зат керек, етпейди деп бизлерге,
Биз куьнлерди, куьлдей тоьгип, оьтемиз,
Излей-излей коьп затларды яшавда,
Саваплыктан эрек кете беремиз.

Тек билмеймиз, саваплыктынъ, сав болып,
Савкат болып калаягын савларга,
Сол саваплык коьлем болса дуньяда,
Яшав деген яйнаягын халкларга.

БИРЛИК БОЛМАЙ

Орда болган он сан ногай,
Бир заманда болган номай,
Талас болып, тартыс болып,
Шашылды-ав, бирлик болмай...

Аьр бир ян да куьшке сенди,
Бас боларман мен де, деди.
Бирлик болмай — тирилик болмай,
Тыпак болган Элди боьлди.

Ой билмеген ойды этти,
Зегенлилер коьрге кетти.
Тил бирикпей, халк шашылып,
Сосы куьнге ногай етти.

Бирлик ерде — тирилик деген,
Аз болды-ав оны билген.
Авырыйды сарсып деним,
Ногайымды буьйтип коьрген.

Буьгуьнде де арамызда
Кобринмейди сосы бирлик,
Ол болмаган кайсы ерде
Болар дейсинь — шынты тирилик...

КОЬГЕРШИН

Кобп-коьмек болып коьгершин
Ушып юри коькте ойнап,
Агынды ярган яркайдай,
Канатында куьн яйнап.

Кобкшил коькте коьгершин,
Канаты бир де талмасын,
Оны кармап каршыга
Эш бир заман алмасын.

Кобкшил коькте коьгершин,
Уьйирилсин биз уьшин,
Кобгергендей коьгимиз
Кудай берсин оьз куьшин.

АВЫЛЫМ МЕНИМ — СОБНМЕС ТАНДЫРЫМ

Тувган ериме сагынып келемен,
Кобргишей асыгып ойын-кырын,
Эситким келеди ойнап юрген
Кишкей баладынъ кувнак йырын.

Яслыгым келеди коьз алдыма,
Кобнъилим меним яйдай яйнайды.
Шетен ожакта лакшынга илинген
Толы казан боркылдап кайнайды.

Йылувлык энеди дениме меним
Давылдап янган яп-ярык отган,
«Келдинъме?» — дейди аьдуйвлеп айтып,
Анамнынъ сеси отабай яктан.

Термилип карайман сес шыккан якка,
Келердей коьрип анам касыма.
Баладай болып: «Абай-ав», — деймен,
Келсем де оьзим эсли ясыма.

Авылым, уьйим — собнмес тандырым,
Булайда тамган киндик каным,
Бу ер мен меним киртлескен оьмир
Кудайым берген ялгыз яным.

БОЛДЫ ЭНДИ, УЯНАЯК...

Бир заманда ханлык суьрген,
Халкым тынды, даввренимейди,
Тыпаклык йок, ювас болды,
Йигерлиги коьринмейди.

Халкым меним даввренимейди,
Арыдыма давалардан?
Яде десень, азап шегип,
Йобнъкидиме казалардан?

Болды энди, уянаяк,
Тыпаклыкты биз тутаяк.
Намарт деген яман затты
Арамыздан биз куваяк.

Соңда бизге йигер келер,
Ялгыз Кудай демди берер,
Яс урпак та оьсип етер,
Бу Ногайым оьрмет коьрер.

ОЬНЕРИМЕ ХАЛКЫМ МЕНИМ ДЕМ БЕРДИ

Тып-тыныш оьтпеди меним оьмирим:
Бирде келдим де есирдей едилдим,
Бирде келдим де арбага егилдим,
Бирде келдим де ат сайлап миндим.

Орайда шалып оқында йырладым,
Оқында келдим де байбайлап йыладым.
Оқында сарсып аксанълап калдым,
Оқында келдим де калтанълап бардым.

Оьзим демей, оьзегимди талдырып,
Оьнеримди оьзгелерге мен бердим.
Байлык деген эки колдынъ кири деп,
Онъса ногай, мен де онъарман деп юрдим.

Оьрге оьрлейди оьнери деп Суьйииннинъ,
Куьнлевшилер оьрмекшиндей оьрдилер,
Алла акыл бермегенин билмейин,
Болмавларын олар меннен коьрдилер.

Коьрселер де баска оларды тартпадым,
Эш биревге яла деген артпадым.
Терискендей терислерин коьрсетип,
Айын ашап, артларыннан айтпадым.

Тувралыгым тувганларга ярамай,
Ялгыз янга яраларды салдылар.
Яламыннан яра салып яманлар,
Бир Кудайдан куьна тукым алдылар.

НАМАЗЛЫККА БАСТЫ ИЙДИМ

Азраил бизбиз деген арсызларга,
Сынса сынсын белим дедим, ийилмедим.
Заньыратып кайдай кобыз тартсалар да,
Олар айткан ойынларды бийимедим.

Олтыртармыз орын берип арбамызга,
Бизим йырды созып-созып йырла, деди.
Ак ниетли аьдемлердинь аямайын
Юреклерин кармап-кармап тырна, деди.

Арсызлардынь арбасына асылмадым,
Олар айткан бир йырды да йырламадым.
Яман айтып эш биревдинь мен юрегин,
Оьзим билип, оьмиримде тырнамадым.

Арбасына асылмадым, яяв юрдим,
Йырларын да йырламадым, йылап юрдим.
Йырламасань, тырнамасань коьреек деп,
Юрегимди олар меним кармап юрди.

Ахыр-авел енъер туьзлик деп мен сендим,
Сол сенимим куьшти берди мага дайым,
Намазлыкка басты ийдим, сыйды бердим,
Дер-дуныядынь иеси деп бир Кудайым!

ЕЛ

Ел эседи, элеслеп эседи,
Куьнтувар беттен куьнбатар карап,
Оьленди оьбип, ерди ялап,
Таракгай этип шоьлди тарап.

Ел эседи, элеслеп эседи,
Боьрктей камбакты топтай тыгыртып.
Йылгыннынъ талын ерге ийилтип,
Кылгыннынъ басын кыр ман ювыртып.

Сышырып шоьлди тап-таза этип,
Елбиреп эскен ел де тынады.
Йибек шашагын кылгыннынъ сыйпап,
Саьвлесин себип, куьн де тувады.

АЪЖЕТСИЗ КУЪНИМ БОЛМАДЫ

Шугылсынъ дейдилер мага.
Дурыс-ав: шугылман, шалтпан.
Асыksam меним артымнан
Етип те болмас ат пан.

Биревлер юрсе, йортаман,
Баскалар йортса, шабаман.
Куьн кыска болып, заманды
Мен кара туьннен аламан.

Каьримди айт деп этемен,
Битер олар деп ойлайман.
Кыймылдатага шалт сен деп,
Оьзимди кыстап кыйнайман.

Биреви битсе исимнинъ,
Биреви битпей калады.
Агынлы сувдай асыгып,
Куьнлерим кетип барады.

Яшавда баьри истинъ мен
Билмедим буьйтип толмасын.
Эске алмайды аьдем зат —
Аьжетсиз куьни болмасын.

КЕТЕДИЛЕР ЯСЛАР

Кетедилер яслар, авылды таслап,
Аркага артып артпаklarын.
Эске алмайдылар, кайтып келип,
Оьмирлер бу ерде ятарларын.

Кетедилер яслар, авылды таслап,
Бирев кувгандай курыкты алып,
Кайтарларма яслар, кайтарларма деп,
Картлар карайдылар, коьзлери талып.

Кетедилер яслар авылды таслап,
Еннет яшавы бир ерде бардай.
Кетедилер яслар, неге, не уьшин,
Яде коьринеме эллери тардай!

Тып-тынык авыл, боп-бос орамлар,
Каралды кавмак, опырап коралар.
Кавсаган уьйлер йок боларлар,
Тыртыр баскан кенъ далалар.

Неге кетедилер-ав сосы яслар,
Тувган ерлерин оьксиз калдырып,
Болама-ав суьйтип алыс кетпеге,
Ата-анадынъ юрегин талдырып?

Калага кетедилер айт деп яслар,
Кайбири Сибирьге, Тюменьге етеди,
Кавымын калдырып, элин койып,
Баска якларда не каьр этеди?

Авыл тып-тынык, боп-бос орамлар,
Карзыналы ерге карав-ав керек.
Неге кетедилер-ав сосы яслар
Тувган яклардан асыгып эрек?

Кетедилер яслар, авылды таслап,
Аркага артып артпаklarын.
Эске алмайдылар, кайтып келип,
Оьмирлер бу ерде ятарларын.

СИРЕЛГЕНЛЕР СЫНТАСЛАР

Сирелип туры сынтастар,
Астында ятыр кув баслар,
Коркак па яде йигит пе,
Яхшы ма яде ийт пе,
Алал ма яде наьлет пе?
Ятадылар кув баслар.

Сирелгенлер сынтастар,
Астында ятыр кув баслар.
Кушагын ашып, кара ер
Баьрин де алган койнына.
Сол юмартлык аьдемнинь
Неге келмейди ойына?

КАЙДА БАРАДЫ СОСЫ ЗАМАН

Биревге бирев боьридей карап,
Биревлер сасып, биревлер адап,
Биревлер юрекке бизди кадап,
Кайда барады сосы заман?

Яхшылык ятып, яманлык атып,
Савапты билмей, куьнага батып,
Юреклер аьдемде тастай катып,
Келеме сосы ахырзаман?

Хаьтерди этпей, хаьтеди этип,
Яхшылык таппай, яманга етип,
Туьзликти билмей, териске кетип,
Неге карысты сосы заман?

Карысты-састы сосы эман,
Бар ма эмлердей оны дарман?
Элимлик болса эндиден арман,
Туьзелмес эдиме сосы заман?..

ЯНҖЫ АЙ

Кокте тувады янғы ай,
Алтын сыргадай сылтырап,
Кокргенлей оны, ногайдынъ
Юзи яйнайды йылтырап.

Сылувына сукланып,
Кокнъили онынъ кок етеди,
Огыры ман келсин бу ай деп,
Тилек тилейди, дува этеди.

Огырлы болса янғы ай,
Казаным меним кайнар деп,
Казаным меним кайнаса,
Яшавым меним яйнар деп.

Кокте тувады янғы ай,
Алтын сыргадай сылтырап,
Кокргенлей оны, ногайдынъ
Юзи яйнайды йылтырап.

НЕПСИ

Непси деген — туйпсиз денъиз оба дейди,
Сол обадынъ теренине ким етеди?
Этилмесе канагат, непси ашылып,
Бу инсаннан, янын ялмап, эс кетеди.

Бу инсаннан, янын ялмап, эс кетеди,
Эссиз инсан бу дуньяда не этеди?
Йыйган муълки олжа калып оьзгелерге,
Сыйсыз болып, синъип кетеди кара ерге.

БЕРДИ КУДАЙ БУ ДУНЫЯГА БИР ЗАМАН

Келди бирден бу дуньяга бир заман,
«Алла йок», — деп кышкырдылар биревлер.

«Куран-китап оқыганлар, – дедилер, –
Эскиликке олар сынмас тиревлер».

Эскиликтинъ тиревлерин сындырмай,
Болмас деди янғы яшав эш туъзип,
Сонда келди халк басына бир каза,
Басладылар зегенлерди йок этип.

Эскиликтинъ тиревлери сизде деп,
Ерди суыйген ершилерди туттылар.
Солавка ман Сибирь деген буз ерлер
Нешевлерди ялмап алып юттылар.

Элде калды аналар ман балалар,
Оларга да ягылдылар ялалар.
Яланъаяк, яманларга ялынмай,
Бас кештилер неше зегий бабалар.

Актан кара билмегенлер биригип,
Оърледилер тоъремиз деп тоър бетке.
Тентеклердинъ тоъзалмайын «тоъресин»,
Туънъилдилер тоърешилер коър бетке.

Дер-дуныяды тутып турган зегенлик,
Зегенликти алласызлар муттылар.
Аталардан калган аърувъ антларды
Сол антсызлар ишки минен юттылар.

Берди Кудай бу дуныяга бир заман,
Алласызлар ян алкымга еттилер.
Кара халктынъ айландырып басларын,
Бу яшавдан имансызлай кеттилер.

КАРТЛЫК КЕЛЕДИ КАЙЫРЫП

Картлык келеди кайырып бизге:
Аягынъ-колынъ яз куынде бузлап,
Он эки муъшенъ, язылып болмай,
Кеше де – куын де авырып сызлап.

Картлык келеди кайырып бизге:
Колларынь-бетинь картадай болып,
Биревге ярамай, биревге ярап,
Айткан соьзлеринь атадай болып.

Картлык келеди кайырып бизге:
Карувынь-куьшинь осалга тартып,
Эслейтаган эсинь де кетип,
Йылтырап турган куьнинь де батып.

Картлык келеди кайырып бизге:
Аякларыньа тысав салдырып,
Кетип барады-ав яшав басыньнан,
Сосы дуныяды артта калдырып.

Картлык келеди кайырып бизге:
Картлыктан аьше кутылып болама?
Сосы дуныяда ян деген затынь
Яс болып яшап оьмири калама?

Картлык келеди кайырып бизге:
Тек келсин огыры ман, деп тилейсинь.
Картлыгынь озса — кайгысыз болып,
Оннан сонь наьсип неге излейсинь?

* * *

Силтедей тынган меним халкым,
Билмеймен, неге оьспейди саны?
Орда бийлеген бу ногайдынь,
Таластан талып, сокпайма каны?

Таластан талып, сокпайма каны?
Кайда кетти-ав, баьтир яны?
Кудай дем берип — кайраты келип,
Аьруьв болмаспа эртенъи танъы?

БУРКАСЫН ЗАМАНДА ТУВДЫМ

Буркасын заманда тувдым мен,
Бетимди коьзяс пан ювдым мен,
Белимди таспа ман бувдым мен,
Санымды яслай увдым мен.

Балалай, бакырып коьрдим мен
Ашлыктан аьдемнинъ сискенин,
Биревди бирев малдай кескенин,
Биревдинъ коьзин бирев тескенин.

Биревди бирев шынжырга такканын,
Биревди бирев отка якканын,
Биревге бирев яла якканын,
Аьдемнинъ каны сувдай акканын.

Коьрдим... Коьрмесин деймен энди мен
Урпаклар бизим коьргенди.
Бир Кудай дайым оьзи этсин
Балалар яйнап юргенди.

АВЫЛЫМНЫНЪ АК ТАНЪЫ

Авылымнынъ ак танъы —
Наъзик шыккан йыр анъы.
Таралтады кешеди
Ерге энип танъ манъы.

Балалыгым бал татып,
Делхайыр болып куьн кетти,
Авылымнынъ ак танъы
Йолымды меним туьзетти.

Йолымды меним туьзетти,
Денимди меним беркитти.
Шыдамлыкка уьйретти.
Эр бол деди, эр этти.

Авылымнынъ ак тангы —
Наъзик шыккан йыр ангы.
Таралтады кешеди
Ерге энип танъ мангы.

АШЫ БОЛСА ДА...

Ашы болса да, дурысты яздым,
Бирев окыды, бирев тынълады,
Бирев туъсинмей, баскасы анълады,
Бирев йылады, баскасы толгады.

Биревге ярап, майдай якты,
Баскады келди де оттай якты,
Бирев керек деп эсине алды,
Баскадынъ келди де эсин алды.

Майдай якканлар: «Ашы болса да,
Туъзди яз, Суыйн», — дедилер мага.
Сонда мен яздым, тилимди «кайрап»,
От больш тийсин деп питне явга!

ЙОЛЛАРЫМ МЕНИМ

Йолларым болды адыр-будыр,
Абындым, тек ятып калмадым,
Кудайдан тилеп куышти алдым,
Арымай алдыга бардым.

Суыймегенлер суыйинип келип,
Суъринди-ав Суюн, дедилер,
Шошкалары шошайып барып,
Шонъкайып терекке миндилер.

Шонъкайып терекке миндилер,
Юргенимди меним коьрдилер.
Юреди Суюн, юреди деп,
Батпак сув бетке оьрдилер.

ЮМЛЕ ХАЛККА НУР АТКАН

Алласызлар Алла берген дунияга
Тажлер кийип, таъжел болып келдилер.
Асылсызлар, ассы болып аскынып,
Алла йок-ав, биз Алламыз дедилер.

Алла йок деп йота сокты юртларды,
Аьдемлердинь юреклери каттылар.
Бир Алладынь сыйлы атын айтканлар,
Туткын болып тутнактарда яттылар.

Туткын болып, тутнактарда яттылар,
Зегенлерди тускап-тускап аттылар,
Алла деген алдав зат деп азланып,
Бастан-аяк куьналарга баттылар.

Кара халктынь йиндей этип басларын,
Сенимлерин сенькилдетти, сенме деп.
Азгын бирев такка минип бакырды:
«Алла деген бу дуныяда менмен», — деп.

Аьжел деген богырдактан бувганда,
Алласызлар «Аллам-ав», деп айтады,
Куьналары куьлдей болып тоьгилип,
Илеслери яханемге кайтады.

Кудирети куьшли экен Кудайдынь.
Дер-дуныяды инсанына яраткан.
Ля иллаха илалла, я Алла,
Ялгыз сенсинь юмле халкка нур аткан!

СЫП-СУВЫК БОЛЫП АРА КАЛДЫ

Бираз олтырып ойланып алсак:
Талас болгандай не зат бар ды-ав?
Урсыстык-таластык, арады аштык,
Оннан сонь, айташ, не зат калды-ав?

Калгандай болып не зат калсын?
Юректи ярган яра калды.
Тувдык тувдыкты эрек этип,
Сып-сувык болып ара калды.

АЙХАЙ ЯСЛЫК

О яслык! Яйнаган яслык,
Ойсыз-сойсыз озган куьнлер.
Ойнап ойынга тоймагайын,
Завыкланып кешкен туьнлер.

О яслык! Делхайыр яслык,
Ойнай баскан тайдай яслык.
Ярасыгынъ яйнап кетип,
Аспандагы айдай яслык.

О яслык! Кайнаган яслык,
Кара тасты ярган яслык.
Табиаттан, талув билмей,
Айбатлыкты алган яслык.

Тек эс этпеймиз яслык пан
Яслыктынъ йылтын экенин,
Айындырыктай йылтырап,
Бирден де соьнип кетерин!

ТАВ БУЛАК

Боркылдайды борк-борк этип бир булак,
Сол булакка эжувъ этеди тав кулак.
Куват алып кара ердинъ оззиннен,
Шорылдайды шорка болып оззен мен.

Урынады-беринеди тасларга,
Тарак болып ягаларын тарайды.
Асыгады таслагышай тарлыкты,
Алыстагы ак денъизге карайды.

Каргып-шоршып, арымайды-талмайды,
Актарылган агынларга етпеге,
Етип болып, кушакласып-оббисип,
Денъиз сувын муълдиремли этпеге.

ШОЪА КЕШЕ

Тып-тынык кеше, шоъл кеше
Тыгырып тынып барады.
Ярты калакай – ярты ай
Янтардай болып янады.

Яймадай яйылып кеше шоъл,
Ялпайып ятыр, мызгайды.
Уйкыды таппай атшалман
Емегин йортып ызлайды.

Кусларсыз туры Кус йолы,
Аспанды алып агартып,
Ети юлдыздынъ ярыгын
Етеген туры ерге артып.

Тып-тынык кеше, шоъл кеше,
Юлдызлар йым-йым кагады,
Иссиди кувып шоъл бойдан,
Еньил елемик согады.

Темир Казык та кадалган,
Тобредей болып тоббеде.
Калай ыспайы ер мен коьк
Шоьлдеги тынык кешеде!

ОБЗИМ БОЛЫП КАЛАЙЫМ

«Усамайсынъ баскаларга сен озинъ,
Ол тынълавлы, эрис-суьрис билмейди,
Керегинъди айтпай турып битиреди,
Обзи сабыр, эш биревге тиймейди», –

Дейди мага йолыкканда бирерлер,
Бетлеп айтып, юрегимди яралап,
Кемситпеге шалысады ондайлар,
Калганлардан мени тыска аралап.

Эрисемен, мен оларга айтаман:
«Бар ды меним эрдей болып оыз эрким,
Ырыз йойып, ырыялык билмеймен,
Эне сол ды бу дуньяда оыз коьрким».

Эрисемен эм тагы да косаман:
«Оызгелердей аьше кайтип болайым?
Оызгелерден оызгелигим сол тувым?
Мен, оьлгишей, оозим болып калайым».

* * *

Уясына уяла берип батты куьн,
Каплап алды кара ерди кара туьн.
Ялгыз уьйде ялыктырып оозимди,
Коккирекке конды келип коньыр мунь.

Коккирекке конды келип коньыр мунь,
Кобньилиме не келмеди, не келди.
Ялгыз уьйде яла тийген ялгыз ян,
Ялгыз яннынь яраларын ким билди?..

О ИНСАНЛААР, МУТПАЯК

Иемиз деп табиатка оозимиз,
Табиатты тарамыстай тараймыз.
Тавды-тасты тарсылдатып шашамыз,
Кара ердинь яраларын ашамыз.

Кудайдан да куьшли экен аьдем деп,
Бизге берген дер-дуньяды бузамыз.
Карзына берген кара ерди йырамыз,
Анда-мунда шонькырларды казамыз.

Шыктай таза терен куйма сувларды,
Терискен деп, терисине бурамыз.
Яйнап яткан тогайларды толтырып,
Комалактай кум тоьбелер курамыз.

Табиат пан коьркленеди бу яшав —
Сол коьркти биз неге саклап билмеймиз?
Табиаттынъ бергенине сукланып,
Яхшылыкты неге аклап билмеймиз?

Ер мен, коьк пен тамырласкан аьр бир ян,
Сол тамыр ман яшав суьрип барамыз.
О инсанлар! Оьмир-оьмир мутпаяк —
Баьри затты табиаттан аламыз!

СОЬНМЕС СУЬИМИМ

Мен бу ерди, яйылып яткан,
Баладан алып коьрдим коьзим мен,
Кайда болсам да онынъ атын
Алып юремен мен оьзим мен.

Алып юремен мен оьзим мен,
Мактайман оны шебер соьзим мен,
Соьнмес суьйим мен суьемен оны,
Анасын суьйген бала сезим мен...

ТЫПАКЛЫК БОЛАРМА...

Ашыйды юрегим,
Сарсыйды шаркым,
Калай яман-ав
Шашылган халкым.

Биреви ыракта,
Биреви йыракта,
Баскасы ойпатта,
Калганы кыракта.

Ыракта-йыракта
Шашылган халкым.
Ашыйды юрегим,
Сарсыйды шаркым.

Шашылган халкым
Парахат табарма?
Бир Кудай дем берип,
Тыпаклык боларма?..

АТАКЛЫ АТ

Билемен дегенлер коьп баьри затты,
Айырмасалар да кара ман акты.
Акылятаксып сол акылятаклар
Излеп турадылар атаклы атты.

Излеп турадылар атаклы атты,
Айтты-куйтты ман дуныяды кезип.
Акыл ман келувин атаклы аттынъ
Билмейди олар юрек пен сезип.

* * *

Топ-тоьгерек тегершиктей Еримиз,
Наьндуьриктей тыгырады уйтылып,
Биз де топтай тыгырамыз уьстинде,
Бу дуныядынъ оьрметине ютылып.

Тыгырады, асыгады Еримиз,
Оьз йолыннан эш бир заман таймайды,
Биз таямыз йолымыздан окында,
Неге шайтан сосы бизди коймайды?

АКЛЫК

Бирде шаптым, бирде юрдим абынып,
Бирде тонгып, бирде йылы ябынып,
Терисликті туьртип айттым алынып,
Эш билмедим яманларга ялынып.

Сол яманлар ягаласып келдилер,
Ялынмасанъ — ягармыз-ав, дедилер.
Айынымды оьтпек этип едилер,
Акымызды алармыз-ав, дедилер.

Ялаларын аямайын яктылар,
Териссинъ деп, мени тыска кактылар,
Туьзлик деген батыпты деп денъызге,
Туьз айтканнынъ авызларын яптылар.

Сол яманлар билмедилер туьзликтинъ
Оьмирлерди сав турувын оьлмейин,
Тынышлыкты таппайды экен оьзи де
Терисликтинъ тенъкейгенин коьрмейин.

Терисликті тикке аькетип тенъкейтип,
Теседи экен карыныннан как ярып,
Асыкпайын ахырында аклык-ав,
Атады экен арамларды актарып.

ХАЛККА ГУЬЛЛЕР ШАШАР ЭДИМ

Сорамайын танырсыз,
Карасанъыз оьзиме.
Ким экенин билерсиз,
Тынъласанъыз соьзиме.

Мен ногайдынъ улыман,
Бир Кудайдынъ кулыман.
Наьсибли эдим — таймасам
Алла берген йолымнан.

Наьсипли эдим — таймасам
Алла берген йолымнан.
Халкка гуьллер шашар эдим,
Келсе меним колымнан.

ТАМЫРЫМ МЕНИМ

Халкым кайгырса, сарсып йыладым,
Халкым куванса, шалып йырладым.
Йырладым, йыладым, увандым, кувандым,
Йыларды оьтип, яшай бардым.

Йыласам — келди де явлар куьлдилер,
Акымды артымнан айт деп едилер,
Янлары янып, канлары кашып,
Тамыры мунынъ калай берк дедилер.

Баскалар айт деп «мак-мак» бердилер.
Не таптынъ халктан, Суьйин, дедилер,
Йырласам, келип куьншилер куьйдилер,
Каба-касларын мага туьйдилер.

Халкым ман бирге тамырым меним
Тамырласканын билмеди олар.
Тамыры десенъ халкымнынъ талмай,
Такаты толып яшап-ав барар!

ТЮРК ТИ БИЗИМ АТА-БАБАМЫЗ

Тюрк ти бизим ата-бабамыз,
Орхон ханлардан аталып келген,
Вай-вай айтылган Орда болып,
Дер-дуныя бизге сьйды берген.

Бирлессе булар — боларлар давлар —
Дедилер явлар, бизди шаштылар.
Аьйле мен аьйлежип бир тил халктынъ
Сып-сувык этип арасын аштылар.

Бу ногай, карашай, сиз татар —
Туурли атларды бизге тактылар.
Кимге ув берип, кимге сув берип,
Бузбага бизди эпти таптылар.

Бир канымыз, бир бизим янымыз,
Бир Ана тапкан, тилди бир эткен.
Асылды мугамыз, тилди ютамыз,
Ойланынгыыз аыше — неге экен?..

Тюрк ти бизим ата-бабамыз,
Сол атты сыйлап тутаяк.
Кудай кол берип, бакты йол берип,
Явлар тийместей, тыпак болаяк!

ОБМИРГЕ МУТПАН

Ногай шоылдеги досларыма

Ювсанлы шоыл, кумлы адырлар,
Эсимде, дослар, теп-тегис еринь,
Эс эсимде нурын тоьгип турган -
Ярык саьвлели аьруьв яй куьнинь.

Эсимде онь бетеге кыртыслар,
Онда яйылган асыл маллар,
Лаьл-йобгер куьйиздей тоьселип,
Кызгалдак биткен кень ногай кырлар.

Эсимде сенинь кайратлы халкынь,
Иссиге-сувыкка шыдап тоьзген,
Дуныядынь сырын тамам сынап,
Яшав толкынында балыктай юзген.

Суьемен сенинь авылларыньды,
Яйдакка яйылып эркинли яткан.
Эсимде ди артезиан куйларынь
Касында яшав шешекей аткан.

Сенде ди онълыктан киртлесип,
Шырмалып турган юзим бавлар,
Кумаршык битип, каткатлар каргып,
Сайгаklar шапкан кумлы адырлар.

Досларым, сизинъ яйнаган якты
Тувган еримдей исси коьремен.
Кайратлы халкынъа, ногай шоьлим,
Ялынлы салам суьйип беремен!

ЭСИМИНЪ КАЛДЫ ЭСИМДЕ

Аьруьвим, деп аьдуьвлеп,
Туьн уйкысын доьрт боьлдинъ,
Эмеш, балам, эмеш деп,
Айыры эмшектен суьт бердинъ.

Тайымшагым, тайым деп,
Аьдуьвлединъ, боьлединъ.
Оьсеш, балам, оьсеш деп,
Савлыгынъды тоьлединъ.

Йигит болаш, болаш деп,
Бир Кудайдан тилединъ,
Тербетилди елбесик,
Тынышлыкты билмединъ.

Эркелеттинъ, обстирдинъ,
Эрдей эркли бол дединъ,
Тербиялан, кылык ал,
Ййма-шувак йол, дединъ.

Йолга шыksam, йол карап,
Йолда калды коьзлеринъ.
Эсимде ди, анам-ав,
Балдан таьтли соьзлеринъ.

Сен каьр эттинъ, шалыстынъ,
Окы, билим сен ал деп,

Тувралыкты сен мутпа,
Эске, балам, сен сал деп.

Асыл эттинъ, эр эттинъ,
Мырадыма сен еттинъ,
Эрлигимди коьрмейин,
Бу дуныядан сен кеттинъ.

Эсиминъ калды эсимде,
Ол мени мен, анам-ав,
Янландырып янымды,
Кайнап турган каным-ав!

АЛТЫН БУЪРТИК

Кишкей буъртик буърленип,
Нур тоьгилген юзинде.
Янсыз затка ян берип.
Баъри байлык оьзинде.

Алтын буъртик — бийдайым,
Казан сени мен бувлайды,
Сен онъ битсень, бийдайым,
Дер-дуныямыз кувнайды.

АЪЛЕМЕТ

Бу дуныя дегенинъ аълемет-ав:
Биревге кеп-кенъ, биревге тап-тар.
Бу яшав дегенинъ аълемет-ав:
Биревге йок болып, биревге бар.

Суърер де уьшин яшав завкын
Тарын да, кенъин де юруув керек.
Ашыды анълап, таьглиди татып,
Дуныядынъ сырын билуув керек.

ЯЗЛЫК

Ер юзине нур себип,
Язлык куьни тувады.
Енъил-елпуьв яз ели
Елемикти кувады.

Яс коьгоьлен коьгерип,
Тосьбавырлар яйнайды.
Наьзик шаьбден уьстинде
Балшыбынлар ойнайды.

Гуьрилдейди коькшил коьк,
Язлык ямгыр явады,
Шор-шор этип йылгада
Шокыраклар агады.

Булар язлык нышаны —
Кобньилинънинъ майы-ав.
Янъырады дер-дуныя,
Йылдынъ аьруьв айы-ав!

КЕП-КЕНЪ КЫРЛААР

Ятыр данъыл дериядай,
Яйып кенъге эгинлерин,
Тувган меним бу еримнинъ
Билемен-ав белгилерин.

Аслык калын карамыктай,
Шалп-шалп этип шайкалады.
Мыс кокыйды алтын бийдай,
Куьнайлан да майланады.

Даьрий кибик пишенликте
Бозторгайлар сарнайдылар,
Эгиншилер, шуькир этип,
Кырдынъ йырын йырлайдылар.

Тагы эгинлер, пишенликлер,
Кой отарлар, кара маллар,
Тагы тогай, емис бавлар —
Булар бизим кеп-кенъ кырлар.

Бай ды бизим кырларымыз,
Сол карзынады саклав керек.
Оьлен-шоббин суьйип билсек,
Бу яшавда олар — дирек.

ТУЪЗ НИЕТ

Алладынъ ак йолыннан таймаган,
Шайтанлыкты эш касына коймаган,
Бу дуныяда намыс-гырыз йоймаган —
Аьдемликтинъ туъз ниети булар болар.

Аьдемликтинъ туъз ниети булар болар,
Сол ниеттен айырмасын Алла Таала.
Ахиретти ойланганга неден керек
Кудай берген сол ниеттен сыйлы баа?

ОЙ ЗАМАН-АВ, ЗАМАН-АВ

Ой заман-ав, заман-ав,
Бастан оьтип барасынъ.
Аяв-таяв билмейсинъ,
Яслыкты яскап аласынъ.

Яслыкты яскап аласынъ,
Картлык йолга саласынъ.
Арт-алдынъа карамай,
Тыгырасынъ, барасынъ.

Сени минен, заман-ав,
Санаспаган яман-ав.
Шуькир этип озганга,
Яшаганынъ тамам-ав!

АЙТСАМ ЭКЕН

Айтылмаган сырларым коьп,
Сол сырларды сырасы ман
Сырдосларга айтсам экен.
Язылмаган йырларым коьп,
Халкым меним йырласын деп,
Сол йырларды язсам экен.

Такат барда айтсам экен,
Аьжел келмей язсам экен,
Сонда халкым айтар эди:
Алып кетпей, айтып кетти,
Йырласын деп, тувдыкларым,
Шокландырып язып кетти.

* * *

Туьзди излеп туьзде юрдим,
Тик тармасып, тавга миндим.
Терис коьрсем, терлеп кетип,
От ялынлы коьйлек кийдим.

Оьмиримди мен оьткердим
Ялган мынан ягаласып.
Яхшы коьрсем, яйнап кетип,
Мерим канмай аманласып.

Кудай берип, терисликти
Сермеп алып эзсем, дедим.
Туьзлик деген оьрге оьрлеп
Яшавымда коьрсем, дедим.

АЬДЕМ ДЕГЕНИНЬ

Аьдем дегенинь тоймайды дуныяга,
Етеек болады онынь туьбине.

Кобз юмып-ашкышай кетти куьним деп
Асыгып карайды келеек туьнине.

Туьн де туьседи тоьмен туьнъилип,
Тагы да тыгырып куьни келеди.
Заманым кетти деп аьдем дегенинъ
Заманын калдырып оьзи кетеди...

* * *

Яхшыдынъ яхшылыгы яйнап келип,
Кобнъилинъди коьтерип, демди берер.
Яманнынъ яманлыгы ялмап келип,
Кобнъилинъди коьр этип, шерди берер.

Яхшылардынъ эткенлерин халкы коьрер,
Яманлардынъ эткенлерин кимлер билер?
Шайтан билип, яханемге йолды ашар,
Яхшыларга бир Кудайым нурды шашар.

ЯСЛЫК ЙЫРЫ

Шыр-шыр этип шырылдап,
Ушадылар аккувлар.
Билбил анъды занъырап,
Йырланады яс йырлар.

Яслык — завкы яшавдынъ,
Шешкейдей нурланып,
Яслык йырды йырласанъ —
Карттынъ оьзи куванып.

О яслык шак, яслык шак,
Яздай болып яйнайсынъ,
Ойын ойнап, йыр йырлап,
Бувдай болып кайнайсынъ.

Шыр-шыр этип шырылдап,
Ушадылар аккумулялар.
Билбил аңды зангырап,
Йырланады яс йырлар.

АЛМА ТЕРЕК

Каршыгада шайкалып,
Алма терек оьседи.
Лажин ава аькелип,
Тав елемик эседи.

Терезеден карайман
Шешек аткан терекке.
Елпилдейди ел минен,
Нурын шашып эрекке.

Мунълы болсам, бу терек
Кобнъилимди ашады.
Кайгы баскан ойларым
Тым-тыракай кашады.

Алма терек алмасын
Алал тенълер ашасын.
Аьдуйьлеген теректи
Ян йолдасым яшасын!

ЙОЛЛАР

Таспа кибик созылып,
Шоьлде ятыр шанълы йол.
Темир, асфальт эм сондай
Коблем экен йоллар сол.

Кырлар, тогай, агашлык,
Авыл, сувлар, калалар,
Йоллар мынан боьлинип,
Оьрнекленген далалар.

Сонгы йокпа солардынъ,
Узак барама бу йоллар?
Сув ман яде тавлар ман
Узилмейме аьше олар?

Сонгы йолдынъ йок сувда,
Йок коькте де, не ерде.
Йоллар бизди босына
Олтыртпайды эш уйде.

Йолавшыга баа соьз:
«Йолынъ болсын, йолдасым».
Тувра болсын йолымыз,
Сол йолымыз нурлансын!

АЛТЫНЛАСКАН КУЬНАЙЛАН

Сап-сары ды кырымыз,
Алтын туьсли узактан.
Кобтерилди бозторгай —
Кийиз боьрктей калпактан.

Йытырайды ярык куьн,
Калпак ога карайды.
Бал кавыздай куьнайлан
Шешекейин тарайды.

Алтынласкан куьнайлан
Куьн коьзинде яйнайды.
Тап телпектей калпакта
Балшыбынлар ойнайды.

ТАНЪ

Каранъады как ярып,
Танъ сес берип келеди.
Аьрекетши аьдемнен
Уйкы кери кетеди.

Шоьмиш кибик Етеген
Ерге асыгып «батады».
Ярык себип ер юзге,
Тань да мине атады.

Тань мангында таралып,
Шокаторгай шырлайды.
Даьвирденип ер юзи,
Тоггерек як шувлайды.

* * *

Яшавда буйтип болады неге —
Тенькейип тузлик тоьмен туьседи?
Терислик терейип йыгады тоьрге,
Тузликтинь йолын шалып кеседи!

Теристинь алдын бувып та алып,
Тузлик берк этип неге яппайды?
Йоллары коьлем бу кень дуныядынъ —
Тувралык йолын таппай калмайды.

АЛТЫН ОКА

Аналар бурын эзуьвге кыйган
Алтын окады туьсирдинь эске.
Кызларынъ сенинъ карзынады йыйган,
Анълары усайды билбил сеске.

Халисат ярдыртып кобыз тартады,
Соьлтик йырлайды ярасык йырды.
Коьнъилинъ келип-ав коьрк атады,
Коьресинь коьсилген ногай кырды.

Алтын ока! Оьнеринь оьсип,
Данъкынъ яйылсын бизим элге.
Ойын ойналсын, йыр йырлансын,
Кайгы келмесин ногай ерге!

* * *

Топар-топар толкынлар
Топарланып толгайды.
Топар-топар тасларга
Агынларын булгайды.

Толкындай болып топасып,
Толгайды меним шерлерим,
Шерлерди шертип таслардай,
Боларма энди эмлерим...

ЯЛГЫЗЛЫК

Ялгыз деген язык экен, янды еп,
Яйнамай-ав яйнап яткан яз куьнинъ.
Куьнъиртленип коьрдей болып коьринер,
Бу дуьнияга яшаяк-ав аз куьнинъ.

Суьймегенлер, суьемен деп суьйкенип,
Ялгыз янга саладылар ярады.
Азык тапкан аздаадай азланып,
Бузадылар эки суьйген арады.

Ялгыз янга салмас уьшин ярады,
Табылсынлар ялгызларга ян дослар.
Табылсалар ялгызларга ян дослар,
Олар язык оьмиринде болмаслар.

КАЙГЫРМА

Кайгырма, досым, булай болды деп,
Танъла куьн тувар, булыт шашылар.
Сенинъ де кайгынъ таралып-таркап,
Кобьнилинь коьлдей кенъге ашылар.

Яшав дегенинъ туьп-туьз йол тувыл,
Кырына минип, ойына туьсерсинъ.
Алдынъда аьле сенинъ куьнлеринъ,
Нелер коьрерсинъ, нелер коьрмесинъ.

Кайгырма, досым, булай болды деп,
Кайгысыз яшавдынъ маркы болмас,
Аьдемнинъ ойын терен тенъиздей,
Баьри де мырады онынъ толмас.

Кайгыды кайырып билуьв керек,
Ол эр йигиттинъ ниетли эрки.
Булытлар шашылып, шувак куьн коьруьв —
Сол ды да яшавдынъ сыйлы коьрки.

Кайгырма, досым, булай болды деп,
Танъла куьн тувар, булыт шашылар.
Сенинъ де кайгынъ таралып-таркап,
Кобнъилинъ коьлдей кенъге ашылар.

СУКЛАНМАДЫМ

Пишиниме тиреп эки колымды,
Уьйкенсиреп, «мен-мен» айтып юрмедим,
Юргенлерден юреклери тас болып,
Ийгиликти эш бир заман коьрмедим.

Ата юртым тап Ордадай дедим мен,
Ырызкымды ырмай-йырмай едим мен,
Тай тармасып, туьз аралап юрдим мен,
Бу яшавдынъ ишин-тысын билдим мен.

Сукланмадым эш биревдинъ муьлкине,
Шуькир эттим танъла тувган куьниме.
Ятсам-турсам Бир Кудайдан тиледим:
Иманым ман савлык бер деп дениме!

ЗАНЪЫРАСЫН ДАВЫСЫМ

Тынма, меним давысым, сен тынма,
Занъыра, завыкландырып заманымды.
Занъыра, зарландырып явларымды,
Занъыра, сукландырып кавымымды,

Занъыра, йылув берип аналарга,
Занъыра, кульки берип балаларга,
Занъыра, мен кетсем де, сен занъыра,
Эситилсин давысым дер-дуныяга.

Давысымда меним суьйимим бар,
Атаклы халкыма меним янымдай,
Кудайым берсе, суьйимим соьнмес,
Яркырап турар яп-ярык айдай!

Тынма, меним давысым, сен тынма,
Занъыра, завыкландырып заманымды,
Занъыра, зарландырып явларымды,
Занъыра, сукландырып кавымымды!

ЯЗДА ЯСЫЛ АГАШЛЫК

Йылга бойы агашлык,
Бар ды мунда ярк, кайын,
Саз шыгарып савыскан
Шакылдайды тал сайын.

Язда агашлык коьгерип
Тоьселеди куьйиздей,
Шувылдайды тереклер
Кужыр куьйдинъ оьзиндей.

Яп-ярасык агашлык:
Куслар йырлап, сув агып,
Агаш шетте – тогайда
Койшы юри кой багып.

Сувсылдайды агашлык,
Бар ды онда ярк, кайын.
Саз шыгарып савыскан
Шакылдайды тал сайын.

ЯЗЛЫК ЯМГЫР

Тып-тып этип тышылдап,
Язлык ямгыр явады.
Кара ерди йибитип,
Май тамшылар тамады.

Ерге яздынь ямгыры
Лаьжин кибик ягады.
Кольем болса май ямгыр,
Аслык сувдай агады.

Бурма-бурма булытлар
Кок юзинде таралып,
Май ямгыры эм экен,
Ер оны ман ем алып.

* * *

Асыкпа, заман, асыкпа,
Асыгып мени кыйнама,
Ойларым меним йыйылсын,
Ока кыювдай кыйылсын,
Асыкпа, тилеймен, асыкпа.

Ойларым меним йыйылса,
Ока кыювдай кыйылса,
Кыйылып болып сайланса,
Халкыма меним ярасса —
Ойларым толды дер эдим.

ИМАНЫМДЫ АХИРЕТКЕ ЕТКЕРСЕМ

Язлык шактай яйнап турган яслыгым
Болмагандай кетип барды бир куьндей,
Яслыгымды ялмап алып япырып,
Картлык келди, ерге туьскен бир туьндей.

Бу соьзлерди оькиниш пен айтамыз,
Яслык шакты эске алып сагынып,
Картлыктынъ да мезгили бар, билмеймиз
Келеегин оьрметлерге тагынып.

Картлык деген – кудирети Кудайдынъ,
Кудиреттинъ оьрленгендей оьри бар,
Тоьрге шыгып, тоьркин суьрген тоьри бар,
Оьлим келсе, орда тежим коьри бар.

Наьсиплиге санар эдим оьзимди,
Картлыгымды огыр мынан оьткерсем,
Аьжел келип бир Кудайдынъ оьзиннен,
Иманымды ахиретке еткерсем.

БУРЫНГЫ ХАЛКПЫЗ

Биз ногаймыз – бурынгы халкпыз:
Орда деген Элимиз болган.
Яслары ойнап, кызлары йырлап,
Яйылып яткан еримиз болган.

Биз ногаймыз – бурынгы халкпыз:
Ишкенин-егенин боьлип берген,
Баскаларга да, сыйды берип,
Оьзиндей этип коьрип билген.

Биз ногаймыз – бурынгы халкпыз:
Янындай этип намысты туткан,
Ялганды билмей, туьзин айткан,
Бугыз сакламай, дертликти муткан.

Биз ногаймыз — бурынгы халкпыз:
Бурында калды бизим Элимиз.
Туйдей шашылып коьлем халкымыз,
Таспадай тилинди бизим Еримиз.

Бирлик кетти, кыйынлык етти,
Ханлыкка таласты тоьрелер,
Оьзегин тесип оьзгединь,
Оьрленди оьрге оьрелер.

Ойсызлар келип ой эттилер,
Халктынъ сыйтында той эттилер.
Эрлер Эл ушин оьддилер,
Душпанлар Элди боьддилер.

АТ АЙЛАНСА КАЗЫККА

Дер-дуньяды биз кеземиз айланып,
Янга якын ерди излеп ойланып,
Айланамыз, ойланамыз, кеземиз,
Кезе-кезе, айланганнан беземиз.

Барган ерде ший алтын-ав ятпайды,
Асы-сувы танълайынъа татпайды,
Йылуwлыгы сени оьзине тартпайды,
Инсан сонда оьз орынын таппайды.

Тувдыкларга айтып кеткен оьсиет:
«Ат айланса казыкка», — деп бабалар.
Айландырып алып келеди аьр янды
Ана суьт пен асыраган далалар.

БИЗДЕ СЫЙЫР БАР ЭДИ

Авыр кавга йылларда
Сыйыр бизде бар эди.
Халкка келген кыйынлык,
Яшав айлак тар эди.

Бир куьн сыйыр келер де,
Егилер эди арбага.
Экинши куьн энъкилдеп,
Егилер эри сабанга.

Уьшинши куьн суьтекей
Берер эди балага,
Доьртинши куьн дуьрилдеп,
Шыгар эди далага.

Кыйынлы куьн кыйналмай,
Кобылик болып, кунт берди.
Аш болмасын булар деп,
Сыйыр болып суьт берди.

Аьр бир янга кан куйып,
Кавга куьнлер кутылды.
«Бугав» туьсип сыйырдынъ
Аяклары тутылды.

Эстен кетти коьп затлар,
Эки айланып кайтпаска.
Сары сыйыр акында
Болалмайман айтпаска.

ТОЙДЫ ТОЛЫ ТОЙЛАЯК

Ал, ямагат, алынъыз,
Тойымызды баслаяк,
Ойын ойнап, той тойлап,
Мунарлыкты таслаяк.

Тартылсын кобыз, тартылсын,
Орайда да шалынсын.
Толкынласып тойымыз,
Тобгерекке яйылсын.

Зангырап кобыз тартылсын,
Йыйылган халк кувансын.
Той тойлаган конактар
Кобнъилленсин, юбансын.

Карс согынъыз, тень-дослар!
Орада тебип ойнак.
Кайгы мутып, бал ютып,
Тойды толы тойлак!

КУРТКАШАШ КАРДАЙ БОРАЙДЫ

Шал шашакларын шалдырып,
Курткашаш кардай борайды.
Кобктеги куьнге куьлтиреп,
Боз ювсан басын тарайды.

Отлакта отлап отарлар,
Бозторгай сарнап шырлайды.
Бозторгай куьйин коьтерип,
Наурды-койшы йырлайды.

Кумаршык биткен адырлар,
Кумлы тоьбелер, кень ойлар.
Ап-ак юнлери елбиреп,
Адырда юри ак койлар.

Кунтлы ды колы койшыдынъ,
Бир койды багып мынъ эткен.
Халкымыз кийим кийсин деп,
Йибектей юннен йик эткен.

Куьнлерди кезип, туьн боьлип,
Наурды-йигит кой бакты.
Аьрекет этип эринмей,
Халкыннан сыйды ол тапты.

О ЙЫЛЛАР-АВ, ЙЫЛЛАР-АВ

Етпистен оьгти бу ясым,
Энъкейди меним шал басым,
Олтырсам белим талады,
Аяклар турсам шалады.

Бажармайман бир исти,
Отыз эки тис туьсти.
Кобьзди мунар був алды,
Бувынларды сув алды.

Кулакларым топ болды,
Шешен тилим тот болды,
Йылынувым от болды,
Куьш-карувым йок болды.
О йыллар-ав, йыллар-ав!

КАГЫЛАР КУЪМИС КОНЪЫРАВ

*Зухра Шандиевадынъ
эстелигине*

Анъларынъ сенинъ, Зухра,
Кагылган куьмис конъырав.
Бийледи шоьлди йырларынъ,
Согылды ногай домбыра-ав.

Куьйдинъ де кеттинъ, Зухра,
Боблинди бирден йырларынъ,
Билбил давысы тынды деп,
Сарнады тувган кырларынъ.

Янланып кетип давысынъ,
Шалынды шалып орайда.
Уьзилмес, Зухра, йырларынъ,
Ногайынъ яшап дуньяда!

ЯЛА

Янынъды ярып, яманлар
Ягарлар сага ялады.
Яракшы карап болам-ав,
Яла ман салган ярады.

Яла ман салган яра-ав,
Яралай янып калады.
Яла дегенинъ ялмап-ав
Янынъды кармап алады.

Ягы болмаса яманнынъ,
Ягалмас эди язады.
Билмес эди-ав аьдем де
Яла ман яккан казады.

ЯМАНГА ЯРДАМ ЯРАСПАС

Яманга ярдам мен эттим,
Яхшылык ога келер деп.
Яманлыгы ярылып,
Янына ярык энер деп.

Колайы келип, сол яман
Кондалакка кондырды.
Яздынъ куьнин кыс этип,
Денимди меним тонъдырды.

Аталар айткан акыйкат:
Яманга ярдам яраспас.
Яхшылык янын яйнатып,
Яхшылар йолдан адаспас.

* * *

Куйма кибик коьл туры
Сылув кыздынъ коьзинде.
Увыртларыннан бал тамып,
Гуьл шешекей оьзинде.

Гуьл шешекей оьзинде,
Алува-секер соьзинде,
Ак ботлашык юзинде,
Сылув кызлар коьп бизде.

КУЪНИ КУЪНЪИРТ КУЪНШИДИНЪ

Куьнши куьнледи биревге,
Куьн тувды ога деп ойлап.
Онъанын онънын суьймеди,
Туьнде де куьнледи айхайлап.

Куьнлев дегенинъ коьр ди деп,
Бирев де этти аьрекет.
Аллагу Таала берер деп,
Аьрекетине — берекет.

Куьншидинъ куьни, куьл болып,
Сыпырылып тоьгилди.
Куьнлев мен тили куьрмелип,
Куьнши яшавдан туьнъилди.

Кудайым берди берекет,
Аьрекетке ак зат деп.
Аклыкты туткан аьдемге
Ахырет еннет бар зат деп.

КУЪН, КУЪН КЕТЕР, КУЪН КЕТЕР...

Куън, куън кетер, куън кетер,
Куън артыннан ай кетер,
Ай артыннан йыл кетер,
Сосы исси дуньяда
Мырадына ким етер...

1. Йыл шаклары

ЯЗЛЫК

Язлык келди яйылып,
Кысты кери кайырып,
Ерди кардан айырып,
Язлык келди,
язлык келди яйылып.

Язлык келди яй тартып,
Йылувлугын ерге артып,
Шаьбдени мен бал татып,
Язлык келди,
язлык келди, бал татып.

Язлык келди кувантып,
Кара ерди бувлатып,
Шокырак сувлар шувлатып,
Язлык келди,
язлык келди кувантып.

Язлык келди сайланып,
Куслар кайтгы айланып,
Баданадай буьртиклер
Тереклерге байланып,
тереклерге байланып.

Язлык келди яйылып,
Кысты кери кайырып,
Ерди кардан айырып,
Язлык келди,
язлык келди яйылып.

ЯЗ

Яйын яйып ялпакка,
Яйнап турган яз келди.
Анъды алып авлакка
Занъыраган саз келди.

Емис бавлар яйкалды,
Кырда аслык шайкалды.
Шав-шув этип балалар
Сувягада ял алды.

Тобс бетлер де тоьгилип,
Капыналар канъкайды,
Тоббесинде тоьбединъ.
Шырлап куслар шонъкайды.

Яз келди, яз келди,
Елек писип тогайда.
Язды сыйлап той эттик,
Сондай аьдет ногайда.

КУЪЗ

Далаларга, бавларга
Алтын сувын ялатып,
Кырда туьскен куьлтеге
Сукландырып каратып,
Куьлтеси мен куьз келди,
куьз келди.

Куьлтеси мен куьз келди,
Оьтпек ийис аькелди.
Януварга аьл берди,
Оракшыга каьр берди,
каьр берди.

Балдай татып емислер,
Тереклерде пистилер,
Карбыз-кавын тыгырып
Сыпырага туьстилер.
Сыпыра толып куьз келди,
 куьз келди,
Сыпыра толып куьз келди,
Берекетин мол берди,
Аьрекетши аьдемге
Кудайым Таала кол берди.
Берекетли куьз келди,
 куьз келди.

КЫС КЕЛДИ

Кылышын суьйреп кыс келди, кыс келди,
Кара ерди ак яюв ман каплады.
Кыс келди деп, бал татыган балалар
Улпа карды шаналар ман таптады.

Кыс келди аязы ман, кары ман,
Терезелер шилтер харлар туттылар.
Шор-шор эткен шокрыаклар яз куьнде,
Буз астына бавырланып буктылар.

Кыс келди бораны ман, кары ман,
Шымтып алып кулакларды, колларды,
Улып эскен ашы сувык еллери
Сисе кибик йылтыратып йолларды.

Кылышын суьйреп кыс келди, кыс келди,
Кара ерди ак яюв ман каплады.
Кыс келди деп, бал татыган балалар
Улпа карды шаналар ман таптады.

2. Ай шаклары

КАРАГЫС (Декабрь)

Карагыс келди каьдирлеп,
Ерди-коькти бузлатып,
Кавдыраган картлардынъ
Тобыкларын сызлатып.

Карагыс келди катырып,
Казыкты ерге кактырмай,
Аязы, кары зыкырдап,
Шорылдап сувлар актырмай.

Кара тувылсынъ, катысынъ,
Кыс айлардынъ басысынъ.
О карагыс, карагыс!
Айлак сувык атлысынъ.

КЫС ШИЛЛЕ (Каньытар, январь)

Карагысты кувалап,
Куьртиклерге тымалап,
Кары явып юмалап,
Келди мине кыс шилле.

Бакырысып балалар
Суьйредилер шаналар.
Ак буьркенип далалар,
Кыс ортасы ай келди.

Кыс ортасы ай келди,
Тагы кыс ай бар деди!

УВЫГ
(Февраль)

Увыт келди, увыт келди,
Ашы елди увытып,
Бораны ман, кары ман,
Ерди-коькти сувытып.

«Кыстынь каты мырзасы
Менмен, — деди мактанып. —
Уьситирмен давды да,
Йолга шыкса атланып.

Доьнен обгиз муьйизин
Как яргаман мен, — деди, —
Сувыгы ман айтынъыз,
Мага тень-ав, ким?» — деди.

Увыт келди, увыт келди,
Ашы елди увытып,
Бораны ман, кары ман
Ерди-коькти сувытып.

НАВРУЗ АЙЫ
(Март)

Дер-дуныяды яп-яс этип,
Навруз келди, кыс кашып.
Авыл шетте, тоьстуьп бетте
Наьзик шаьбден гуьл ашып.

Ян-янувар, язлык келип,
Яйын тартып яйнадылар.
Йылга бойда борк-борк этип,
Булак-сувлар кайнадылар.

Навруз келди — язлык келди,
Ясылланып ярдырып.
Кобк гуьрилдеп, тамшы тамды,
Кара ерди кандырып.

КОБКЕК АЙ

(Апрель)

Кобкеги мен, коьрки мен,
Кызгалдактынъ тоьстуьпте
Шешек аткан боьрки мен,
Келди, келди коькек ай.

Кобгоьлени коьгерип,
Тереклери буьрленип,
Ердинъ юзи туьрленип,
Язлык коьрки — коькек ай!

Кышкырыклап кус коькек,
Келди язлык, коьп-коьмек!

МАМЫР АЙ

(Май)

Толкынласып толкынлар,
Шорылдады шоқырак,
Тоьстуьптеги тогайда
Гуьллер тувды яркырап.
Келди мине мамыр ай.

Айбатланып ай келди,
Торгай сарнап саз келди,
Аьйдикленип еримиз,
Коьллер толып каз келди.
Келди, келди мамыр ай!

ЯЗ БАСЫ
(*Июнь, тамбыз*)

Ярк-ярк этип яйылып,
Келди, келди яз айы,
Оьлен писип, мыс кокып,
Ердинъ шыгып ший майы.

Келди, келди яз басы,
Кезуьви мен айланып,
Йийлеги мен, гуьли мен,
Сылув кыздай сайланып.

Келди мине яз басы,
Берекетли яз асы.

ШИЛЛЕ АЙЫ
(*Июль*)

Шилле келди ширенип,
Энъ исси ай менмен деп,
Сол сыйымды биревге
Эш бир заман бермен деп.

Келди яздынъ шиллеси,
Яз айлардынъ иеси!

САРЫТАМБЫЗ АЙЫ
(*Август*)

Сарытамбыз айымыз —
Яз бан куьздинъ арасы,
Кетпеймен деп ялпак яз,
Эки шактынъ таласы.

Алтын кибик саралып,
Бавда писти куьреге,
Сарытамбыз айымыз —
Яздынъ сонъгы диреги.

Сарытамбыз, сарытамбыз,
Яз айлардынъ кенжеси.
Босагада куьз туры,
Келип онынъ ийиси!

КУЪЗ БАСЫ

(Кырк кийик, сентябрь)

Алтын сувга боялып,
Айбарланган алма ман,
Орам толып ойынга,
Школга барган бала ман,
Керилип келди куьз басы.

Этип аьдем аьрекет,
Берип элге берекет,
Келди, келди куьз басы —
Куьз айлардынъ энъ ясы.

Келди, келди куьз басы,
Куьз айлардынъ энъ ясы!

ОРТА КУЪЗ

(Казан ай, октябрь)

Конъыр туьске туьрлендирип,
Карызна ердинъ ясыл юзин,
«Менмен — деди, — куьз солтаны», —
Уьйкен айга санап озин.

Берип халкка онгысын,
Кара ер алды тынысын,
Куьн де тоьмен йылысып,
Кеньбайсып келди орта куьз!

Келди, келди орта куьз,
Ырызкылы торта куьз!

СОНЫГЫ КУЬЗ

(Карааша ай, ноябрь)

Кып-кыска этип куьнлерди,
Уп-узын этип туьнлерди,
Эстирип сувык еллерди,
Созылып келди сонгы куьз.

Кеткиси келмей шалысып,
Табанды тиреп алысып,
Ямгыр ман пары карысып,
Сонгы куьз айы бу экен!

Куьз айлардынъ кенжеси,
Кыстынъ ювык ердеси,
Туьсип куьнъирт пердеси,
Келди, келди сонгы куьз!

ШУВМАКЛАР

* * *

Айхай-айхай сенсинъ деп,
Айхайлап мени алдылар.
Айланып меним алдымнан,
Бас ийип мага турдылар.
Мен кеткенде, артымнан
Топлап хабар курдылар.

* * *

Бирев де, мен яман — сен яхшы демес.
Яман яхшыдай бир эпке келмес.
Оьзин болмаса, биревди билмес,
Сол мини онынъ оьлгишей кетпес.

* * *

Кайгы шашып, юбантып,
Тенъ-досларды кувантып,
Шебер тилди шырлатып,
Йыравларды йырлатып,
Йырларымды мен яздым.

* * *

Сувдай агып куьнлер кетер,
Талас-тартыскан оьмир оьтер.
Кылышын суьйреп аьжел келер,
Эс бу затка кимлер этер?..

* * *

Тили йоктынъ эли йок.
Эли йоктынъ ери йок,
Ери йоктынъ каны йок,
Каны йоктынъ яны йок.

* * *

Яман киси яла ягар,
Яхшы киси яра ябар,
Шебер киси соьзди табар,
Соьз билмеген ийттей кабар.

* * *

Гуьлленип турган шешекей
Солыса, шешек атарма?
Эрдинъ де бундай яс шагы
Эки айланып кайтарма?

* * *

Яным мынан язылдылар йырларым,
Яраларга олар келип эм берди,
Оьрнек болып оьрилсин деп оьнеринъ,
Оьнериме халкым меним дем берди.

* * *

Аьлек те, мен маьлекпен, дейди,
Тысында куьлки, ишинде туьрли,
Куйрыгын булгайды куьлтедей этип,
Оьзи — тамам айлежи туьлки.

* * *

Коркады бирев коьлемнен,
Коьлем де коркады биревден —
Аьлемет тувылма: бу аьдем
Неге коркады аьдемнен!..

* * *

Дос дегенинъ аьдемге —
Явынлы куьнде кос экен.
Дос болмаса, биревдинъ
Яшаганы бос экен.

* * *

Ердинъ тоъзими тоъредей:
Аруувди-яманды тоъзеди.
Тоъре болса да тоъзими,
Эптен шыкканнан безеди.

* * *

Ногайымнынъ кенъ коъсилген кыры бар,
Кырларында конаксуер уйи бар.
Уйлеринде зангыраган йыры бар,
Йырларында йылавы бар, куыйи бар...

* * *

Эли болган инсаннынъ
Элимлиги бар болар.
Элсиз киси, эл куъсеп,
Эл коърмеге заър болар.

* * *

Сынадым-ав мен тамам дуныя аьлин,
Коъре-коъре яшавдынъ кыйын каърин.
Тынышлык таппадым бир ерде де,
Ер юзин калдырмай кезгенде де.

* * *

Балдыргандай бал таътли
Бала больш оьскен ер,
Эбия больш, карт аьем
Киндигимди кескен ер.

* * *

Йым-йым йылтырап, алтын
Алады коьздинъ явын,
Коьргенлей оны аьдем,
Баслайды этип давын...

* * *

Аьдемлерди аьлек-шелек этеди
Наданлардан арам тувган наьлетлер,
Кудай берип бу дуныяга туьзликти,
Ахыр-аьел наьлетлерди халк бетлер.

* * *

Коьктинъ юзин булыт басса,
Оны кувып куьн тувар,
Коьнъилинъди мунъ басса,
Оны келер де ким кувар?

* * *

Яман салган яралары янынъа
Язаламай бир тыртыксыз битерме?
Денди бузган делилердинъ дертлери
Бу юректен оьмиринъе кетерме?

* * *

Кудай мага дем берсе,
Эплемеге эм берсе,
Яманлыктан кетермен,
Яхшылыкка етермен.
Яшавымда шалысып,
Саваплыкты этермен.

* * *

Ашув дегенинь — ашувтас,
Аскынып кетип, ашы этер.
Сабырлык туьби сары алтын,
Сарала балдай табтли этер.

* * *

Аьдемнинь де бар аласы,
Арам суьт эмген баласы,
Анасын эмген алалга
Тиер-ав онынь яласы.

* * *

Яхшыга яв яманнынь —
Яла ягув янында.
Яркылдаган янлардынь —
Яхшылыгы канында.

* * *

Казак — ногай —
Оьмир косак,
Эгизлердей бир-бирине
Асак-кусак.

* * *

Фаьне сосы дуныяда
Оьлмей, оьмир ким калар?
Аьжел келип оьлген сонь,
Ахиретке не алар?

* * *

Элде – бирлик,
Тилде – бирлик,
Динде – бирлик
Болса дайым,
Болар эди
Бизде тирилик.

* * *

Оьмирдей этип коьньилин
Куьнлейди бирев биревди.
Куьнлев мен куьнин туьн этип,
Табама аьдем демевди?

* * *

Янынъды ярып яманлар
Ялады сага ягады.
Яракшы карап болама
Яла ман салган ярады?

* * *

Алалман деп ант эткен,
Антын ютып, болды яв.
Койдан корккан коркак та
Буьгуьнлерде болды дав.

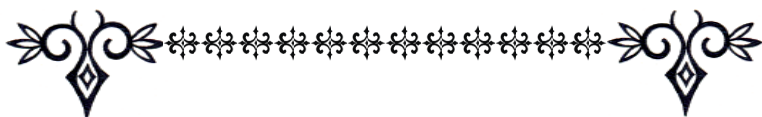
* * *

Ашы болгандай, айт, бизге
Барым арада давамыз?
Сен юрген, мен суьйген ерде,
Бир ди де бизим авамыз!

* * *

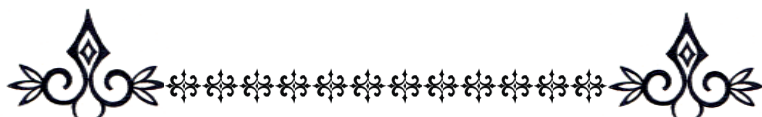
Терислик этсем бир ерде,
Тек мага тиймей бетлеви,
Тиеди меним халкыма.
Наьсипли дерем яшасам,
Ойнамай халктынъ бети мен
Яным келгишей алкымга.

ЮРЕК СЫРЛАРЫМ

1970-нчи йылга дейим язылган ятлавлар

МИНЕ МЕНИМ ЙЫРЛАРЫМ

Туын уйкысын доьрт боьлип,
Уйкламадым мен, яздым,
Ярасын деп язганым,
Ясырмайман — мен аздым.

Келиспесе сыралар —
Юрегимди тырнадым,
Онънан келсе ойларым —
Орайда шалып, йырладым.

Йырларымда — сыралар,
Сыраларым — сырларым.
Окып кара, окувшым,
Мине меним йырларым.

ЭРЛИК

Эрдинъ эрки берк дейдилер,
Мермер тастан ол каты.
Эр оьлсе де, эрлик оьлмес,
Данъкы шыгып эр аты.

Эрдинъ эрки тас болса да,
Тас тувыл ды юреги.
Эрлер болса, эллер коркпас,
Эр — Элининъ диреги.

АТАДЫНЪ КОЛЫ

Айдамага атларды
Авас эдим ясымда.
Телбегимди тербетип,
Олтырса атам касымда.

Шаба эди атларым,
Ала-куйын ойнатып,
Кобньилимди коьтерип,
Канларымды кайнатып.

Собйлене эди карт атам:
— Кыйшайма, балам, йолдан, — деп, —
Телбегиньди ыслаган,
Туьсирме, балам, колдан, — деп.

— Окувы барма айдавдынъ, —
Дей эдим, басым айланып,
Калтыраган колларым
Телбегиге байланып.

— Бар окувы аьр заттынъ,
Эсинье сал, айтайым, —
Телбегимди туьзетип,
Деди сонда атайым...

Озды йыллар, кеттилер,
Эсимде калмай озьлери,
Кешти атам дуныядан,
Оьлмеди айткан соьзлери.

Кобз алдымнан кетпейди
Атамнынъ юрген йоллары,
Телбегимди туьзетеди
Собле де онынъ коллары.

САБАНШЫДЫНЪ ЙЫРЫ

Кара ердинъ даьми бар ды.
Ол тузлы.
Сабаншыдынъ тери синъген,
Сеземен.
Анасындай, эгиншиге
Кара ер
Баърисиннен карзына экен,
Билемен.
Сабаншыдынъ аясында
Топырак,
Тутып туры, шешекейди
Туткандай,
Уйпалады, ер мамыктай
Юмсады,
Шайнап берсенъ, бир шийкенмей
Юткандай.

Кара ердинъ даьмин тартты,
Карады.
Не керегин сыбырдасып
Сорады.
Ердинъ даьми тамам таьтли
Болгандай,
Тер керегин сонда ок та
Аньлады.
Сол сабаншы этеклерин
Бел шалды,
Кара ерге кара туьрен
Как батты.
Топыракка тамшы терлер
Тамдылар.
Кабат болып, ший баразна
Мол ятты.

Кара ерге караторгай
Карады,
Баразнадынъ майы шыкты,
Бувланды.

Даньыл бойлап эситилди
Бир тавыс —
Сабаншыдынъ йыры шыкты,
Шувлады.

ЕРДИНЪ УЙКЕН ОБРМЕТИ...

Тегершиктей тыгырып,
Куьн ярбаска ябысты.
Бийлеп алган иссилик
Салкынлыкка авысты.
Куьн таяклар йылтырап,
Буьклендилер, сындылар,
Тыншаймага кешедэ
Ятып ерге, тындылар.
Бийик коькте юлдылар
Быдырасып тувдылар.
Мага карап йылмайып,
Нур коьзлерин кымдылар.
Мен тынмадым, тынмадым,
Юлдыларга карадым,
Кайда экен бактым деп,
Оьзеленип, сорадым.
Тал тоьбемде бир юлдыз
Сыбырдады, коьгалды,
Яйып ясыл куйрыгын,
Ерге карап йол алды.
«Коькте тувыл, ерте ди», —
Деп сол юлдыз соьйледи.
Ердинъ уйкен обрмети
Юрегимди бийледи.

КОЙШЫ КАРТ

Эсимде ди
Тав беттеги Ел-Каккан,
Онда юрген
Ап-ак шыпан кой отар.

Эсимде ди
Оьмир узагы кой баккан,
Уста койшы
Бу беттеги карт Батал.

Эринмейин,
Тань сес бермей уянып,
Каьрин этип,
Этеклерин бел туьрип,
Малды суьйип,
Бала шактан ол оьскен,
Койлар багып,
Адыр кезип, кыр юрип.

Сукланасынь,
Яс мазаллы йигиттей
Кайратлы ды,
Берк ти дени сав карттынъ.
Эсли оьзи,
Ол биледи оьрисин
Ел-Какканда
Кырдынъ, тоьстинъ, ойпаттынъ.

Отлактагы
Бетеге — турган катеби,
Тоьселген ди,
Куьйизиндей ол кырдынъ.
Карт таргады,
Сыбызгысын сызгыртады,
Занъырайды
Анъы шыгып бир йырдынъ.

Эсимде ди,
Тав беттеги Ел-Каккан,
Онда болган
Йигитликлер, аьр бир зат.
Эсимде ди
Топар койлар оьстирген,
Малды суьйген,
Койшы бизим Батал карт.

КАРДАЙ КАРЗЫНА ОЛ ТОБГЕР

Кенъ коьсилип, мол болып,
Тыныс алып кыр ятыр.
Кыр уьстинде агарып,
Ныгыз болып, кар ятыр.
Кар астында каралып,
Кара карзына ер ятыр.

Уйклап ятыр тыншайып,
Юрканына оранып,
Ак улпадынъ астында
Пары шыгып, бувланып.
Вакыт етер, ол турар,
Йибип, юмсап, сувланып.

Турып болып, керинер,
Керинер де, даьвренер,
Ак юрканын сыпырып,
Писледим деп, ол таслар,
Топырагын таралтып,
Аьрекетин ол баслар.

Эринме, дер эрлерге,
Эгиншиге коьз кысар,
Кайратланар, карланар,
Каьрин этер, арымас,
Кардай карзына ол тоьгер,
Бар байлыгын кызганмас.

ОЙЛАР

Топарласып уйилип,
Келедилер коьп ойлар,
Келедилер таласып,
Биревине тынълайсынъ,
Баскасы ман ыласып,
Болалмайсынъ ярасып.

Биревлери бир бек авыр,
Басадылар басынъды,
Коргасындай зил болып.
Баскалары еп-енъил,
Ушып-ушып кетеди,
Кушындай енъил болып.

Биревлери, эх, ашы,
Ашувтастай ашыгып,
Юрегинъди шаншады.
Биревлери таып-таытли,
Лаэжин болып денинъе,
Юрегинъди ашады.

Ойсыз аьдем, каьрсиз аьдем,
Неси бар, малдан баска?
Дунья теп-тегис ога!
Ойсыз тып-тыныш куьнлер,
Делхайыр боп-бос куьнлер
Керек пе, айташ, мага!

Толып-толып, толкындай,
Келсин ойлар, кетсинлер,
Яхшылары кала берсин,
Яманлары сарка берсин,
Ашыса, ашысын юрек,
Ашылса, ашылсын юрек!

ТАМШЫ ТАМСЫН ЯЗ БАСЫ

Коьк куьмпези
Сарсылды да тарсылдады,
Тарс-турс этти,
Шашылгандай, как шартлады.
Кара булыт
Туткыш болып, тутылды да
Тобгеректи,
Курсап алып, ол каплады.

Айындырык
Ярк этти де яркылдады,
Ерге ярык
Кызганмайын ол таслады.
Кобк ийилди,
Кара ерди кандыргышай,
Топ-топ этип,
Тамшы тамып баслады.

Язлык ямгыр,
Лаяжин ямгыр, май ямгыр,
Кара ердинь
Кардай байлык карзынасы.
Онъыс болар,
Ер аслыктан бел буьгер,
Тамшы тамса
Кара ерге яз басы.

ТЕНЬ БОЛМАСА

Тик тавларда
Калын болып, кар явмаса,
Шоршып аккан
Шокырак сувлар сап-сай болар.
Бир аьдем де
Тень болмаса, кур болмаса,
Дирек болмай,
Кув теректей, курып калар.

НАМАРТ ЮРЕК

Намарт юрек, арам юрек усайды
Пеш ожакка — курым баса, ыс баса,
Кара тастай, ол катады, кавсайды,
Ер юзинде йок ты ога йол баска!

* * *

Татымлык тавгли
Татыйды.
Татымлык ерде
Дослык бар.
Ашылык ашы —
Ашувтас.
Ашылык ерде
Бослык бар.

УВ

Кир ниет аьдем —
Эки тил аьдем.
Бос созди излеп,
Турады, дейдилер.
Обтирик созлер,
Кир ниет созлер,
Йылан увындай,
Увады, дейдилер.
Атайлар айтады,
Уьшин айтады:
Эми табылар
Пышак ярага,
Кыйын таппага
Эмди, дейдилер,
Питнелик кирген
Эки арага.

ТАС ТУВЫА ЮРЕК

Ирийди коргай,
Ирийди темир,
Давылдап турса,
Отларда коьмир.

Юрек иримейди,
Юрек куьимейди,
Юрек тебеди,
Тебеди оьмир.

Отгынъ куьши де
Етпейди ога,
Сувдынъ куьши де
Етпейди ога,
Юрек куьимейди,
Юрек иримейди,
Арув-галувды
Бир де билмейди.

Кайтип айтасынъ,
Тас тувыл юрек!
Ол да куьеди,
Ол да ирийди,
Кып-кызыл янган
Отларда тувыл —
Собз бен куьеди,
Собз бен ирийди.

ТАВ ТАҢЪЫ

Кара туткыш йыртылып,
Сокты ярык тавларга.
Калгып турган шокрыак
Какты сувын ягага.

ТаҢъ юлдызы — таҢъ Шолпан
Тав артына йол алды,
ТаҢъ сес берип тавларга,
Туьн тынлыгы йогалды.

Тавда тавыс шалынып,
Туваршылар уянды.
Туьсти коьктен куьн саьвле,
Тавлар-таслар нурланды.

ШАБЪДЕН

Куьн таягын кенъ таслап,
Коекте куьлди куьн коьзи,
Коекшил болып, коьгерип,
Куьлтиреди ер юзи.

Куьлтиреди, коьгерди,
Коекгерди де коьрк атты.
Куьнтоьстеги коьк шаьбден
Коектерилди, боьрк атты.

Коек юзиндей, коьк шаьбден
Коек коьзлерин кенъ ашты,
Кырды, ойды ол бийлеп,
Куьндей саьвле ол шашты.

БИРДЕЙ БОЛМАЙДЫ

Бирерде – шувак, бирерде
Туман ды зилдей,
Бирдей болмайды куьнде де
Куьннинъ коьзи.
Сога усап, аьдемнинъ дайым
Болмайды бирдей
Турган турысы, оьзи эм
Айткан соьзи.

ТЕРЕК ЭКТИМ...

Уьй артына терек эктим оьссин деп,
Ярасыгын ян суьйгеним сезсин деп,
Лаьл-йоьгерин тоьгерекке сепсин деп,
Карагайдай, бийик коькке етсин деп,
Аьр бир емис балдан таьтли болсын деп,
Каралдымыз нур-наьвметке толсын деп,
Ян коьзелим бу теректи суьйсин деп,
Емислерин узак оьмир есин деп.

БАЗ ЭТ

Куьнлеп бирев биревге,
Кыйнайды озин босына.
Намартлык ойды ойланып,
Кайгы салады басына.

Напсиби бар онынъ деп,
Куьнлейди ол, куьеди,
Намысын сатып, кадемсиз,
Кастады тавдай уьеди.

Халкым билмей айтканым:
Бакыл этпе, баз эт, деп,
Куьнлев — кастадынъ тенъи ди,
Кувынъыз оны, тез кет, деп.

ШОЛПАНЫМ

Танъ Шолпаны
Танъ шагында калкып тувады,
Шалкак коькте
Шардай болып, табан тебип.
Оттай янды,
Йылт-йылт этип йылтырады,
Танъда ерге
Номай этип ярык себип.

Танъ Шолпаны
Ярык экен, сайлам экен,
Юлдызлардан
Быдыраган коьк коьзинде.
Бир «юлдызга»
Мен талпындым эм термилдим,
Сайлап алып
Калганлардан ер юзинде.

Яным болды,
Кайнап турган каным болды,

Танъда тувган
Танъ Шолпандай коьрдим оны.
Эркелетип,
Аьруьвим деп, аьдуьвледим,
Шолпаным деп
Мен суьйиндим, суьйдим оны.

Танъ Шолпаны
Ярык этип ярытады
Танъ шагында
Бийлеп алган кара туьнди.
«Ер Шолпаным»,
Нурын тоьгип, ярытады
Кеше туьнди
Узын-узакка эм куьнимди.

ЮРЕГИМДИ ТУЬДИРМЕ

Яс денимди
Янган отта куьйдирдинъ,
Юрегимди
Туьйим-туьйим куьйдирдинъ,
Юрегимди
Туьйдиргендей, айт мага,
Не эткенем,
Аьруьв ярым, мен сага!

Сен аьруьв деп,
Нур кызындай мен коьрдим.
Туьн уйкысын
Тилим-тилим мен боьлдим,
Туьн уйкысын
Тилдиргендей, айт мага,
Не эткенем,
Аьруьв ярым, мен сага!

Дунья завкы
Сенсинъ мага, деп юрдим,

Мен алалдай,
Сен де алал деп билдим,
Алалымды
Билмегендей, айт мага,
Не эткенем,
Аруув ярым, мен сага!

Яс янымды,
Кайрак тастай, кемирдинъ,
Ондай затка
Ирер эди тап оьзи де темирдинъ,
Яс янымды
Кемиргендей, айт мага,
Не эткенем,
Аруув ярым, мен сага!

Оьпкем уьйкен,
Каялардай-тавлардай,
Бузгын туьсти
Арамызга, явлардай,
Яв болгандай
Экевимизге, айт мага,
Не эткенем,
Аруув ярым, мен сага!

Явабынъды
Кеше, куьн де карайман,
Санларымды,
Тарамыстай тарайман.
Тарамайым,
Тек бир соьзинъ айт мага,
Кешер эдим
Баьри затты мен сага.

БОЪРТЕНКЕ ШАЙ — НОГАЙ ШАЙ

Сапырсанъ, сары балавиз,
Ногай шайым, сары шай.

Онсыз куьним меним йок,
Дениме яккан сарымай.

Ногай шайым, ногай шай,
Бал-секерден даьмли шай,
Денге лаьжин — даьри шай,
Даьрим меним — ногай шай!

Калемпири кокыган,
Бурышы-тузы татыган,
Катыгы каймак катылган,
Лаьжин тувылма ногай шай!

Боьртип, боьртип кайнаган,
Бозадай тасып ойнаган,
Аьдем ишип тоймаган,
Боьртенке шай — ногай шай.

Ногай шайым, сары шай,
Денге дарман-даьри шай,
Ногайымнынъ асы — шай,
Асларымнынъ басы — шай.

КАРЛЫГАШЫМ

Ушып келди бир карлыгаш
Каралдыма,
Коньп болып, тоьгерекке
Ол каранды.
Ала-кара канатларын
Кенъге яйып,
Куьрпейтти де улпа туьгин,
Ол таранды.

Карлыгашым аьдуювлени
Эм сайланды,
Асыкпайын йырын йырлап
Ол баслады.

Яйын тартып, яз келди деп,
Куванды да,
Кыс кайгысын билбилимиз
Кери таслады.

Онынъ сесин сендей коьрип,
Ян коьзелим,
Карлыгашка битилдим де
Мен карадым.
Коьрмединъме меникин деп,
Оьзеленип,
Карлыгаштан йыйы-йыйы
Мен сорадым.

Карлыгашым корабаста
Йыр йырлады,
Канатларын керип яйып,
Кусым какты.
Келеди эне суьйгенинъ деп,
Кувандырды,
Сарсып турган юрегимде
От яндырды.

ЭЛИМ

Тобьселип яткан,
Топырак тоьбе
Тав бола коймас.
Ялгыз-ав терек,
Шешек атса да,
Бав бола коймас.

А меним Элим
Тастай беркир де,
Тав бола кояр.

Емиси толып,
Ылбырап писип,
Бав бола кояр.

Терейип турган
Сары тегенек
Шешекей атпас.
Бакырдай болып,
Сап-сары алтын
Тасланып ятпас.

А меним Элим
Яслыктан яйнап,
Шешекей атар.
Байлыктан балкып,
Яшавы яйнап,
Алтынлап ятар.

АНАМ

Яным-ав, дединь, янынъды
Сен бердинь,
Каным-ав, дединь, канынъды
Сен бердинь,
Дуныям-ав, дединь, дуныядай
Коьрдинь,
Дуныяга бергисиз балам-ав,
Дединь.
Таьтли уйкынъды танъда боьлдинь,
Уйклаш деп,
Танъда тувган тань Шолпаным
Сенсинь, дединь.
Айыры эмшекти ийип бердинь,
Эмеш деп,
Балдай таьтли дуныя завкым
Сенсинь, дединь.

Ишеш, дединъ, ишкениме
Сен тоймадынъ,
Е-е, дединъ, егениме
Сен канмадынъ.
Авыр куынде сен айтпадынъ
Кыйын деп,
Кайратландынъ, арымадынъ,
Талмадынъ.
Эркем, дединъ,
Эркелеттинъ,
Эр бол, дединъ,
Осьип етип, уйкен йигит
Сен бол, дединъ.
Халкынъ дирек, яшав эркин,
Ер мол, дединъ,
Ылбырамай, йигерленип,
Берк бол, дединъ,
Еткенимди сен коьрмединъ,
Оьлип кеттинъ.
Тек оьлмеди, мени минен
Янынъ калды.
Авырда да, тынышта да
Тасламады,
Юрегимде тебип турган
Канынъ калды!
Мен билемен, борышлы аьвлет
Ана атын,
Кир тийгистпей, юрегинде
Сакламага.
Калай кыйын янсыз затка
Ян эндирген,
Ана суьтин, алал суьтин
Акламага.

СОКПАГЫМ

Таспадай тилинген
Сокыр сокпак,

Тавларда таралып
Тасланган.
Сол сокпактынъ тиги бийик,
Тары тар.
Йолым меним мине муннан
Басланган.
Сокпакка миндим.
Абындым, турдым.
Уьмитим кетип,
Артка бурылдым.
Аяклар сызлады,
Авыр алдым,
Санларым сарсып,
Арыдым-талдым.
Бирден сескендим,
Бир сес шалынды:
– Эй, коьмик сени,
Кайратлан, деди,
Сокпаксыз йолга
Шыгув йок, деди.
Дем болар халкынъ,
Абытла, деди.
Ымтыдым алдыга,
Дем келди мага.
Азайды энди
Сокпактынъ тасы.
Абындым, турдым,
Токтамай юрдим,
Эректе коьринди
Бир йолдынъ басы.

ОЪЛМЕСИН СОЪЗИМ

Оълсем де оьзим —
Оълмесин соьзим,
Дегенлер бурын
Бизим агайлар.

Антыңды ютпа,
Оьмирде мутпа,
Деп айткан бизим
Алал анайлар.

Ант ша аьдемнинь
Намыс-ырызы,
Ырызды булай
Мутып боларма?
Эр болып айткан
Собзиньди, йигит,
Мандырак этип,
Ютып боларма?

Намыс-ырызды
Мен аклар эдим,
Акласам айткан
Меним антымды.
Данькымды яман
Бир де шыгармай,
Сакласам, эрдей,
Таза атымды.

ДОС ТАВЫСЫ

Тынык. Тып-тынык.
Калгыйды тоьгерек.
Куьлп-куьлп этпейди
Неге ди юрек.
Билмеймен оьзим,
Ога не керек?

Алыс карайман,
Бир зат излеймен,
Сарсылган теним,
Йолда ды коьзим.

Ушаяк кустай,
Талпынып озсим.

Коблем ди ойларым,
Авыр ды басым,
Дениме сокпайды
Ишкен асым.
Домбыккан меним
Кабагым-касым.

Бирден ел сокты.
Бир тавыс шыкты,
Юрегим тепти,
Ымтылдым ога.
Достынъ тавысы
Дем берди мага!

Сол куьнде билдим
Демим бар меним,
Авырган куьнде
Эмим бар меним,
Ялгыз куьнимде,
Ягым бар меним!

ОЪМИРДИНЪ ДАВЫСЫ

1983-нши йылга дейим язылган ятлавлар

*Йырларым — меним
йылларым*

ОКУВШЫМА

Сосы китап мине аьли колынъда,
Эринмейин ашып оқып бир кара,
Ойларымды тешкермейин эс берип,
Салма меним юрегиме сен яра.

Мен тилеймен сага, меним окувшым,
Тешкер меним сырларда сырымды,
Сырларымда тапсанъ керек сырынъды,
Багыслайман сага баъри йырымды.

ТУВЫП-ОЪСКЕН УЪЙИМИЗ

Тегершиктей арымайын айланып,
Ер тыгырып йолы мынан барады,
Аьдем затка оьмир-оьмир кара ер
Тувьп-оьскен уьйи болып калады.

Юмарт оьзи сосы бизим еримиз,
Кызганмайын кардан карзына береди,
Эринмейин аьрекетти эткенлер
Берекетти кара ерден коьреди.

Явы болган аьр бир заттынъ дуныяда
Аьдуувлеген ер анасы болады,
Аьдемлерди, емислерин ашатып,
Оьлгенде де кушагына алады.

Тегершиктей арымайын айланып,
Ер тыгырып йолы мынан барады,
Аьдем затка оьмир-оьмир кара ер
Тувьш-оьскен уьйи болып калады.

ЯНЫМ МЕНИМ ТАМЫРЛАСКАН ЕРИМ

Каным синьип, тамырласкан киртлесип,
Яным меним оьмир-оьмир ерим мен.
Кыйында да, тынышта да бир болып
Мен юрейим эринмейин Элим мен.

Каяктан да мен сагынып ериме,
Юрек тебип, ян телезип келермен.
Бактым, сага мен тилеймен ялбарып,
Мен оьлгишей, сен айырма Элимнен.

Язык дейди айырылган юртыннан,
Айырмасын мени оьмир еримнен,
Эне сонда мен бактыма, бас ийип,
Кайта-кайта мен шездеди берермен.

Наьсиплиге мен оьзимди санар эдим,
Оьз еримнинь сый оьрметин сакласам,
Юрт алдында сол ды сыла борышым,
Сыйым болар, сый ман оны аклалсам!

ТОЬГИЛ, ЙЫРЫМ...

Тоьгил, йырым, тоьгил-ав, шоьлди бийлеп,
Тавга да ет, кайда да ет таьвесилмей,
Халкым мынан сен йырланып заньырап,
Тоьгерекке сен калма, эситилмей.

Тоьгерекке сен калма эситилмей,
Карагустай канатыньды яй эрекке.
Ак Кобаным эжуьв этип, йырым, сага,
Коьньиьллерди сен коьтерип, ет юрекке.

Кобньиллерди сен кобтерип, ет юрекке,
Шорка сувдай тоьгил, йырым, тоьгил, йырым,
Арып калмай, талып калмай узак йолда,
Дуьлдил болып кез дуьнядынъ ойын-кырын.

Тоьгил, йырым, тоьгил-ав, шоьлди бийлеп,
Тавга да ет, кайда да ет таьвесилмей,
Халкым мынан сен йырланып занъырап,
Тоьгерекке сен калма, эситилмей.

АВЫЛЫМ

Авылым — алтын бесигим,
Тербеттинъ мени ясымнан,
Асыл бол, оьсеш дединъ де,
Сыйпадынъ суьйип басымнан.

Ай саьвлесин, куьн коьзин
Сенде коьрдим мен бас деп,
Тербия бердинъ, дем бердинъ,
Эрдей болаш сен, яс, деп.

Авлакта конган авылым —
Авнап оьскен бесигим,
Яшавга йолды коьрсетип,
Кенъге ашылган эсигим.

Балалыгым, бал татып,
Батып калган ерим-ав,
Керегимди оьзинънен
Табып алган ерим-ав.

Еннет тежим ерим-ав —
Авнап оьскен авылым,
Кобньилимди коьтерип,
Куьшти берген карувым.

Якут-алмаз сен тасым,
Таьвесилмес таьтли асым,

Коьрсем сени сагынып,
Коькке етеди шал басым.

Орак Элим – тувган ерим,
Тамырым-ай, авылым-ай,
Сеңде тувып, сен оьстирип,
Йьлув берген бавырым-ай.

Бавырым-ай, авылым-ай,
Авылым-ай, бавырым-ай.

НОГАЙ ТИЛИМ

Ана тилим, ана суьт пен
Канга синьдинь, янга синьдинь,
Дунья коьрип, сени билип,
Сокпак сайлап, йолга миндим.

Авыз ашып «ана» деген,
Айбат тилим, айдик тилим,
Карзына менде, карзына бил деп,
Кызганмайын бердинь билим.

Ана тилим – ногой тилим,
Халкым сенсинь, яным сенсинь,
Тын кевдеди тири этип,
Кайнап барган каным сенсинь.

Ана тилим – алтын тилим,
Шеберленген шешен тилим,
Сени сыйлап сый бермесем,
Айыплыман, кешеш, тилим.

Шеберленген шешен тилим,
Ян-досларга таьтли тилим,
Яв-душпанга ярамайын,
Темир кибик каты тилим.

Яшай турып кара басынъ,
Оъз тилинъди койып болмас.
Турып меним сосы тилим,
Халктынъ атын йойып болмас!

БЕСИГИМ

Кавсамады бесигим,
Акамнынъ колы оъзи эткен,
Тарткыды тартып, аьдуьвлеп
Анамнынъ колы тербеткен.

Каршыгасында бесиктинъ
Атам салган ай калды.
Тоьрленип шыкты тоьриме,
Бурынгыдай шайкалды.

Анамдай болып, балам, деп,
Кызым боьлейди оъз кызын,
Тукым дегенинъ оьлмейди,
Алып барады оъз ызын.

Шайкалды бесик, шайкалды,
Шайкалмасын бала деп,
Душпаны онынъ аз болып,
Якпасын бирев яла деп.

Боьленип меним йиеним,
Тербетилди бесигим,
Тербетилсе бесигим —
Ябылмас оьмир эсигим.

ЕРИМ МЕНИМ — ЭЛИМ МЕНИМ

Кара ерди тамыр этип,
Атам-анам тапкан ерим.
Кара ерди кабыр этип,
Бабаларым яткан ерим.

Бабаларым яткан ерим,
Кардай карзынам сенсинь меним,
Муьшелескен, каным синъип,
Сени минен савлай деним.

Юмарт болып, ерим меним,
Топырагынъ тап торкадай,
Топар-топар мал отлаган
Оьлен шоьлинъ тап окадай.

Балалыгым балдай татып,
Ойнап-куьлип оьскен ерим,
Тай этпеге талды излеп,
Тогайынънан кескен ерим.

Буькирейип белди буьгип,
Манълай терим тоьккен ерим,
Анам меним, балам-ав, деп
Суьйип мени оьпкен ерим.

Авырга да, тынышка да,
Мен шыныгып, коьнген ерим,
Сенде тувып, коьзим ашып,
Куьннинъ коьзин коьрген ерим.

Куьннинъ коьзин коьрген ерим,
Сокпагынънан йолга миндим,
Еннет тежим – ерим меним,
Сени минен бир киндигим.

Сени минен бир киндигим,
Ерим меним – Элим меним.
Эрдей этип элим эткен,
Элим меним – ерим меним.

БАЛА ШАГЫМ

Авыр эди бала шагым –
Орам бойлап ойнамадым,

Яслык шактынъ завкын суърип,
Баскалардай мен тоймадым.

Кан туьтетип кавга келди,
Кайгы басты бизим элди,
Мен белсенип, белди бувдым,
Балалыкты кери кувдым.

Енълеримди шалып туьрдим,
Танънан турып сабан суьрдим,
Бала болып, каьмпет коьрмей,
Ярты атыкты боьлип едим.

Авыр демей, енъил демей,
Нелер коьрдим, не коьрмедим,
Не болса да, не коьрсем де,
Мен яшавдан туьнъилмедим.

Туьнъилмедим, мен шыныктым,
Елге тоьздим, куьнге куьйдим,
Шалгы таптап, пишен шалдым,
Тавдай этип йиклер уьйдим.

Балалыгым озды солай,
Баска яслык мен билмеймен.
Осал озды яслыгым деп,
Эш бир заман оькинмеймен.

АЪДЕМШИЛИК

Аьдем болып аьр бир аьдем
Дуныяга эне коймайды,
Аьдемликтинъ аьдем шарты
Оьзи-оьзиннен болмайды.

Ырыз ыслап, намыс туттым,
Ана суьгин аклайым деп.
Аьдем атын, кир тийгистпей,
Ястан алып саклайым деп.

Олып кетсем оькинмеймен,
Сол мырадым толган болса,
Оьз халкыма эткен исим
Бир пайдалы болган болса...

КОЪНЪИЛИМДИ КОЪР ЭТИП

Оьмиримди оьткердим,
Уьйкенсуьвди билмедим,
Эш бир заман йыйырып,
Кабагымды туьймедим.

Онъсыз бирев мен коьрсем
Коьтермедим басымды,
Дос-тенъимсинъ сен де деп,
Яйдай яйдым касымды.

Кишкейлерге иним деп,
Мен узаттым колымды.
Ясы уьйкенди оьрметлеп,
Бердим ога йолымды.

Алал дослар суьйдилер,
Ак юрек ол, дедилер,
Керек куьнде теректей
Ян дирек ол, дедилер.

Суьймегенлер келди де
Уьйдей минди тактылар,
Анъкылдак ты оьзи деп,
Ялаларын яктылар.

Такса таксын дедим мен,
Эс оларга бермедим,
Яла деген яра экен,
Яста оны билмедим.

Яманларга яман деп,
Яман алып шаппадым.

Шаппасам да аклыкты
Аьр заманда таппадым.

Кобньилимди коьр этип
Куьнлеримди озгардым,
Сол затларды йьыр этип
Мине буюгуьн козгадым.

МЫРАД

Мырад дегенинь кус экен,
Дуныяды кезип кетеди.
Бьмтыгып аьдем яшавга
Аьр заман мырад этеди.

Аьр заман мырад этеди,
Мырадка тек ким етеди?
Баьри куллыгым толды деп,
Кимнинь аьжети битеди?

Кимнинь аьжети битеди?
Ондайлар аьли аз болар,
Мырад излеп, аьдем йолы
Юре-юре де саз болар.

Юре-юре де саз болар,
Саз болса да, йол болсын,
Мырад дегенинь толар-ав,
Демди бергендей кол болсын.

ТУЪЗЛИК

Туъзлик излеп туъзди кездим, тав юрдим,
Туъзлик коьрсем, яс теректей буьрлендим,
Терис коьрсем, коьзлеримди авьыртып,
Каным кашып, юрек шаншып, туьрлендим.

Йылларымды мен йибердим туъз излеп,
Туъзлик деген турмайды экен тирелип,
Анда-мунда аягынъа илинип,
Мине мен деп, терисликтей сирелип.

Туъзлик деген юзи экен яшавдынъ —
Яшав берген тамырындай теректинъ.
Туъзлик деген туъби экен тесилмес —
Аьдем затка таяв берген директинъ.

Намыс тутып, яшавынъда туъз болсанъ,
Туздаьминъди туъзде ерсинъ дегенлер,
Туъз айтады, туъз аьдемлер туздаьмин,
Туъзде юрип, алал болып егенлер.

ТОЛАР ЭДИ АНТЫМЫЗ

Тынышлыкты аьдем заты билмейди,
Каьр этеди озин-оззи талдырып.
Кетеегин эш эсине алмайды,
Бу дуньяда баьри затты калдырып.

Ваькыт етсе, шерет пинен кетеди,
Тек калдырып ялгыз атын артында:
Биревдики айтылады ак пынан,
Баскадыкы айтылады каты ман.

Айьрылып айтылынган ак пынан,
Уьлги болып тувдыклар ман турады.
Кайьрылып айтылынган каты ман,
Талып турып, тамыры ман курады.

О тень-дослар, обькинмесек оьлсек те,
Артымызда ак пан калса атымыз.
Ол заманда бос яшамай яшавды,
Толар эди бизим эткен антымыз.

БОЗТОРГАЙ

Бозторгайым, бозторгай,
Шыр-шыр этип шырлайсынъ,
Шобди шалып басынъа,
Йырлар айтып йырлайсынъ.

Йолга туъссе йолавышы,
Йолды бийлеп барасынъ,
Кув туъзликте адемнинъ
Ялыгувын аласынъ.

Билбилисинъ данъылдынъ,
Бозторгайым, бозторгай,
Сен йырласанъ, коьрк атар
Коьсилип яткан кенъ тогай.

Бозторгайым, бозторгай,
Йырлаш, янды йинатып,
Йолавышыды йолында,
Орада тебип ойнатып.

Канатынъ сенинъ талмасын,
Бозторгайым, бозторгай,
Нелер айтар, не айтпас,
Сени йырлап бу ногай.

САБАНТОЙ

Ногайымнынъ тойы коьп:
Кызды берген, кыз алган,
Сабантойы онынъ бар,
Кара ерге ыз салган.

Э сабантой, сабантой,
Ата-атадан калган той,
Тойларымнынъ ишинде
Алды йолды алган той.

Озсын бугуьн куьнимиз
Ойын ойнап, той тойлап,
Кызлар-яслар карасын
Бир-бирине бой бойлап.

Той тоьринде олтырсын
Аксакаллар-атайлар.
Сербет ишсин, бал есин
Хатын-кызлар, анайлар.

Эр йигитлер куьрессин,
Текелери туьйиссин,
Майга писип бавырсак
Мол кокытсын ийисин.

Бал куйылып, бармажий
Тасып-тасып кайнасын,
Теке орада ойнасын,
Эрис-суьрис болмасын!

Байрак алып баргыга,
Юйрик атлар шабыссын,
Юбантпага коьнъилди
Соьзге шебер табылсын.

Ал, ямагат, ал дейик,
Ойын-куьлки баслансын,
Кайгы деген кери кетип,
Бугуьн эрек таслансын!

Э сабантой, сабантой,
Ата-атадан калган той,
Тойларымнынъ ишинде
Алды йолды алган той.

ТУВДЫКЛАРГА КАЛАРМАН

Сосы исси дуньяга
Конак болып келгенмен,

Вақыт етсе, бир куьнде
Кетеримди билемен.

Кетеримди билемен,
Келмегенмен кетпеске,
Яшавымда шалыстым
Яманлыкты этпеске.

Атым калсын дедим мен,
Аталмасын яман ман,
Аталмаса яман ман,
Сав-эсенмен, аманман.

Сав-эсенмен, аманман,
Яшав яшап барарман,
Атым меним айтылып,
Тувдыкларга каларман.

КУДИРЕТИ УЫКЕН ЕРДИНЪ

Ети кабат бизим ер деп,
Айтып кетти бабаларым,
Аър кабаты – карзына деди
Ак юректен абаларым.

Етев ме экен ер кабаты,
Яде десенъ юз бе экен?
Бирерлери туьп-туьз болып,
Калганлары биз бе экен?

Кайтип оны мен айтайым:
Бизи де бар, туьзи де бар,
Кабатлары катламадай,
Ети тувыл, юзи де бар.

Аър кабаты эринмейин
Асыллайды аър бир затты.
Ер тувылым, мекан болып,
Оьктем эткен аьдем атты.

Кудирети уйкен Ердинъ,
Коп ти онынъ оъз сыры да.
Аър йыравдынъ болар, эште,
Ер акында оъз йыры да!

Баъри сырын бизим Ердинъ
Тизип сизге айталмайман.
Сосы йырды Ер акында
Сизге айтпай болалмайман.

ЯЛЫКПАЙЫН ЯЗАР ЭДИМ

Кеше-куьндиз ой ойлап,
Созден оърнек ясадым.
Шеберленсин оърнек деп,
Замансызлай кавсадым.

Сол оърнегим, ойландым,
Ярасын деп халкыма,
Ол заманда язар эдим
Ян келгишей алкымга.

Ол заманда язар эдим,
Яшав ййнап турсын деп,
Кайгы деген кара зат
Тамырыннан курсын деп.

Ол заманда язар эдим
Халklar татым болсын деп,
Ер дуныядынъ кенъ юзи
Нур-наъвметке толсын деп.

Ол заманда язар эдим
Туъзлик дайым юрсин деп,
Аъдем болган аъдемлер
Дуныя завкын суърсин деп.

Ол заманда язар эдим,
Арымас эдим, талмас эдим,

Болмайды деп калемим
Эш бир заман калмас эдим.

Ялыкпайын язар эдим
Ян келгишей алкымга.
Ярайды деп язганым
Яннан суыйген халкыма.

КЕШИР МЕНИ...

Тоьленмеген борышларым коьп дуныяда,
Яшай барсам, белки, оларды тоьлермен,
Тек биревин сол борышлардынъ ишинде
Тоьлеялмаспан, оны аьруьв билемен.

Ана алдында уьйкен меним борышым:
Тогыз айды курсагында коьтерди,
Бу дуныяга эндирейим инсан деп,
Янсыз затка каны мынан ян берди.

Янсыз затка каны мынан ян берди,
Туьн уйкысын тилип — тилип ол боьлди,
Яшавымнынъ маркы — меним балам, деп
Яшавыннан артык мени ол коьрди.

Ийип-ийип айыры эмшектен суьт берди,
Балам меним эрдей болып оьссин деп,
Авызыннан тартып алып ашатты,
Аш болмасын, куьсегенин есин деп.

Эркелетип асыраган, анам-ав,
Хайырымды коьралмайын сен кеттинъ,
Мен коьрмеген куьнлерди ол коьрсин деп,
Аьруьв анам, не этпединъ, не эттинъ,

Борышым меним уьйкен сенинъ алдынъда,
Толтырмага куьшим ога етерме?
Етпесе де, кешир мени сен, Анам,
Колдан келген баьри затты этермен!

ТОРКА ЭКЕН ТОПЫРАГЫ ЕРИМНИНЪ

Торка ды деп топырагы еримнинъ,
Айтып кетти атам мага оъз соъзин.
Мине соъле ата соъзин кайтарып,
Аъдемлерге айтып турыман мен оъзим.

Торка экен топырагы еримнинъ,
Бабалардынъ тери минен ийленген.
Шыбык салсанъ, терек оъсер мунда деп,
Мекан тутып халкым мынан бийленген.

Торка экен топырагы еримнинъ,
Карзына берип, кызганмайын бир затын.
Айырмасын бакты мени бу ерден,
Керек тувыл баска ерден боз алтын.

ЭСИМЕ АЛЫП БИЛМЕДИМ

Алдымда ялпак яз бар деп,
Делхайыр болдым ясымда,
Тек билмедим сол яздынъ
Кетпей турмасын касымда.

Келеек яздынъ, билмедим,
Озган-ав яздай болмасын,
Былтыргы меним шатлыгым
Быйылгы язда турмасын.

Заманды сувдай аткардым,
Алдымда язлар коьп дедим.
Озган яз кайтип келмесин
Эсима алып билмедим.

Эсима алып билмедим
Оьмирдинъ кетип барганын,
Алдымда келген аьр бир яз
Яшав куьнлерди алганын.

Алдымда ялпак яз бар деп,
Делхайыр болдым ясымда,
Тек билмедим сол яздынъ
Кетпей турмасын касымда.

ЕТЕР...

Эте бер суьйгенинъди,
Алды-артынъа карама да,
Айта бер, юрегимди
Тарамыстай тарама да.

Эте бер, яхшылыкка
Сендейлердинъ куьши еталмайды,
Билемен, кир юреклер
Бу дуньяда ийгилик эталмайды.

Айта бер, шагынъ сенинъ,
Шанъ шыгарып, келип туры,
Собйлей бер, амалым йок,
Аргымагынъ елип туры.

Етер заман, коркпа, етер,
Кобьрсинъ сен де куьнди бесбетер.
Неге эттим соны деген
Айланып келип куьн етер.

Туткасын тутып турыман
Дуньядынъ, деп ойланма.
Кобьлерди коьрген бу дунья
Сени де ютар, кыйналма.

ШОЪА ГУЪЛИ

Кызара боьртип кыр бойда
Кызгалдак ятыр яйылып,
Шоьлдинъ коьрки менмен деп,
Энъ сайлам гуьлге сайылып.

Сайылып туры тогайда
Сылув да кыздынъ озиндей,
Ортасында карашык
Кундыздынъ кара козиндей.

Кызарып туры куштоосте
Шоьлдинъ гуьли кызгалдак,
Мыс кокыйды ийиси,
Кып-кызыл басы, мойны ак.

Куьйиздей этип кыр-шоьлди,
Кызгалдак ятыр сайланып,
Кызганмай тоьгип ол нурын,
Куьннинъ бетине айланып.

Кызара боьртип кыр бойда
Кызгалдак ятыр яйылып,
Шоьлдинъ коьрки менмен деп,
Энь сайлам гуьлге сайылып.

ЯЙМА ШУВАК МАЙ КЕЛДИ

Толкынласып толкыны,
Шорылдады шоқырак,
Тоьстуьптеги тогайда
Гуьллер тувды яркырап,
Гуьллер яйып яз келди,
Яздынъ басы май келди!

Торгай сарнап саз келди,
Яйын яйып яз келди,
Айбатланып ай келди,
Аьдикленип май келди!
Ай келди де — яз келди,
Яздынъ басы май келди.

Май келди деп яйнаклап,
Яслар айтты йырларды,

Яс коьгоьлен коьгерип,
Елпилдетти кырларды.
Кырлар бийлеп яз келди,
Яйма шувак май келди!

Табиат та таранды,
Сылув кыздай сайланды.
Коьк коьзиндей коьгершин,
Коькти бийлеп айланды.
Коькти бийлеп ай келди,
Ай солтаны май келди!

ТОКТАП ТУР, МЕНИМ ОЬМИРИМ

Тилегим сага, оьмирим,
Айтылсын меним сырларым,
Халкым мынан йырлансын
Язылмай калган йырларым.

Асыкпа, аьжел, асыкпа,
Шагынъ да етер, келерсинъ.
Кылыштай этип мойныма
Сувык колынъды илерсинъ.

Токтап тур, аьжел, токтап тур,
Йолыгарман сыйым ман,
Тилеймен сага, тилеймен,
Тек келме мага кыйын ман.

Келмесенъ мага кыйын ман,
Хош коьрип сени аларман,
Яшавымды мен сонда
Айдап артка саларман.

Айдап артка саларман,
Айтканымды этермен.
Сени минен бир болып,
Бу дуныядан кетермен.

Аьжел таьжелдей ювыклап,
Кетип барады объмирим,
Кетпестей меним объмирим,
Юрегим — меним темирим.

ЯТАРДА ЕРИМ, БИЛЕМЕН

Бирев яшайды шоьлде,
Бирев яшайды тавда,
Аьр ким де коьреди озьин
Тургандай еннет бавда.

Шоьлдеги шоьлин мактар,
Карзынадай ерим дер ол.
Тавлы да тавын мактар,
Кобктеги элим дер ол.

Мага да баа озь шоьлим,
Еннеттей оны коьремен.
Ахырда аьвел авысып,
Ятарда ерим, билемен...

О ИНСАНЛАР, КЕЛИНЪИЗ...

Аьдем деген объмир-оьмир алысып,
Эркинликти излеп келди эринмей,
Теньлик таппай неше бирев кетти-ав,
Яшавынынъ бир маркы да коьринмей.

Аьдем деген эркин болса басына,
Коьрк атпайым онынъ яшав йыллары,
Қайгылары кайырьылып кайтпаска,
Йырланмайым данъклы болып йырлары.

Эркин деген эрлик пинен бир экен,
Эркинликти эрлик кибик суьемен,
Эркинликти элжиреткен яманлар
Бу дуныяда яшаганга куьемен.

Эркинликти, о инсанлар, келинъиз,
Эринмейин эрдей болып саклайык,
Намыс, ырыз йоймай сосы яшавда,
Аьдемликтинъ сыйлы атын аклайык!

КУЪЛТЕ ТУЪСТИ

Алтынланып арганалар,
Ятыр яйнап куън коьзинде,
Аслык пискен, ас кайнайды,
Нур тоьгиледи кыр уьстинде.

Арганалар — йолак-йолак,
Куьлтелер де — быжак-быжак,
Аьр эгинши орады орак,
Аслык агады тап шоқырак.

ЯШАВ ЙОЛЫ

Бирев табар тувра йолын яшавда,
Ана бирев айланады йол тапнай,
Баскасы да, басы сасып дуныяда,
Тентирейди, тоьсегинде тек ятпай.

Йолда юрген йолавшыдай йол бойлап,
Яшав йолын яшап аьдем барады,
Биревлери етер йолдынъ сонъына,
Баскалары йолда арып калады.

Яшав йолы туьрли-туьрли аьдемде:
Бири узын, бири десень кып-кыска,
Биревдики — кырк язлык пан кутылар,
Баскадыкы — созылады юз кыска.

Мен де окында оьз-оьзимнен сорайман:
Йолым мынан кайтип юрип бараман,
Оьзимнен сонъ калсын ерде бир зат деп,
Кайдай ызды мен яшавда саламан?

Ойлы-кырлы, кумлы-таслы йолымды
Мен шалыстым юрейим деп эш саспай,
Эм сол йолды яшап оьтсем, оькинмен,
Атам салган ат сокпак пан адаспай.

Аьр бир йолдынъ сонъы болар дуныяда,
Аьдемде де оьмир сондай, не этерсинъ.
Аьжел келсе, юрген йолынъ боьлинип,
Бу яшавдан басты кешип кетерсинъ.

ЯХШЫ ЭТСЕМ...

Эталмасанъ бир яхшылык биревге,
Яшавынънынъ марки йок деп ойлайман.
Онъсыз коьрсенъ, онъын табып пайда эт деп,
Мен оьзимди тынышыма коймайман.

Кайгы туьсип тентиресе бир аьдем,
Кайырылар сарсып меним кабыргам,
Мутып болам алал янды, як болып,
Керек куьнде кешикпейин табылган.

Яхшы этсем, яным меним куванып,
Мен оьзимди наьсиплидей коьремен.
Окты алып, атайым деп юргенлер,
Оьмир онъмас огырсыз деп билемен.

Бу дуныядынъ коьркин алар яманлар,
Неге олар яшайдылар, билмеймен?
Яшаса да, бу дуныяда олардынъ
Эш бир заман аьдем шартын коьрмеймен.

Эталмасанъ бир яхшылык биревге,
Яшавынънынъ марки йок деп ойлайман,
Яхшылыкка яман алып шапканлар
Яшамавы колай-ав, деп анълайман!

БОЗ ЮВСАН

Қырыма меним коьрк берип,
Йырыма меним боьрк берип,
Оьсесинь, ювсан, боз ювсан.

Коьрпедей болып куьрпейип,
Елемик елде уьрпейип,
Куьрпейип турысынъ, боз ювсан,

Шоьллерде шоьптинъ басысынъ,
Койлардынъ туьзде асысынъ,
Мыс кокыган, боз ювсан.

Йибектей болып елбиреп,
Қырды-ойды сен бийлеп,
Оьсесинъ, ювсан, боз ювсан.

Балалар сени тал этип,
Аналар сени бал этип,
Баалаган, боз ювсан.

Аталар мактап йырлаган,
Эмшилер сеннен эм алган,
Шоьлдинъ эми, боз ювсан.

Куьмис сув себиш шоьлимди,
Бийлеп алып еримди,
Яйкалып оьсеш, боз ювсан.

КЕЗЕЙИК

Дунья – кезуьв ди дейдилер,
Кезеди заман айланып,
Аьдем дегенинъ турмайды,
Бир ерге оьмир байланып.

Кезеди аьдем, кезеди,
Болады тавда, туьзде де,

Турмайды аьдем бир ерде,
Юреди кыста, кузьде де.

Юреди картлар, яслар да,
Турмайды аьдем, юреди,
Юрген сайын-ав, завыкланып,
Дуныяды коьре береди.

Дуныяды коьрген сайын-ав,
Копти де биле береди,
Копти де билген сайын-ав,
Яшавдывь маркын суьреди.

Дуныя – кезуьв ди дейдилер,
Биз де дуныяды кезейик,
Ерлерди юрип, сув юзип,
Яшавдынъ завкын суьрейик.

АТАМ

Калем алып, язайым деп олтырып,
Мен кыйналсам, ойлар келмей басыма,
Ак сакалын кувдай этип таралтып,
Атам келеди, балам-ав, деп касыма.

Атам келеди, балам-ав, деп касыма,
Козьлериме мери тоймай карайды,
Арыдынъма, улым-ав, деп оьзенълеп,
Яны тынмай, кайта-кайта сорайды.

Мен силкинип, коьтеремен басымды,
Уьйдинъ ишин тинтип шыгады коьзлерим,
Боп-бос экен пешим меним олтырган,
Тек алдымда хатка туьскен соьзлерим.

Авыр шакта акайымнынъ давазы
Арып турган муьшелерге дем береди,
Ойлар ойлап, сарсып турган юрекке
Кызганмайын лаьжин этип эм береди.

Таптым, акам, мине энди ой келди,
Деп суйинип, калемимди аламан,
«Ата деген оьлгишей де Ата экен», —
Деп каьытка оьз ойымды саламан!

ЯЗДЫМ ЙЫРЛААРДЫ...

Канымды кайнатып, ишимди толгатып,
Кеше де, куьн де яздым йырларды.
Йырларда айттым мен ясырмайын
Юректе болган баьри сырларды.

Йырларым болды савытым меним,
Колыма алган керекли куьнде,
Болдылар олар куватым меним
Карувды берген караньа туьнде.

Яздым йырларды арымай-талмай,
Йыр болып олар йырлансын дедим,
Заньырап шыгып йырлардынь аньы
Аьдем юрегин кувантсын дедим.

Яздым йырларды, мен ялыкпадам,
Халкыма олар етсинлер дедим,
Керек куьнлерде ярык янланып,
Демди яшавга этсинлер дедим.

Язган затларым пайда болсалар,
Мендей наьсипли йок деп санар эдим,
Яшавым сонда боп-бос тувыл деп,
Оькинмей оьлимге мен карар эдим.

СЫЙ

Сый керек деп нешев мырад этеди,
Айхай сени, ол мырад-ав толмайды,
Яде оны байлык табып, мал йыйып,
Акша берип сатып алып болмайды.

Сыйды суыйип, сый табаман деп коьплер
Бу дуныядан сыйсыз болып кеттилер,
А баскалар излемеди сый затты,
Оьз каьрлерин намыс тутып эттилер.

Оьз каьрлерин намыс тутып эттилер,
Аьдем атын аклаяк биз, дедилер.
Эне олар, сыйды коьрип халкыннан,
Сыйдынъ сыйын саклаяк биз, дедилер.

Излемейик сыйды сыйыр сойдырып,
Брыз йоймай, аьдем болып калаяк.
Эне сонда ант этемен, йолдаслар,
Сый бизи мен оьмирлерге болаяк!

ШАЛЫНСЫН МЕНИМ ДОМБЫРАМ

Эки телли, тиеги мен домбыра,
Ата коьзден аьли оны коьремен,
Бирер шакта, акам туьссе эсиме,
Оны шертип, кайта шуьйге илемен.

Бу дуныяда бир муьлк болып атамнан
Калып туры бу домбыра уьйимде.
Атам оьзи этип кеткен колы ман
Домбырадынъ илинуьвли шуьйин де.

Бирер шакта, язайым деп янымды,
Домбырады мен колыма аламан,
Асыкпайын уйтып онынъ теллерин,
Аьвелгиден анълар сайлап шаламан.

Эки кос тел шертилинип тартылып,
Коьз алдыма ногой шоьклик келеди,
Куьн коьзинде шагылысып йылкылар
Бетегели оьрис ерге оьреди.

Конъыравдай шалынады домбыра,
Бабалардынъ йыры туьседи эсиме.

Эм сол йырды мен йырлайман эжувлеп,
Келистирип домбырадынь сесине.

Шерди кувып, шертиледи эки тел,
Ань занырап, тоьгерекке тоьгиледи,
Оьмирлердинь оьлмес йырын йырлайман,
Сол йыр меним коьнъилимди коьтереди.

Шалып болып, домбырады аьдуьвлеп
Кайта шуйге мен аькетип илемен.
Айтылмаган аьле йырлар айлак коьп,
Мен оларды йырларман деп билемен.

Бу дуньяда бир муьлк болып атамнан
Калып туры бу домбыра уьйимде.
Атам оьзи этип кеткен колы ман
Домбырадынь илинуьвли шуйин де.

КАЙГЫДЫ БОЪЛЕК — ЭР ШАРТЫ

Бирев билер, бирев билмес
Басынъды баскан ойынъды,
Бирев боьлер, бирев боьлмес
Денди сарсыткан кайгынъды.

Билмегенлер, не этерсинъ,
Озар да кетер касынънан,
Билгенлер келип, каьр этер
Кайгынъды алмага басынънан.

Кайгыды боьлмек — эр шарты,
Яманлар оны эталмас.
Кыйынлы ерде аьдемди
Яхшылар таслап кеталмас.

Яхшылар таслап кеталмас,
Янларын берип якласар,
Аьлинъди явга билдирмей,
Оьмирге бузбай сыр саклар.

Кайгыды боьлмек — эр шарты,
Эрлердинь эрки — берк темир,
Яманнынь куьши аз болып,
Яхшыга болсын узак оьмир!

ЗАНЪЫРАП ЙЫРЛАР ЙЫРЛАНСА...

Йырсыз йыллар — йылав экен,
Кайгы да басып, шер басып,
Баьри затгы да мутасынь,
Юректен шыкса йыр тасып.

Юректен шыкса йыр тасып,
Дерт баскан коьнъил ашылар,
Басынъда авыр кайгынъ да
Булытгай болып шашылар.

Кайгыды куьып яшавда,
Занъырап йырлар йырлансын,
Туьзликти суьйген туьз аьдем
Йырсыз да бир куьн болмасын.

Йыр йырлансын, тынмасын,
Аьдем затгы кувантып,
Занъырап йырлар йырланса,
Яшав да яйнар, коьрк атып.

ОЬЛМЕСИН МЕНИМ СОЬЗЛЕРИМ

Бирев де келмеген оьлмеске,
Вакыты етсе кетеди,
Меннен сонъ калсын бир зат деп,
Аьдем-ав мырад этеди.

Бирев йыяды мал-муьлкти,
Бирев калдырар алтынды,
Баска бирев де шалысар
Калдырайым деп атымды.

Алтын ман куьмис тас болып,
Олжага калып тоналар,
Авла ман калган маллар да
Бир куьн келер де — йок болар.

Алтын да куьмис менде йок,
Авла маллар да йыймадым,
Байлык деген кол кири деп,
Кобзимди ога кыймадым.

Халк карзынасы соьз-ав деп,
Соьзлерден тиздим тизгинлер,
Эм ойладым оьзим деп:
«Керегер олар бир куьнлер».

Тизгинлер болды йырларым,
Кеше де, куьн де ойланган,
Орайда шалып оқында
Халкым мынан йырланган.

Оьзим оьлсем де, дедим мен,
Оьлмесин меним соьзлерим,
Оьлмесе меним соьзлерим,
Ашык-ав кетпес коьзлерим.

АЬРУЬВ ЭДИ...

Аьруьв эди, бу дуныяда яманлар
Кир ниетли мырадына етпесе,
Яхшыларга, янын кыйнап, биревлер
Оьмир-оьмир бир яманлык этпесе.

Аьруьв эди, сосы бизим еримиз,
Шешек атып, яйнап оьмир ол турса,
Ялын этип, яла ягып юргенлер,
Талма тийип, тамырлары курыса.

Аьруьв эди, аклык енъип, аьруьвлер
Яманларды япырсалар яйратып,

Аруув эди, аруувлерге аяр дайым
Найсип келсе, казанларын кайнатып.

Аруув эди, аруувлерге дуньяда
Эш келмесе капилестен бир каза,
Коорсе экен эки бетли яманлар
Яшап турып, яшавында мынъ яза.

О инсанлар! Болмаймызба аьше биз
Яманлардан яхшыларды сакларга,
Эне сонда болар эди еннеттей
Дуньядагы юмле баъри халкларга!

ЭРЛИК

Эскирмей экен эрлик-ав,
Эстен кетпейин турады.
Юреклеринде яслардынъ
Кайнап кан болып урады.

Кайнап кан болып урады,
Дуньяга коорим болады.
Оълмейин эрлик, эс болып,
Атадан улга калады.

Эрликти эткен эр киси,
Оълген болса да, сав экен,
Аьле де аты халкында
Айтылган уыйкен дав экен.

Айтылган уыйкен дав экен,
Коркыныш болып явларга,
Давлары болган халклардынъ
Ери толмайым бавларга.

Эскирмей экен эрлик-ав,
Эстен кетпейин турады.
Юреклеринде яслардынъ
Кайнап кан болып урады.

КОНАКТЫ НОГАЙ ХОШ КОЪРЕР

Конакты коърсе, бу ногай
Яс бала киби́к су́ййинер,
Байрам бу́гуьн ма́га деп,
Тойлаяк кисидей кийинер.

Конак атанънан уйкен деп,
Тоъркиндей тоърге шыгарар,
Тоъсектей болып тоъселип,
Кардаштай болып иш карар.

Кызганмас келген конактан
Колында болган бар затын.
Сыйламай турып конакты,
Сорамас онынъ эш атын.

Конагым меним — мырзам деп,
Оълер-оьшер, хош коърер,
Конакты су́ййип сол уйди́нъ
Ясы-карты да сый берер.

Бир кеше консанъ аз ды дер,
Тураш-ав, бираз, деп тилер,
Сосы ногайдай хош коърип,
Конакты алып ким билер?

ЯШАМАС ЭДИМ БАСКАЛАЙ...

Бу яшавды мен яшадым оьзимше.
Оьзгелердинъ ызын ызлап юрмедим,
Аклайым деп Аьдем деген оър атты
Кеше, куьн де тыншаювды билмедим.

Мен онъайым, онъмай калсын баска деп,
Оьзим уьшин яшамадым бир куьнди,
Кыйынлыгын коьре калсам биревдинъ,
Уйкляялмай, тилим тилдим мен туьнди.

Бу яшавды мен яшадым оьзимше:
Сукланмадым ана бирев бай ды деп,
Тек суьйиндим коьк юзинде куьн тувып,
Сокпагыма яйма шувак яйды деп.

Аьдемлердинь куьлкисине суьйиндим,
Кайгысына калганлардынъ йыладым,
Мен суьйиндим, ямагаттан йыйылып,
Балаларга толып турса каралдым.

Яс баладай коьтерилип коьрк аттым,
Ак карады ерге салып таптаса,
Конакларга коьнъил ашып аьр бир уьй
Эсиклерин эш бир заман яппаса.

Бактым мага берсе тагы бир оьмир,
Бу дуныяда яшамас эдим баскалай.
Оьзинъ суьрген оьмиринъди оькинмей,
Оьзинъ болып яшаганынъ — ол колай.

Бу яшавды мен яшадым оьзимше:
Оьзгелердинъ ызын ызлап юрмедим,
Аклайым деп Аьдем деген оьр атты
Кеше, куьн де тыншаювды билмедим.

АТАМ ЭТКЕН ОЬСИЕТ

Берме явга, улым, оьмир сырынъды,
Деп атайым этип кетти оьсиет.
Сол соьзлерин акайымнынъ тутпага
Ястан алып оьзим эттим мен ниет.

Явды коьрсем, эки коьзим камады,
Коьрмейим деп онынъ кара коьн бетин,
Эм сол шакта каным тасып кайнады,
Алайым деп ярмай онынъ ув оьгин.

Неше явлар йольктылар яшавда
Бири туьлки, бири йылан болдылар,

Бир кувып боьрилейин артымнан,
Баскалары тырс алдымды бувдылар.

Кувганларга кумлы тасты каптырдым,
Бувганларга алав отты яктырдым,
Ниетимнинъ туъзлигиннен куыш алып,
Явларыма яра йолды таптырдым.

КЕТПЕСИН КУЪНИМ БОСЫНА

Куънлерим обгип барады,
Артка-алдыга карамай,
Кетемен яде келемен,
Деп меннен бир зат сорамай.

Кетеди куънлер, кетеди деп,
Бирерде отгай янаман,
Этилмей калып бир затым,
Окында сасып каламан.

Кетеди куънлер, не этерсинъ,
Оларды тыйып болама?
Куънлери кетпей, дуныяда
Аьдем дегенинъ калама?

Кетсе де куънлер, халк айтсын:
«Кетпеди куъни босына,
Халкы уьшин де яшапты,
Тек яшамапты басына».

АЬПТЕМ

Бир анадан тувдык экев,
Бир эмшектен суьгти эмдик,
Каным-яным сага синъген,
Тамырласып бизим киндик.

Йолынъ уйкен, тоьбемдесинъ,
Ана болып калдынъ мага.
Айыплыман бу дуныяда,
Сый бермесем эгер сага.

Аьдуйвлеген ана шартын,
Аьптем, сенде мен коьремен,
Сен сав болып, ягым бар деп,
Куьезленип мен юремен.

Алал аьптем, аьруьв аьптем,
Акыл берип, анамдайсынъ,
Керек куьнде, колды созып,
Бебем-ав, деп ярдамлайсынъ,

Бир анадан тувдык экев,
Бир эмшектен суьтти эмдик,
Каным-яным сага синъген,
Тамырласып бизим киндик.

ОРАМЫМ

Авылымнынъ орамлары айлак коьп,
Тек бир орам исси болды мага бек,
Ясым келип, эсейсем де аьли мен,
Сол орамды сагынаман тагы бек.

Апыл-тапыл аяк басып, коьз ашып,
Бас деп юрген йолым болды орамым,
Сав дуныяда сеннен уйкен йол йок деп,
Сенде калды бала шакта карамым.

Бу орам ман балалыгым байланды:
Мен ойнадым яланъаяк, яланъбас,
Кобан бойдан кубаталды «ат» эттим
Эм базластым тенълерим мен атып тас.

Меним юрген аьли туьрли йолларым
Орамымнан басланганын билемен,

Авылымнынъ кишкенекей тар йолын
Сол йоллардынъ арасында коьремен.

Туурли ерде туурли йоллар мен коьрдим:
Асфальт болып, тасы таза мермерден,
Тек олардынъ биревине бермедим
Орамымды балшыгы ман саз ерден!

Авылымнынъ орамлары айлак коьп,
Тек бир орам исси болды мага бек,
Ясым келип, эсейсем де аьли мен,
Сол орамды сагынаман тагы бек.

АТЫМ

Анам язык яйдай яйып кушагын
Субе эди, ярык меним айым деп,
Атам айткан Шора деген атыма
Коса эди эркелетип «тайым» деп.

Мен Шорадан болып кеттим Шоратай,
Сол атым ман мине соьле юремен,
Атам мынан анам айткан ат ол деп,
Сосы атты айлак исси коьремен.

– Шора! – десе бирев мага эректен,
– Атамма-ав? – деп сол бетке карайман.
– Шоратай-ав, – деп шалынса бир давыс,
– Анам тувым сосы-ав? – деп сорайман.

Ана да йок, ата йок, кеттилер,
Оьзим мине карт санына киргемен.
«Тайым меним», – деп аьдуьвлеп, анадай
Эш биревдинъ айтпаягын билемен.

Мен Шорадан болып кеттим Шоратай,
Сол атым ман мине соьле юремен,
Атам мынан анам айткан ат ол деп,
Сосы атты айлак исси коьремен!

ЯСЫ УЙКЕН СЫЙЛАНСА...

Карт койнында колаш бар,
Деп халкымнынъ соьзи бар.
Айтканлары акыйкат,
Карттынъ саклык коьзи бар.

Карттынъ саклык коьзи бар,
Терис-онъды тешкерген,
Ата йолын коьрсетип,
Яс-явкады иш коьрген.

Авылымнынъ кунты бар,
Яшап турып картлары,
Аксакаллар айтылсын,
Оьрметленип атлары.

Айтылсалар оьрмет пен,
Авылымнынъ аты артар,
Ясы уйкенлер сыйланса,
Яшав деген коьрк атар.

ЫРЫЗ

Ырыз тутып, намыс ыслап билгенлер,
Аьдемликтинъ атын аклап юргистеди,
Бу дунияда калганларга ондайлар
Яшамага яшав уьлги коьрсетеди.

Ырыз тутып, намыс ыслап билгенлер
Уятлыкты, терисликти этпеслер,
Кыйынлыкта бир аьдемди ондайлар,
Бас куткарып, таслап оьмир кетпеслер.

Ырызсыз ян оьзи уьшин яшавда
Бети минен сени сатар бир этип,
Ондайлардынъ яшаганы не керек
Бу дунияды сасык этип, кир этип?

Ырызсызга ой да, кыр да тенъ болып,
Ясы уыйкен деп эш бир заман тартынмас,
Не этсе де, намыс тутып билмеген
Бу дуныяда оьмир-оьмир ярымас.

ШОЪЛ КАЛШАДАЙ ЯТАДЫ

Орайда-райда, орайда,
Ата юртым — шоьл кайда,
Шоьл калшадай ятады,
Яздынъ куьни май айда.

Яздынъ куьни май айда
Боз ювсаны яйнайды,
Кызгалдагы кызарып,
Шоьл коьрк атып яйнайды.

Шоьл коьрк атып яйнайды,
Кыр эшкиси ойнайды,
Оьлен-шоьби мыс кокып,
Аьдем коьзи тоймайды.

Аьдем коьзи тоймайды,
Сукланып шоьлге карайды,
Енъил эскен елпуьв ел
Курткашашты тарайды.

Катебидей бетеге,
Койлар шалып отлайды,
Шоьлди коьрген май айда
Эстен кетпей кутлайды.

Шоьлди кайтип суьймейим,
Шоьлде тувган ногайман.
Йырларымнынъ басында
Шоьлди кутлап йырлайман.

ЮРЕГИМДЕ ЯРАМ БАР

Тегис тувыл бу дунья,
Ойы да бар, кыры бар,
Яшап турып аьдемлер,
Йылавы бар, йыры бар.

Йылавы бар, йыры бар,
Шешек аткан гуьли бар,
Шувак болып бирерде,
Булыт туткан куьни бар.

Булыт та бар, шувак бар,
Яхшы да бар, яман бар.
Яшап турып яманлар,
Юрегимде ярам бар.

Акка шыгып алаллык,
Тепкилеп салса арамды,
Эне сонда эмлер эдим
Юрегимде ярамды.

Тегис тувыл бу дунья,
Ойы да бар, кыры бар,
Яшап турып аьдемлер, —
Йылавы бар, йыры бар.

Йылавлары йымылып,
Аз йыланса, ийги тек,
Йыр яйылсын заньырап,
Тыйылмасын эртерек.

ТОРКЫРАП ТУРГАН ТОГАЙЫМ

Аталар сайлап юрт эткен —
Кобаннынъ бойы кенъ тогай.
Авыллар болып конганлар,
Тогайды бийлеп, коьп ногай.

Яйылып яткан тогайым,
Оьлени йибек, сувы бал,
Кобаннынть ока ягасы
Кылгын да камыс, кубатал.

Авлакта конган авыллар
Шырмалып туры – емис бав.
Ериме коьркти береди
Эки оьркешли Карлытав.

Кобаннынть бойын гуьл этип,
Торкырап турган тогайым,
Сени суыйип, сый этип,
Еннеттей коьреди ногайым.

ЯШАСЫНЛАР КАРТ АЬДЕМЛЕР ДУНЫЯДА

Атам туьссе бирер шакта эсима,
Карт аьдемди атам такым коьремен,
Алал больш, ак юректен мен ога
Саламымды, басты ийип, берем.

Туьрсинине мен битилип карайман,
Коьреектей мен атамнынть бир шартын,
Ойланаман: айтар мине сосы карт,
Эске алып, акайымнынть бир затын.

Карт юзиме, улым-ав, деп карайды,
Сорагандай мени бир зат оьзиннен.
Мен айтаман: «Аьруьвсингьме, акам?» – деп
Сосы картты коьрип ата коьзиннен.

Карт кетеди, буькирейип, йолы ман,
Коьпке дейим мен карайман артыннан,
Яшасынлар карт аьдемлер дуныяда,
Деп айтаман мен яслардынть атыннан.

ЯХШЫЛАР КАЙГЫ БИЛМЕСИН

Юректи сыгып кайгы алса,
Куваман оны кет тез деп,
Яман хабарды эситсем,
Эс те этпеймен бос соьз деп.

Эс те этпеймен бос соьз деп,
Каьримди этип юремен,
Оьзимди оьзим сол шакта
Кайгысыз биревдей коьремен.

Кайгысыз биревдей коьремен,
Кайгы келсе де уьйилип,
Кайгырув деген яман зат,
Аьдем юреги туьйилип.

Кайгы дегенинь каста зат,
Эш биревге де келмесин.
Кастадынъ битпес ярасын
Яхшылар оьмир билмесин.

АЙЛАНЫП АККАН КОБАНЫМ

Актарылып агыны,
Агады Кобан, агады,
Топарласып толкынлар,
Кушаклап оьбип ягады.

Бойынъда сенинь мен оьстим,
Балалагым бал татып,
Соьле де сени коьремен,
Тогайынъ, Кобан, гуьл атып.

Толкынларды томарып,
Балыктай сенде мен юздим.
Айланып келсем бир яктан,
Яганъды суьйип мен кездим.

Яганъды суыйип мен кездим,
Сувынъды иштим сербеттей,
Неше сувларды мен коьрдим,
Коьрмедим сувды биз беттей.

Коьрмедим сувды биз беттей,
Тазалыгы зем-земдей,
Шорылдавы зангырап,
Йырда айтылган эжувдей.

Йырда айтылган эжувдей,
Йырлайсынъ, сувым, йырлайсынъ.
Кеше де, куьн де агасынъ,
Арымайсынъ-талмайсынъ.

Айланып аккан Кобаным,
Мен сенинъ тувган баланъдай,
Сувынъды суьттей бересинъ,
Коьремен сени анамдай.

ЯШАВ ЙЫЛЛАРЫМ

Бесте, бел бувып, белсенип,
Апыл-тапыл этпей юрдим.
Уьйден шыгып орам кезип,
Авылымды бас деп коьрдим.

Алтыда асык ойнадым,
Ойынга бир де тоймадым.
Авым керип ат минсем де,
Балалыкты мен коймадым.

Онда ойынды мен муттым,
Колыма таякты туттым.
Ювырып юрип мал бактым,
Оьтпегимди оьзим таптым.

Эс этпей он беске келдим,
Оьстим де, акылды йыйдым.

Яйнап яс санына кирип,
Шашты тарап, кекел кыйдым.

Он етиде калем алдым,
Ой ойлап язып басладым.
Балалыкты мен басымнан
Сыпырып алып тасладым.

Йырмада келин изледим,
Ярасык деп танъламадым,
Картларымды карасын деп,
Баска затты анъламадым.

Кыз да алдым, уый де болдым,
Халк санына мен де кирдим.
Тувнъыш аьвлет тувып болып,
Ата атын мен де билдим.

Отызда катты калемим,
Эринмедим, айт деп яздым.
Язганларым ярасын деп,
Ясырмайман, аздым-тоздым.

Яслык тайып токтамайын,
Вақыт келип, кыркты оьгтим.
Эш бир заман уйкенсимей,
Яшавыма шуькир эттим.

Элим болып, элли йылды
Элим минен мен тойладым.
Пайда болып, мен халкыма
Нелер эттим деп ойладым.

Алпыс йылга аяк бастым,
Карт санына келдим дедим,
Яшавымнынъ коьби озганын
Мине энди билдим дедим...

Эрки болган эр кисилер яшавда
Юредилер эркин болып йоллары.
Оьлселер де ондайлардынъ оьзлери,
Йырланады халкы мынан йырлары.

Йырланады халкы мынан йырлары,
Данъкы шыгып айтылады атлары.
Аьдемлердинъ авызында калады
Бу дуныяда эткен аьруьв затлары.

ЯШАП ТУРСЫН УЙ ИШИНДЕ БИР УЙКЕН

Яшап турып уй ишинде бир уйкен,
Уйдей ягым бар экен деп билесинъ,
Кыйынды да, тынышты да сол шакта
Уйкенинъ мен бирдей этип боьлесинъ.

Бас болмаса уй ишинде бир уйкен,
Биревининъ соьзин бирев тынъламас,
Эки тувган, эки якка тартысып,
Ниетлерин оьмир-оьмир анъламас.

Таяв болса таянгандай тар ерде,
Тартынмассынъ, душпан сага баталмас.
Тербиясыз тентек бирев тигилип,
Сага соьзин эш бир заман айталмас.

Яшап турса уй ишинде бир уйкен,
Буьгин болар, сарсымайын юрегинъ.
Мырад этсенъ, мырадынъа сен етип,
Тола барар бу яшавда керегинъ.

Наьсипли уйдинъ яшап турар уйкени,
Таяв болып, таянгандай калганлар.
Мырад этсе, мырадына етпейме
Бу дуныяда уйкенлери болганлар?

ЙОЛЛАР ЯТЫР...

Ердинь уьстин тилип-тилип таспадай,
Йоллар ятыр йолак-йолак шыбырып,
Мырад этеди аьр бир аьдем яшавда
Шыгайым деп оьз йолымды кыдырып.

Туьрли болар сосы йоллар дуныяда:
Бирерлери тек туьнегуьн этилген.
Баскалары оьмирлерден калганлар,
Оьзлери де юре-юре едилген.

Бирерлери уш-кыйырсыз узын ды,
Баскалары боладылар кып-кыска.
Бирерлерин юрип шыгып бир куьнде,
Баскаларын юралмассынть сав кыста.

Болмайды-ав, аьдем деген эш йолсыз,
Биревлердинь юрген йолы теп-тегис,
Баска бирев тармасады йолы ман,
Йолы онынть тавлы-таслы эм энъис.

Бирин юрип шыккан уьшин ушына,
Бири туры Кус йолындай эректе.
Аьр кимнинь де оьз йолы-ав, болады,
Баьри йолды юрип болмас, элбетте.

Юрейим деп баьри йолды айтпайман,
Оьз йолым ман, кыйналсам да, барайым.
Тек сол йолым ниети мен туьз болсын,
Сол мырадым: туьз ниет пен калайым.

ЫЗ

Кобплерди биздей айырып,
Кеттилер, куьнлер, кеттилер.
Туьп-туьрли этип ер юзин,
Айланып йыллар еттилер.

Айланып йылар еттилер,
Кеткен йыларга усамай.
Калай да кыйын, сол йылар
Кеткен болсалар ыз салмай.

Кеткен болсалар ыз салмай,
Оздылар олар яшалмай.
Яшалмай кетти сол йылар,
Дуныядынъ сырын ашалмай.

Аз яшасам да дуныяда,
Бир ыз калсын-ав, деймен мен.
Аруув данък калса артымда,
Оьмир-оьмирлер оьлмеймен.

БИЛЕРЛЕР

Акмаklar келди де,
Аруув этсем, куьнледи,
Яман янлар келди де,
Яла ягып куьледи.

Анав тийди, бу тийди,
Юрегимди кармады,
Баскалары баркылдап,
Бакыл этип арымады.

Болмаяklar косылып
Баркылдады бакадай,
Оьзлерине карасанъ —
Канды сорган сонадай.

Яман экен бакыл-ав,
Ак коьрсетип карады.
Яла деген яман-ав,
Денге салып ярады.

Каър таппаган яманлар
Куьнлесинлер дедим мен,
Яманларга эс этпей,
Ырызкымды едим мен.

Ырызкымды едим мен,
Туьзлик акыр келер деп,
Терислигин тентеклер
Заман етер, билер деп.

Халкка яккан ялалар
Оьзлерине етер деп,
Маркын коьрмей яшавдынъ,
Бу дуньядан кетер деп.

* * *

Тамгам меним кыя таяк — Эсеней,
Атым меним Капай улы Суьйинмен,
Аьдем заттынъ кайгысына кайгырмай,
Мен оьмирде эш бир заман суьйинмен.

Мен оьмирде эш бир заман суьйинмен,
Кайгысына мен биревдинъ куьермен.
Яшавында яман этпей яшаган
Яхшыларды яным такым суьермен.

ОЬСЕ БЕРСЕ ОЬНЕРИМ

Шебер аты оьнери мен шыгады,
Аьлим аты билими мен шыгады.
Коьринеди элге аьдем коьрими мен,
Юрегатлы билинеди юруьви мен.

Шеберленсе соьзим меним аьр дайым,
Оьнерлерим оьсер эди тек оьрге.
Оьрген сайын оьнерлерим тек оьрге,
Келер эди нурдынъ оьзи коьркиме.

Оьлшенмейин сол оьнерим оьсе берсе,
Оьскен оьнер душпанларды кесе берер,
Эне сонда оьз коьрким де келе берер,
Аякларым бу дуныяда кезе берер.

Аякларым бу дуныяда кезе берсе,
Эки коьзим ердинъ юзин коьре берер.
Эне сонда атым меним айтылып,
Мутылмайын, оьз халкымда юре берер.

ЯШАВДЫНЪ СЫРЛАРЫ

Эллиден артык мине мен
Яшавды яшап келемен,
Кене де онынъ коьп сырын
Билмегенимди сеземен.

Аьр бир яшаган куьн оьзи
Топланган уьйкен сыр экен.
Йылав болса да бир яртысы,
Ана яртысы — йыр экен.

Йылавын йылап коьрмесенъ,
Кайдан йырларсынъ йырларын,
Оларсыз сосы яшавдынъ
Кайдан билерсинъ сырларын?

Яшавдынъ сырын билмеклик —
Дуныядынъ туьбин коьрмеклик.
Дуныядынъ туьбин коьрмеклик —
Оьмир-оьмирлер юрмеклик.

ТИРЕК

Оьзим уьшин ясымда
Ойланмадым эш бир куьн.
Баска уьшин озгардым
Мен уйкысыз неше туьн.

Як болдым мен яксызга,
Баганадай тирелип.
Кайгысына биревдинъ
Турмадым мен сирелип.

Колдан келген коьмекти
Кызганмадым, мен эттим.
Энди мине бу куьнде
Карт шагына мен еттим.

Карт шагына мен еттим,
Босап кетип тизлерим.
Таянмага тиревди
Энди озим изледим.

Тирек деген тирелип
Турмайды экен касынъда.
Айхай, оны билсенъ-ав
Бувдай йигит ясынъда.

* * *

Бу оьмирге келмегенмен яшавга
Алпыс, етпис, юз йылларды кетпейин.
Оькинмесем, кетсем сосы яшавдан
Эш биревге тийиссиз зат этпейин.

* * *

Кетти деп буьгуьн де бир куьн,
Машайрап бирде куьйлеймиз,
Сол куьн мен бирге яшавдан
Бир куьн кеткенин билмеймиз.

АСЫКПА, ЯНЫМ, АСЫКПА...

Асыкпа яным, асыкпа,
Айтылмаган ойлар бар,

Орада тебип ойнардай,
Тойланмаган тойлар бар.

Сол тойларда едилеек
Сойылмаган койлар бар.
Оьсип етип ат болып,
Минилеек тайлар бар.

Асыкпа, яным, асыкпа,
Мен коьрмеген ерлер бар.
Салам берип халкына,
Мен бармаган эллер бар.

Асыкпа, яным, асыкпа,
Ишилмеген сувлар бар.
Аьле коькте коьреек
Ап-ак, ап-ак кувлар бар.

Асыкпа, яным, асыкпа,
Бир мырадым болган йок:
Ана суьтин аклардай —
Сьла борышым толган йок...

КЕШЕДИ КУВЫП, ТАНЪ АТАР

Шолпан тудар, ай батар,
Тав артына ол ятар.
Куьзетшиди кувантып,
Кешеди кувып, танъ атар.

Кешеди кувып, танъ атар,
Уйкыдан авыл уянар,
Ерге яйып оьз нурын,
Агарып баслар куьнтувар.

Агарып баслар куьнтувар,
Койшы келер де кой кувар,
Тынлыкты бузып оькирер
Отлакка барган мал-тудар.

Шолпан тудар, ай батар,
Тав артына ол ятар,
Куьзетшиди кувантып,
Кешеди кувып, тань атар.

* * *

Кайдай экен язув менде?
Оны кайдан мен билейим.
Кайгы затты халк билмесин,
Деп бактыдан мен тилейим.

Кайгы деген халк билмесин,
Кобрсем де мен кайгы затты.
Бир тилегим сол бактыдан:
Мен йоймайым аьдем атты.

ЭРТЕНЪЛИК

Куьмис сув себип куьнтувар,
Лаьл-йобгер болып тань атты.
Куьн юзин коьрип тань Шолпан
Асыгып барып терк ятты.

Шав-шув этип эртенълик,
Туьн тынлыгы бузылды,
Йылувын себип ер юзге
Таяклар куьннен сызылды.

Эртенълик энди дуньяга,
Бозторгайды шырлатып,
Малларын суьрген тогайга
Тударшыды йырлатып.

Эртенълик келди, эртенълик,
Ян-янувар кувантып,
Янъы куьнге бас ийиди
Табиат оьзи, коьрк атып.

КЫС

Адуьвлеп алып ер юзин,
Ак яювды оранды.
Беставдан эсип, ашы ел
Увылдатты боранды.

Канъгып юрген бир коян
Кар уьстине ыз атты.
Аяз, сыгып туьн бойы,
Шокыракты бузлатты.

Коьк куьмпези коьширди
Йыртык-йыртык булытты.
Тогьгеректи тонъыстып,
Куьннинъ коьзи сувытты.

Секерленип, ныкласып
Ойда, кырда кар ятты.
Кар астында тыншайып,
Мол коьсилип ер ятты.

Тогай ятыр ап-ашык,
Коьринмейди карашык.
Шатыр кибик куьрпейип
Туры агарып агашлык.

Шоьлди бийлеп, кар боран
Эмилик аттай дувлайды.
Буз астында шокырак
Калгый-калгый шувлайды.

Кар да явды, карлады,
Бораны да борайды.
Кыс, кыслыгын кызганмай,
Ак сакалын тарайды.

КУЪЗ КЕЛДИ

Кырларга куълте туъсирип,
Карзынасын алып куъз келди.
Куътинейим-ав, кыска деп,
Эгинши бувды берк белди.

Ялпылдап ушты япырак,
Теректен курып узылип,
Куъннинъ коъзи де карады
Эректен, ерге суъзилип.

Ашы ел юлкып акашты
Кыр бойлап конъыр камбакты.
Кавраган кырда кавданга
Туваршы яйып мал бакты.

Алтын сув себип куъз келди,
Байлыгын халкка ер берди.
Куъз деген – йылдынъ мол шагы,
Берекет этип сав элди.

ТОЪЗИМ

Тоъзген тоъс ашар деген,
Шалт болма, тоъз дейдилер,
Тоъзбесенъ – эситерсинъ
Сен, яс, коъп соъз дейдилер.

Тез болма, тоъз, дейдилер,
Аруув, тоъзейим туъзге,
Оъзимди оъзим кыйнап,
Кайтип тоъзейим бос соъзге.

Йок, тоъзбен, тоъс те ашаман,
Теристи коърип – онъ демен,
Онъайым ушин оъзимнинъ
Биревдинъ акын мен емен.

Авыр болса да, туъз затка
Шыдарман эм де тоъзермен,
Эне сонда оъзимди
Тоъс ашагандай сезермен.

Янъы куън мен аъдемге
Янъы каър де келеди,
Сол каъри мен алданып,
Куъни едилип кетеди.

Сол каърдинъ бири битеди,
Бири келеди де — битпейди,
Битпеген каърге кайгырып,
Аъдем мырадка етпейди.

Барма экен аъдем дуныяда,
Баърин де эттим мен, деген?
Эш бир каърим де йок меним,
Мырадка еттим мен, деген?

ЯПАЛАК КАР ЯВАДЫ

Кар явады, явады,
Эленген ундай борайды.
Кара ерди, аъдуъвлеп,
Ак яювга орайды.

Улпадай этип орайды,
Тонъмай йылы ятсын деп,
Кысты уйклап, тыншайып,
Язда шешек атсын деп.

Авады этип шымылдык,
Япалак кар явады,
Шана тебип тоъстуъпте,
Бала карга авнайды.

Кар явады, явады,
Карзынады ерге куяды.
Кырда коян ятады,
Куьртикте этип уяды.

КАРА ДЕНЪИЗ

Мен карайман дерия Кара денъизге
Шоьнъкип турып Аюв-тавдынъ тасына,
Денъиз сувы оксып-оксып шапшыйды,
Етеектей тавдынъ бийик басына.

Мен карайман, мерим канмай денъизге,
Кара денъиз шайкалады шалпылдап,
Асыгыслы актарылып агынлар
Бири-бирине урынады ялпылдап.

Бири-бирине урынады ялпылдап,
Аьвелгиди, аьлигиди толгайды.
Аспанында шаьвкелери шакылдап,
Канатларын куьнге карап булгайды.

Толкынлары томар-томар топласып,
Ягаларын ялап ятыр ябысып,
Тамшылары кетедилер був болып,
Бийик коькке, кайтпаяктай шабысып.

Кара денъиз, кара ердей яйылып,
Коьзге илинмей, ятыр кенъге коьсилип,
Юзип кеткен кемелердинъ ызыннан
Толкынлары тилим-тилим кесилип.

Карамымды мен алмайын карайман:
Кара денъиз – кара куймак яйылган,
Кара денъиз – карзына денъиз тувылым,
Денъизлердинъ солтанына сайылган.

ТЫНЫК ТУЪН

Тымпыйып келип тынык туън,
Авылды туры тербетип,
Темир Казык тоъбеден,
Карап туры ярк этип.

Тек бир ийттинъ ургени
Тынлыкты боълип алады.
Ай да, асыгып аспанда,
Кайыктай юзип барады.

Шав-шувды мутып куъндизги,
Тыншайып туънде Эл ятыр.
Тегершиктей тыгырып,
Туън куън бетке бараятыр.

Тымпыйып келип тынык туън,
Авылды туры тербетип,
Темир Казык тоъбеден
Карап туры ярк этип.

ЮРЕК ИЙИМЕСЕ

Яхшылар енъил кетеди деп,
Атайлар айткан соъзлер бар.
Яманлар калай кетсинлер,
Оларда шалгыр коъзлер бар.

Яшайды яман, яшайды,
Бир шер де ога тиймейди.
Шер ога кайтип тийсин-ав,
Яман юреги ийимейди.

Яманда юрек ийимейди,
Ийимеген юрек авырама?
Ийилген юрек авырса,
Ондайга эмлер табылама?

БАСТАН КЕШПЕСЕ

Бастан кешпесе, аьдем зат
Карады-акты анъламас.
Ашыды таткан яшавда
Увтатык даьмин таъламас.

Ашыды таткан яшавда
Увтатык даьмин таъламас.
Кайгы билмеген бирев-ав
Киси кайгысын анъламас.

Кайгы билмеген бирев-ав
Киси кайгысын анъламас.
Кардаш-кавымын билмеген
Авылын, халкын йокламас.

Кардаш-кавымын билмеген
Авылын, халкын йокламас.
Дуньяды кезер ят болып,
Эш бир ерде де ол онъмас.

ТАВ БУЛАК

Борк-борк этип боркылдап,
Кайнап туры тав булак,
Тав булактан сув алып,
Агып туры шокырак.

Борк-борк эткен булактан
Шорылдайды шокырак,
Сувын суьзип ишеди
Кийиктен тувган ак улак.

Арымайын-талмайын
Шокырак агып барады,
Зем-земдей сувын толкынтып,
Ялап алып ягады.

Асыгады шоқырак,
Шыгайым тавдан туызге деп,
Аьдемлерге туыздеги
Аькелдим сувды сизге деп.

Тез етейим деп тенъизге,
Термилип агар шоқырак,
Кайда барады сосы деп,
Сейир этеди ак улак.

Тасып агады шоқырак,
Шоршыйды сувы тас-тастан,
Куызгидей болып йылтырар,
Карасанъ ога ярбастан.

Шоршыйды сувы тас-тастан.
Конъырав кибик шувлайды,
Каяларга кысылып
Эмилик аттай дувлайды.

Борк-борк этип боркылдап,
Кайнап туры тав булак.
Сувын суызип ишеди
Кийиктен тувган ак улак.

Тавларда тамар тамшылар,
Тав булакты кайнатып,
Булактан агады шоқырак,
Йолында яшав яйнатып.

САВЛЫК

Савлыгы болган дав экен,
Яшавы онынъ бав экен.
Савлыксыз аьдем дуныяда
Яшаган ушин кав экен.

Эс те этпедим савлыкка
Шагым кайнагай яслыкта.
Билмедим сонда савлыктынъ
Керек экенин картлыкта.

Кадалып картлык келгенде,
Белим буърисип буъгилдим.
Савлыксыз яшав йок экен,
Деп сонда озим туънъилдим.

Савлыгы болган дав экен,
Яшавы онынъ бав экен.
Савлыксыз аъдем дуньяда
Яшаган уьшин кав экен.

АКЛЫК ЕНЪЕДИ ЯРКЫЛДАП

Ойлар басты басымды,
Зилдей авыр тас болып,
Не дуньяга калдым-ав,
Акылсызлар кас болып.

Ойылткан ойсыз ойларын
Акыл ды деди акмаklar,
Сага келди де сай деди,
Айтсанъ да акыл такпаklar.

Аклыкты таптап акмаklar
Юреек болды баркылдап,
Билмеди ахыр яманлар
Аклык енъерин яркылдап.

Енъсе де аклык яркылдап,
Юреkte калды туъйимшик.
Туъйимди эткен яманлар
Болсалар экен уъйимшик.

ОЪКТЕМ БОЛЫП КАРАМА

Колай бар деп
Аьли меним колымда,
Колайсызга
Оъктем болып карама.
Ойлантага:
Бир аьдемнинъ басында
Сосы дунья
Токтап оьмир турама!

Турмайды да
Сосы дунья аьдемнинъ
Бирдей болып
Оьмир-оьмир колында,
Яшай барса,
Аьдем деген яшавда
Не коьреди,
Не коьрмейди йолында.

Не коьреди,
Не коьрмейди йолында,
Бирде шабар,
Бирде токтар билмейин.
Кетер соьйтип
Артлы артыннан куьнлери,
Оны оьзи
Эш бир заман сезбейин.

Айланады
Тегершиктей бу яшав,
Кезуьв болып,
Кезе-кезе келеди,
Бакты деген,
Оьз кылмысын кыдыртып,
Бирде сага,
Бирде мага береди.

Колай бар деп,
Аьли меним колымда,
Колайсызга
Оьктем болып карама,
Ойлантага:
Бир аьдемнинь басында
Сосы дуныя
Токтап оьмир турама?

АВЫР ШАКТА АВМАДЫМ

Авыр шакта авмайын,
Оьзимди-оьзим ысладым,
Блбырама, кат сен деп,
Юрегимди кыстадым.

Авыр эди кайгы юк,
Куьшпилдеди юрегим,
Билдирмедим биревге
Йок экенин дирегим.

Азлантпадым душпанды,
Йыланмадым, шыдадым.
Бактым сондай дедим мен,
Болмаса да мырадым.

Дуныя кезуьв, дедим мен,
Турама аьдем басында.
Нелер коьрер, не коьрмес
Аьдем дегенинь ясында.

Келер бир куьн, дедим мен,
Кайгы деген шашылар,
Булыт баспас басымды,
Куьн капысы ашылар.

ТАЖ КОНДЫМА БАСЫНЪА?

О яман, яманлык эттинъ,
Биревди келдинъ де саттынъ,
Ана биревди аямай
Артыннан топлап аттынъ.

О яман, яманлык эттинъ,
Таж кондыма-ав, басынъа!
Яде дейим, яйнап кетип,
Келдинъме яп-яс ясынъа!

Йок, конмас таж да басынъа,
Келмессинъ яп-яс ясынъа,
Ахыры озинъ коьрерсинъ —
Яманлык келер касынъа!

Яманлык келер касынъа,
Кевденъе савлай оралар,
Огырсыз болып озь атынъ,
Намысынъ сенинъ каралыр!

О яман, яманлык эттинъ,
Таж кондыма-ав, басынъа!
Яде дейим, яйнап кетип,
Келдинъме яп-яс ясынъа!

ЯМАНЛЫК ЙОЛДЫ АЛМАГАН

Тийме, кет касымнан, эрек тур,
Кийликпе бирде, ойланып кара:
Эткеним меним не зат сага,
Яде алалмаган ошинъ бар ма?

Тийме, бара-бер озь йолынъ ман,
Шуьп-шуьшсизден биревге кадалма,
Яде десенъ сосы кенъ дуныя,
Етиспей сага, тап-тар болама?

Яманлык деген яра салып,
Яшавда йолды оьмир алмаган.
Яманлык этип ким болса да,
Яманлык таппай бир де калмаган.

Тийме, кет касымнан, эрек тур,
Сага да оькингендей куьн етер.
Турмасань, коьрсинь, сен тентек,
Басынъа тувган куьнди бесбетер.

АЙХАЙ-АВ СЕНИ, СОЛ ШАГЫМ

Кырав басты самайым,
Ясым кырка келмейин,
Кетти дерия яслыгым,
Дуныя завкын коьрмейин.

Дуныя завкын коьрмейин,
Ойын да куьлки билмейин,
Ярдырып кийим киймейин,
Яс болып яйнап юрмейин.

Кетти де барды яслыгым,
Кайтып та келмес айланып,
Коп затты эске аламан,
Кеткен яслыкты ойланып.

Тете-тете мен оларды
Сайбастырып карайман,
Болганма-ав солай деп
Мен оьзимнен сорайман.

«Яслык кимнен озган йок,
Тек озбасын ылбырап»,—
Деп шалынады атамнынъ
Соьле де давысы сыбырдап.

Ылбырамады яслыгым,
Йылларым кыйын озса да,

Айхай-ав сени, сол шагым,
Кайдай да авыр болса да.

ОЪЛШЕМСИЗ БЕ ОЪМИР ЗАТ

Калайым дуныя коьрип деп,
Аьдем дегенинь кезеди,
Коьрген аьдем-ав яшавды
Аьр бир затка да тоьзеди.

Кезеди, дуныя кенъ ди деп,
Оьмирим оьлшемсиз — бар ды деп,
Кетип барса да яшавдан,
Ойланар, исим калды деп.

Ойланар, исим калды —
Этерим соны бирев деп,
Этилсе сол ис арт калмай,
Болар-ав мага тирев деп.

Яшав дегенинь исси-ав,
Кеткиси кимнинъ келеди?
Оьмир-оьмирлер аьдем зат
Оьзин яшаяктай коьреди.

Кезеди бирерлер, кезеди,
Оьмирим оьлшемсиз бар ды деп,
Кетип барса да яшавдан,
Ойланар исим калды деп.

ТЫНЫШТЫ БИР ДЕ БИЛМЕДИМ

Баладан алып, бел буьгип,
Тынышты бир де билмедим.
Яшавынъ болса туьп-туьз-ав,
Тынышлык деген сол дедим.

Кеше де, куьн де каьр эттим,
Басыма кийген боьрк дедим.
Эрдей де болса оьз эрким,
Эне сонда-ав коьрк дедим.

Тынышсыз, деди биревлер,
Тап мен бузгандай тынларын,
Туьсингим меним келмеди,
Олардынъ эткен ымларын.

Тынышты бир де билмедим:
Бирев йыласа, кыйналдым,
Биревдинъ кувнак тойына
Биринши болып мен бардым.

Тынышты бирде билмедим:
Келиспедим мен арам ман,
Онъды сол деп, солды онъ деп,
Акты япкан кап-караман.

Тынышты бир де билмедим:
Мен куьрестим яманлык пан.
Яхшы деген яйнап келип,
Оьмир турсын аманлык пан.

Тынышты бир де билмедим:
Йылларым кетти, не этейим,
Тек бир тилегим бактыдан —
Сойтип дуньядан кетейим.

ЯРАСПАН ОЬМИР ЯМАН МАН

Яманлык — сенинъ билгенинъ,
Бакайга дейим бакылсынъ,
Баскалар дейсинъ анъкылдак,
Тек ялгыз оьзинъ «акылсынъ».

Аьдем суьймес биревсинъ,
Тегенексинъ, шобкирсинъ.
Кыйшык болып биткесинъ,
Туьзелместей буькирсинъ.

Кабакай ийттей ырылдап,
Еткен-еткенди кабасынъ.
Ягып та болып яланъды,
Ийгилик эткен боласынъ.

Намартлык этип, наьсипсиз,
Оьмири бир де онъмассынъ.
Биревге тилеп яманлык
Мырадка етип болмассынъ.

Шийкенеер сеннен ямагат,
Аьдемге усаган шаркынъ йок,
Ув йылан дейди сага халк,
Онадан баска атынъ йок.

Кобзлерим меним камайды,
Сендейди коьрсем йолымда.
Яраспан оьмир яман ман,
Карувым барда колымда.

ТОЛСА МЕНИМ СОЛ МЫРАДЫМ

Гуьл коьринген коьркти
меннен
Заман оьзи алып барды.
Ойланаман: эткенимнен
Бу дуныяда не зат калды?

Оькинмеймен, калмаса да
Байлык деген меннен артка,
Йыйганынънынъ не пайдасы,
Калып кетсе ол зат ятка.

Мен шалыстым, мырад эттим
Калдырмага мен атымды,
Болса меним сол мырадым,
Толды дермен мен антымды.

*Суьюв деген синъеди
экен суьекке*

ТИРЕВИМСИНЪ КАЯДАЙ

Сен сав юрип, мен оьзимди коьремен,
Яп-яс болып, ойнап юрген баладай,
Мен билемен — керек куьнде сен мага
Тиревимсинъ, бирев батпас каядай.

Бу дуныядынъ маркын коьрип, куванып,
Сени минен яшав суьрип бараман,
Сен турмасанъ энди меним янымда,
Тоьмен болып, оьксиз яндай каламан.

Коьп калдыма, аз калдыма оьмирим,
Ойланаман: оны кайдан билейим.
Тек тилегим язувымнан-бактымнан:
Сеннен алдын мен оьзим-ав, оьлейим.

ЯНЫМДА ЯНЫНЪ КАЛДЫМА

Муталмайман, эсимдесинъ,
Сен келесинъ коьз алдыма.
Неге экенин билмеймен,
Янымда янынъ калдыма?

Янымда янынъ калдыма,
Яныма кайгыды берип?
Туьнимди тилим боьлемен,
Туьсимде-ав, сени коьрип.

Туьсимде-ав, сени коьрип,
Канмайман, карайман сага,
Нур тоьгилген шувак куьндей,
Сол туьним болады мага.

Коркаман кетеди деп туьним,
Ашыклар арасын ашып,
Аьруьвим меним касымнан
Оьпкелеп кетип кашып.

Куьнимде коьрмеймен сени,
Излеймен, излеймен арып,
Окында уьмит этемен –
Кайдан да табарман барып.

Табып болмайды-ав, барып,
Аралар узак болганлар,
Биз юрген бурын сокпаклар
Шобкир мен таска толганлар.

Муталмайман, эсимдесинь,
Сен келесинь коьз алдыма,
Неге экенин билмеймен,
Янымда янынь калдыма?

СЕНДЕЙДИ СУЬИМЕЙ КАРА

Йыр

Коьзлеринь коьктей ала,
Шашларынь шымдай кара,
Юрегинь сувдай таза,
Сендейди суьимей кара.

Соьзлеринь сары майдай,
Акылынь толы айдай,
Касларынь кара кайтан,
Яйылган тамам яйдай.

Гуылдей коьзелим сага
Тилеймен: мага кара,
Юрекке салма яра,
Сендейди суьймей кара.

Билемен, аьруьв, билемен,
Йок сага бир де баа,
Тилеймен, аьруьв, тилеймен,
Келтага яйнап мага.

* * *

Дуныяда бир суьйген ярым эдинъ,
Кавысып болмады, не этейим,
Бактымды соьге-соьге, касынънан
Кобзинъ коьрмеске мен кетейим.

Кобзинъ коьрмеске мен кетейим,
Куьйик болмайын сенинъ коьзинъге,
Сен аман юрсенъ, кайгырмас эдим,
Кыйын болса да меним оьзиме.

Кыйын болса да меним оьзиме,
Юрермен эл кезип сеннен эректе,
Кайда юрсем де, аьруьвим меним,
Сакларман сени таза юректе.

НОГАЙ КЫЗ

Йыр

Яйдай яйнап, ногай кыз,
Шынар сынлы бойлысынъ,
Турысынъ турган тотыгус,
Акылынъ толы ойлысынъ.

Кайдан да коьрдим сени,
Дувсаскын этип мени,
Коьрмесем экен оьмир
Касымнан кетип сени.

Энди туралмайман
Бир куьн коьрмесем сени,
Мырадым бар: аларман,
Оьлип кетпесем, сени.

Эки увиртынъ, бал тамып,
Нар емистинъ оьзиндей,
Саклар эдим мен сени
Баа эки коьзимдей.

Ушкандай болып аспанга,
Касларынь – турган карлыгаш,
Тилегим сага, ногай кыз,
Юзиме меним бир караш.

Кара кундыз шашларынь,
Коьзлеринъ – коькте Шолпан ды,
Дуныяды кезип, сув юзип
Сендей бирев таппан ды.

Энди туралмайман
Бир куьн коьрмесем сени,
Мырадым бар: аларман,
Оьлип кетпесем, сени.

КАЛСАМ ДА ОЬМИР ТАК БОЛЫП...

Коьзимнен коьр муны деп,
Кол тамгамды салайым,
Эстелик болып эсингде
Оьмиринъ бойы калайым.

Оьмиринъ бойы калайым,
Деп сага берейим савга.
Сосы китапты, эринмей,
Колынъа ал да бир кара.

Колынъа ал да бир кара,
Ишинде сырым бар болар,
Ойланып кара, аьрувим,
Ким сага мендей яр болар?

Ким сага мендей яр болар,
Алал болып, ак болып?
Баска биревди суймеспен,
Калсам да оьмир так болып.

Коьзимнен коьр муны деп,
Кол тамгамды салайым,
Эстелик болып эсинъде
Оьмиринъ бойы калайым.

СЕНДЕЙ АЬРУЬВ БАР МА ЭКЕН

Япалак кардай борайды
Арканъды япкан колан шаш.
Коьзинъе тоймай карайым,
Касынъды, аьруьв, кел ашаш.

Касынъды, аьруьв, кел ашаш,
Кайтандай олар кара экен,
Сосы дуньядынъ уьстинде
Сендей де аьруьв бар ма экен?

Сендей де аьруьв бар ма экен,
Эки де увьртынъ гуьл атып?
Яньыма якын тиеди
Соьзлеринъ сенинъ бал татып.

Кешедә туьнди ярыткан,
Аьруьвим меним – толы айым,
Турсам экен, ярым-ав,
Касынънан кетпей мен дайым.

Касынънан кетпей мен дайым
Мерим де канмай карайым,
Аьруьвим меним – куьн-айым,
Янынъда дайым калайым.

КОЪРКИМ ЭДИНЪ

Тень этпеге, яр, сага,
Тень етпеген-ав,
Сьлувынъды айтпага
Созь етпеген-ав.

Эркелетип коьп суйген,
Эркем эдинъ-ав,
Яшавымды ярыткан
Коьрким эдинъ-ав.

Бав-бакшада сарнаган
Билбил эдинъ-ав,
Шешек атып яйнаган
Сен гуьл эдинъ-ав.

Сен гуьл эдинъ-ав,
Гуьллер шашкан озиме,
Кеше, куьн де, аьруьвим,
Коьринесинъ коьзиме.

Сени аьжел аькетти:
Мага гуьллер солыды,
Калдым ялгыз дунияда,
Кавыстырып колымды.

Эркелетип коьп суьйген,
Эркем эдинъ-ав.
Яшавымды ярыткан
Коьрким эдинъ-ав.

СЕН МЕНИ МЕН БОЛЫП

Мен сени мен болып,
Сен мени мен болып,
Арамыз бослык болмасын,
Эки де юрек
Айырык болып,
Сып-сувык болып калмасын.

Экевимиз салган
Сол бир сокпакты
Коьгоьлен энди баспасын,
Боп-бос соьзлер мен,
Аьруьвим меним,
Басымыз бизим саспасын.

Мен сени мен болып,
Сен мени мен болып,
Касык тасласып ашайык,
Аьдемлер бизге
Суклансын карап,
Бал-татым болып яшайык.

ЯСЛЫГЫМНЫНЪ БИР КУЪНИ

Коьрип сени орамбаста, ойланып,
Караялмай туманласты коьзлерим.
Эске туьсти яслыгымнынъ бир куьни,
Кулагыма шалындылар соьзлеринъ.

Сол заманда туры эдинъ орамда,
Эш кайгысыз шешекейдей гуъл атып,
Мен тартынып нур юзинъе карадым,
Кобриндилер эки увыртынъ бал татып.

Сыбырдадым, соьзлеримди айталмай,
Эс этпединъ сол заманда сен мага,
Кокшил коькке сен термилип карадынъ,
Айтаяктай оннан бирев соьз сага.

Кокте тувыл, касынъдаман мен, дедим,
Эситпединъ айтканымды сен меним.
Карамынъды бийик коьктен алмадынъ,
Сол заманда калтырады сав деним.

Мен басымды тоьмен ийдим саьспеклеп,
Кара ерден коьррекетей юзинъди,
Эне сол куьн шанышып меним юрегим,
Алла соккан кулдай коьрдим озьзимди.

Соннан бери коьралмадым мен сени,
Бу дунияды кездим мен озь йолым ман.
Тек ойландым: коьгершиндей коьзелди
Ыслаялмай ушырдым деп колымнан.

Бугуьн коьрип орамбаста мен сени,
Баталмадым мен бармага касынъа,
Не аьлемет, муталмайман мен сени,
Келгенде де мине сосы ясыма.

БУ ЯЗЫ СЕНИ КАРАДЫМ

Яз басы ман уьй каршыгамда
Бир гуъл яйнап шешек атты.
Сав каралдым кужыр болып,
Мыс ийиске савлай батты.

Сен келер деп гуьлди уьзбедим,
Куьни-туьни аьдуьвледим,
Яйнап гуьлдей сен коьзелим,
Сосы гуьлди коьрсин дедим.

Сосы гуьлди коьрсин дедим,
Мыс ийисин сезсин дедим,
Мамык такым ак колларынъ
Шешек гуьлди уьзсин дедим.

Яйын тартып яз да кетти,
Гуьлим меним солый барды,
Сен келер деп карай-карай,
Коьзлерим де тамам талды.

Сен келмединъ, гуьл солыды,
Кара ерге урлык таслап,
Кене уьмитти мен уьзбедим,
Келер куьз деп, карап баслап.

КУЪНДИЗ — КУЪНИМ, КЕШЕ — АЙЫМ

Тынъла сен, ярым, тынъла сен,
Ясырмай баьрин ашайым,
Телиндим сага мен айлак,
Сенсиз де кайтип яшайым.

Кешеде туьнди ярыткан,
Аьруьвим, айдынъ обьзисинъ,
Куьнимди гуьлдей яйнаткан,
Ярыкта куьннинъ коьзисинъ.

Аьруьвим меним, гуьл айым,
Кеше де, куьн де ойымсынъ,
Коьнъилди ашып коьтерген
Яшавда меним тойымсынъ.

Сенсиз де яшав мага йок,
Денимде аккан канымсынъ,
Янымнан баа не зат бар?
Кобзелим, меним янымсынъ.

ЮРЕКТИ ТЫНЫШ ЭТТАГА

Сагынып сени саргайдым,
Бир хабар неге бермейсинъ.
Сувытпай эки арады,
Кобрмеге неге келмейсинъ?

Кеше де, куън де термилип,
Хабарды сеннен карайман.
Почтага барып оқында
Хат йогым, деп те сорайман.

Язтага кагыт, карзына ма,
Яде заманынъ болмайма?
Меннен баска биревинъ болып,
Яде сол сени коймайма?

Меннен баска биревинъ болса,
Тилеймен сага — алдама,
Суймегенге суйкенмеймен,
Айлежип бир де ялдама.

Ялбарып сага тилеймен —
Бир хабарынъды бертага,
Альинъди билип мен сенинъ,
Юректи тыныш эттага.

АЛА БАР

Сен кетип, аруув, барасынъ,
Мен тоьмен болып каламан,

Артынънан шабып барар эдим,
Аьдемлерден уяламан.

Бир тилегим, аьруввим,
Мени эсинъде ала бар,
Кобп соьзлерге тынълама,
Бу дуныяда яла бар.

Бу дуныяда яла бар,
Яла тийсе – бас ярар.
Ялагай ийттей ябысып,
Бас ярмаса, тас ярар.

Тилегим сага, аьруввим,
Яла соьзге тынълама,
Бир яманга бас косып,
Оьз атынъды булгама.

Яманнынъ биллип арамьн,
Аладды оьмир сен мутпа.
Соьз бергенсинъ – билесинъ,
Оьз соьзинъди сен ютпа.

Оьз соьзинъди сен ютпа,
Алалман сага оьлгишей,
Йолда калар карамьм,
Сен кайтып кери келгишей.

Сен кетип, аьруув, барасынъ,
Мен тоьмен болып каламан,
Артынънан шабып барар эдим,
Аьдемлерден уяламан.

ЮЗИК

Аьруввим, кетип бараман,
Кобзим тойсын – карап ал,
Эстелик юзик берейим,
Колявлыкка орап ал.

Колявлыкка орап ал,
Колынъа салып юерсинъ,
Эсинъе туьссем, юзикти
Мендей этип коьрерсинъ.

Ярымнынъ ярык юзиндей,
Деп касына карарсынъ,
Эне сонда сагынып
Мени эсинъе аларсынъ.

Мени эсинъе аларсынъ,
Сагынарсынъ, сакларсынъ,
Яным такым ярым деп,
Ярым болып каларсынъ.

ЙОЛЫГЫС

Ян йолдасым келеди деп конакка,
Карап турдынъ келер меним йолыма.
Куьндей куьлеп, айдай яйнап, ян досым,
Гуьл байламын сен ыслаттынъ колыма.

Узак йолдан оьлип-оьшип келдинъ деп,
Кушагынъды курсав эттинъ оьзиме.
Кобнъилимди коьнъилинъ мен коьгерип,
Меринъ канмай карап турдынъ коьзиме.

Хавгеримди кайта-кайта сорадынъ,
Оьзелендинъ анасындай баладынъ,
Эне сонда — ягым бар деп дуньяда,
Мен оьзимди наьсиплиге санадым.

Ишкениме, егениме тоймадынъ,
Салаяктай ярып мени янынъа.
Эне сол куьн ак юрек пен ойландым:
Калайым деп синъип сенинъ канынъа.

ЭМЛЕГЕН МЕНИМ ЭМИМСИНЪ

Авырып-куыйип ятыр эдим,
Келдинъ, аруувим, касыма,
Аьдувлеп салдынъ колынъды
Янып-ав турган басыма.

Кыйланып турган шагымда
Калай аруув сен келдинъ,
Йылувынъды кызганмай
Буз дениме сен бердинъ.

Кобтерилди коьнъилим,
Сени коьрип янымда.
Тамырлар ман терк акты
Уйып турган каным да.

Эмим болдынъ эмлеген,
Ян коьзелим, сен мага.
Авыр шакта табылдынъ,
Разы болдым мен сага.

КОЪЗЕЛИМ МЕНИМ БАР ЭДИ

Коьзелим меним бар эди:
Сондай да сылув яр эди,
Коьзлери онынъ ала эди,
Шашлары шымдай кара эди.

Коьзелим меним бар эди:
Соьзлери онынъ бал эди,
Бели де онынъ увыс болып,
Сыны да шыбык — тал эди.

Коьзелим меним бар эди:
Янымдай мага яр эди,
Эки де увыргы кызарып,
Пискен де алма-нар эди.

Калай да каты бу бакты –
Ярымнан мени айырды,
Айырып мени ярымнан,
Денимди савлай кайырды.

Кобзелим меним бар эди:
Ярасык эди янғы айдан,
Кеше де, куьн де ойлайман:
Табайым оны мен кайдан?

САГЫНАМАН

Кеше де, куьн де ойланып,
Эсиме сени аламан.
Бир суьлддериньди коьрсем деп,
Дув-саскын болып каламан.

Сагынаман, сагынаман
Туьсимде де, куьнимде де.
Сагынаман, саргаяман
Туьзликте де, уьйимде де.

Сагынаман, сен келтага,
Кушак яйып мен алайым,
Кобгем тежим коьзлеринге
Мерим тоймай мен карайым.

Мен тилеймен, айым-куьним,
Сагындырмай, тез келтага,
Келип меним коьнгилимди,
Тоьмен этпей, коьтертага.

Тоьмен этпей, коьтертага,
Эринмейин сен келтага,
Сарсып турган юрегиме
Йьлувынғыды сен бертага.

САКЛАЙМАН

Сени, аьруьвим, карадым
Олтырып-турып, бой бойлап,
Корьсем-ав сени, деп юрдим
Кеше де, куьн де ой ойлап.

Айтаяк соьзим коьп меним,
Сырларым сандык толдылар.
Келмейди, сени келмейди деп,
Санларым сарсув болдылар.

Сени, ярым, саклайман,
Сакламайым, келип кет,
Талпынган юрек талмасын,
Тилеймен сага, ушып ет.

Тилеймен сага, ушып ет,
Мырадым меним — сога ет,
Юрегимди суьйинтип,
Аьруьвим, мени коьрип кет.

Аьруьвим, меним коьрип кет,
Аьлимди меним билип кет,
Каьртишкенъди аькелип,
Иргеме меним илип кет.

Досы бардынъ — басы бар

АЪДЕМ КЕРЕК АЪДЕМГЕ

Дунья деген
Бир аьдемсиз аьдемге,
Сувсыз болып,
Курып яткан шоьл экен,

Уйириннен
Айырылып оьмирге
Туьзде кезген
Ялгыз калган тоьл экен.

Тентирекшир
Бир аьдемсиз бир аьдем,
Терек кибик
Давыл елде шайкалып,
Аьдем деген
Керек болар аьдемге
Керек куьнде
Туьрар уьшин таянып.

ДОСЛАРЫМА ТОЬСЕЛЕМЕН

Алал ды деп, досларыма
Тоьсек болып тоьсеелемен.
Яраспайын явым мынан
Ягаласып куьресемен.

Куьреспейин, тоьселерем,
Яв дегенинъ анълайым-ав?
Яман аьдем явлык суьрип,
Аьруув-яман танълайым-ав?

Алаллыкты арамзаде
Оьмир-оьмир туьсинмейди,
Бир аьдемге кыйын болды,
Деп ондайлар куьрсинмейди.

Куьрсинмейди, куьлейдилер,
Куьезленип, «ох» дейдилер,
Алал янлар ак юректен
Кыйынлыкка «тоьх» дейдилер.

Мен досларга тоьселемен,
Дослар оны биледилер,
Янын берген ягымыз деп,
Мага сыйды бередилер.

Алал ды деп, досларыма
Тоьсек болып тоьселемен.
Яраспайын явым мынан
Ягаласып куьресемен.

ОЪКИНМЕССИНЪ

Биревлер бар, карт болса да,
Ястай оьзин коьредилер.
Тирегендей бу дуныяды
Коькирексип юредилер.

Баскалар бар – тек оьзлерин
Арслан кибик коьредилер.
Арслан тувсынъ, коян десенъ,
Ийттей болып уьредилер,

А биревлер суйедилер
Акыл сага уьйретпеге,
Колдан келсе баскаларга
Авыр югин суйьретпеге.

А баскалар боп-бос соьзди
Эш бир заман айтпайдылар.
Айткан соьзден, анттай этип,
Эш бир заман кайтпайдылар.

Кайсысы да расады-ав,
Бу дуныяда яшай барсанъ,
Оькинмессинъ оьмир-оьмир
Соьзи берк пен йолдас болсанъ.

Оькинмессинь, оьрленерсинь,
Копарлардан эрек турсань,
Яхшылар ман якын болып,
Йолдаслыктынъ шартын тутсань.

Йолдаслыктынъ шартын тутсань,
Тень-досларынъ коьлем болар,
Кыйында да, тынышта да
Аьдемлерге уьйинь толар.

АЛАЛЛЫКТЫ АЙТАМАН

Тилеймен, досым, тилеймен
Салма кайгыды басынъа,
Баьлеге барып батылма,
Келгенде орта ясынъа.

Алаллыкты айтаман:
Душпанды тоьрге мингистпе,
Ойланмай ойлар ойылтып,
Явга сырынъды коьргистпе.

Явга сырынъды коьрсетсенъ,
Кайгыды язув кеш болар,
Суйинип сонда душпанынъ
Шапшымага оьш болар.

Тилеймен, досым, тилеймен,
Шайтанлык затка ябыспа,
Яманларга бас косып,
Яхшылар ман алыспа.

Яхшылар ман алыссанъ,
Онъмассынъ оьмир сен йолда,
Ягынъ болмай, азапты
Шегерсинъ сен киси колда.

Достынь алап экенин,
Бир заман етер — билерсинь,
Неге тутпадым соьзин деп,
Оькинерсинь — коьрерсинь.

Ол заманда кеш болар,
Демди явдан таппассынь,
Туйиндей турар соьзлерим,
Оны шешип болмассынь.

АМАНАТ САЛАМ

Йолланасынь
Сен алыска деп, дослар
Озгармага
Шабып мага еттилер.
Каракалпак
Бизим тувган кардаш деп,
Ак юректен
Мундай тилек эттилер:

— Бавырмалы
Бавырдапка барасынь,
Капылары
Дайым ашык болсынлар,
Конак эткен
Каракалпак уйлерин
Нур тоьгилип,
Берекетке толсынлар.

Кап тавында
Кардашлары ногайды
Элим болып,
Эслерине алсынлар,
Каракалпак —
Аданастай тувыскан,
Оьмир-оьмир
Аман-эсен болсынлар.

Данъкы шыгып,
Баьтир соьзи тагылсын
Каракалпак
Йигитлердинъ атына,
Эй досымыз,
Бизден салам айта бар
Кардашлардынъ
Ясы, кызы, картына...

Сол саламды,
Каракалпак йолдаслар,
Ногай халктан
Сизге алып келгенмен,
Аманатка
Этпейим деп кыянат,
Аман-эсен
Соны сизге беремен!

АДАНАСЛАР

Каракалпак
Ногай мынан бир эди деп,
Бабаларым
Оьсиетлеп айтып кетти,
Кайырылып,
Каракалпак кетти шоьлге,
Кезе-кезе,
Ногай келип Капка* етти.
Бир анадынъ
Эгизлердей эки улы
Эки йол ман
Эки якка айырылды,
Аданаслар,
Аькис болып, адастылар,

* Ка п – Кавказ тавлары.

Сарсып юрек,
Кабыргалар кайырылды.
Ян кардашлар,
Коьнъиллерин коьрдей этип,
Ерди юрип,
Сувды юзип, кезип кетти,
Калай яман
Айырылып ялгыз калган,
Уъзип саннан
Ян авырткан кесек этти.

Боьлингенди
Боьлип-боьлип боьри ер деп,
Боьлингенде
Нелер коьрдик, не коьрмедик.
Биз тентиреп,
Не коьрсек те, эш биревге
Кыпшак тилди
Янымыз деп, биз бермедик.

Ана суьт пен
Ак ниет пен энген тилди,
Янымыздай —
Канымыздай биз сакладык,
Эне сол ды
Аталардынъ анты бизге,
Намыс тутып,
Эне соны биз акладык.

Экевимиз де,
Эгиз болып, бир халкпыз деп,
Сол тил бизди
Оьмирлерге муттыртпады,
Айыры эмшектен
Сиз таласып бир суьт эмген
Экевинъиз де
Бирсинъиз, деп айтып турды.

Сол тил мине
Буюуыңларде табып бизди,
Йылар оытип,
Яне тагы йолюктырды,
Аданаclar,
Ашык болып, кушак яйып,
Юреклерин
Куванышка моллыктырды.

Каракалпак,
Канымыз бир, янымыз бир,
Соылегенде,
Шеберленген соызимиз бир.
Бирге тувган
Эгизлердей, бирге усап,
Караганда,
Кара болып, коызимиз бир.
Каракалпак
Ногай мынан кардаш болып,
Айырылмас,
Яны якын, оымир косак,
Каракалпак
Ногай мынан бири-бирине
Оымир-оымир
Ак юректен асак-кусак!

БАВЫРМАЛЫ КАРАКАЛПАК

Гуылар коырдим
Доырт муыйисли Доырткилинъде
Боыртип-боыртип,
Лаыл-йоыгерли шешек аткан.
Карзына берген
Кара тавда мермер коырдим,
Ыспайы болып,
Кабат-кабат кесек яткан.

Онъыс болып
Аслык битип, белди буюгип,

Авырлыктан,
Еринъ туры ялпак-ялпак.
Алал болып
Ашык юрек, туъз ниетли
Сен экенсинъ,
Бавырмалы Каракалпак.

Мынъ йылларды
Яшап турган Бируниде
Мен туъбедим
Илми билген алимлерге,
Сени минен,
Каракалпак — аданасым,
Оьмир-оьмир
Айырылмас яным бирге.

Конак болып
Хожейлиде кондым кеше,
Сыйладылар —
Кавын ашап, козы едим,
Терин тоьгип,
Кара ерди карзына эткен
Дехканларга
Ак юректен сав бол дедим.

Каракалпак,
Сенде коьрдим шоьлде шоьнъккен,
Оьмирлердинъ
Калып келген калаларын.
Хорезмнинъ
Юмарт болып, моллык берип,
Кенъ коьсилип,
Яйнап турган далаларын.

Дерия-тенъиз
Амур сувдан сувсап иштим,
Толы болып,
Толкынлары тынып аккан,
Елемигин,

Кызганмайын, салкын берип,
Кеше-куьнде
Кызыл турган ерге каккан.

Бавырдасым —
Каракалпак, сенде болып,
Аданастай
Кардаш коьрген дослар таптым,
Конакбайлар
Ак ниет пен туздаьм салды,
Сав бол айтып,
Шагыр иштим, куйрык каптым.

Коньыратта
Йылтыраган каракуьлден
Калпак тигип
Кийгистилер шал басыма,
Каракалпак,
Бавырмалы аданасым,
Сени коьрдим
Мен еткенде бу ясыма.

Мен, аьдуьвлеп,
Туьйип алдым туьйиншикке
Аькелмеге
Кырк-кыз кала топырагын,
Шоьл бойында
Сыйпап алдым, сейир этип,
Ак мамыктынъ
Ала-ясыл япырагын.

Каракалпак —
Тоьре коьрген тоьркиним деп,
Мен олтырдым
Шыгып сенинъ так тоьринъде,
Бердак йырав
Куьплеп туры мермер тасты
Ушпа шарлак
Нур тоьгилген Нокисинъде.

Каракалпак,
Бал татыган бавырдамым,
Сени сыйлап,
Сага меним айтаягым:
Яп-яс болып,
Шешек атып оьмир гуьллен,
Эне сол ды
Сага меним сагынганым!

АМУДАРЪЯДЫНЪ СЫРЫ

Амударья агып туры,
Как ярып Хорезм кырын.
Тынълайман, ятып ягада,
Кобп коьрген сувдынъ сырын.

Толкыйды толкынлар толып,
Толгайды хабар аьвелден:
«Кобплерди коьрдик,
Кимлер юрмеди бу ерден.

Шынгызды коьрдик онъмаган,
Дуньяды алып тоймаган,
Ханларды коьрдик, бийлерди,
Халкларды тыныш коймаган.

Коьрдик Эскендир* давды да,
Сувымды сувырып ишкен,
Коьрдик давдай Темирди,
Куллардынъ оьмирин кескен.

Басып келгенлер баркылдап,
Алдымды бувамыз дедилер.
Бу ерде бирев калдырмай,
Савлай кырамыз дедилер.

* Э с к е н д и р — Александр Македонский.

Коьрмейим соны дегендей,
Булганды сувым явларга,
Сербеттей болдым суьйинип,
Досласып келген халкларга...

Калдырмай ызды ягамда
Кеттилер ханлар, явлар да,
Бувамыз сени деп келген
Арсландай куьшли давлар да.

Тек калды ызы куллардынъ
Терлери синъген далада,
Оьмирлер турган ойылмай
Шалпувда, Элли-калада»*.

Толкыйды толкынлар толып,
Айтады хабар соьледен:
— Куллыкшы коллар бирлесип,
Куткарды халкты баьледен.

Ак мамык оьскен кырлар ман
Толкыным энди толкыйды.
Ягаларымда бав-бакша
Шешекей атып кокыйды.

Алдынгы кургак шоьллик пен
Сувымды алып бараман,
Халкыма пайда этсем деп,
Арымай-талмай агаман...

Амударья агып туры
Как ярып Хорезм шоьлин,
Тынълайман, ятып ягада,
Коьп коьрген сувдынъ сырын.

* Шалпув, Элли-кала – Хорезм еринде бурыннан калган калалар.

ОБМИРЛЕРДЕН ОБРНЕКЛЕР

Бабаларым юрген ер ди оьзи деп,
Мен юримен Кун-Ургенч пен йол алып.
Эш бир янды тоьгеректе коьрмеймен,
Йоьлыккандай келдинъ-ав деп кол алып.

Коьрейим деп коьптен калган ерлерди,
Кезип юримен калжа болган кыр мынан,
Коьнъилимди авламага ойлайман
Тоьмен болып мунълы шыккан йыр мынан.

Мен бараман Кун-Ургенчтинъ кыры ман,
Аталардынъ ат ызларын карайман.
Сындырылган сынтастарын мен коьрип,
Юрегимди тарамыстай тарайман.

Алпыс кулаш минареттинъ бийигин
Коьрейим деп коькшил коькке бойлайман.
Бурынъыда тогай толы коьлем халк
Не болды деп, кайырылып ойлайман.

Коьринеди бузылынган Коьксарай,
Яв коллары шашып кеткен тасларын.
Тас астында сынган кылыш кесеги,
Нешевлердинъ шорт тыгырткан басларын.

Шеберленип Кун-Ургенчте куьмпезлер
Обрнеклерден обрим болып обрилген,
Усталардынъ коллары ман сосылар
Эстеликке обмирлерден берилген.

Кун-Ургенчти Шынъыз, Темир, куьл этип,
Канды куйып, шашып-бузып алдылар.
Тек куьшлери шеберликке етпеди,
Шеберлердинъ обрнеклери калдылар.

Мен карайман Кун-Ургенчтинъ кырына,
Аьвелгиди мен эсеме аламан,
Бабалардынъ кабырлары калган ер,
Деп ога мен бавырымды саламан.

ЯКУТ ДОСЫМА

Ер юзинде бир эл бар ды,
Койны толы якут-алмаз.
Халкы онынъ бузга тоьзген,
Куьнге куьйген, оьмир арымас.

Оьмир арымас, оьрге барар,
Алмаздан да каты экен,
Сонынъ ушин сол халктынъ да
Якут деген аты экен.

Якут деген аты экен,
Конак коьрип кушак ашкан,
Юрегининъ йьлувлыгын
Кызганмайын доска шашкан.

Конагына кушак ашкан,
Душпанына буздай каткан
Якут деген мергин экен,
Ийне коьзге марлап аткан.

Сабырлыгы — сары алтын,
Тебенлиги — якут-алмаз,
Бузга тоьзген, куьнге куьйген
Якут халкы оьмир талмас.

Буьгуьнлерде, якут халкы,
Конак болып сага келдим,
Кавказ ерден ногайлардынъ
Саламларын ала келдим.

Саламларын ала келдим,
Аманатты айтпай болман.
Саламларын хош коьрсенъ сен,
Якут, сага яным курман!

ДОСЫ БАРДЫНЪ — БАСЫ БАР

Доссыз-ав, ялгыз теректей,
Шайкалып турган ол елде,
Ялгыздынъ завкы боларма
Яшавды яшап бу ерде?

Алал дос — алал кардаштай,
Керек куьнинъде ол етер,
Досыма аьруув болсын деп,
Баьри затгы да ол этер.

Кайгынъды боьлип кайгырар,
Яхшылык сенде — куванар.
Юбаныш керек шагынъда
Сени мен бир болып юбанар.

Алал дос арка суьектей,
Аркаланасынъ сен ога,
Таянып юрген тар шакта
Темир таявынъ ол сага.

Аьлинъди билген алал дос
Сырынъды саклар сыр этип,
Аьруув данъкынъды ол яяр,
Халкынъа сенинъ йыр этип.

«Досы бардынъ — басы бар,
Айырылмайым досымнан, —
Деп мен тилеймен бактымнан, —
Айырылгышай басымнан».

АТАЛАР КОЬРГЕН АЛА-ТАВ

Алмалыдан коьринип
Ала-кула Алатав,
Коькке тиреп тоьбесин,
Кенъ коьсиллип ятыр-ав.

Келип сага Кап ерден
Коьргенде сени, Алатав,
Коьринип кетти коьзиме
Эки оьркешли Карлытав.

Карлытав ман Алатав,
Бири ала, бири ак,
Эжевине ат атап,
Аталар коьрген бизим як.

Йыравлар сага, Алатав,
Сени сыйлап йыр айткан,
Конак кеткен аьр казак
Сени куьсеп кер кайткан.

Казакларда карзына тав,
О Алатав, Алатав,
Этегинь толы эл болып,
Яйылып турган тала-ав.

О Алатав, Алатав,
Тасынь алтын, сувынь бал,
Оьзенлеринь, тоьслеринь
Субай биткен кубатал.

Аталар коьрген Алатав,
Коьркиньди сенинь коьрдим-ав,
Шал басымды ийилтип,
Саламымды бердим-ав.

О ДОСЛАРЫМ, ОЙНАЙЫК

О досларым, ойнайык,
Ойнайык та, куьлейик,
Ойын ойнап, той тойлап,
Кайгы девди билмейик.

О досларым, ойнайык,
Коьтерилип коьньиллер,

Кобтерилип кобньиллер
Оьтсин бизим оьмирлер.

О досларым, ойнайык,
Яс-юреклер кансынлар,
Кувнайдылар булар деп,
Яв-душпанлар янсынлар.

О досларым, ойнайык
Ойнар бизим шагымыз,
Татымлык-дослык берк болса,
Коблем болар ягымыз.

О досларым, ойнайык,
Ойнайык та, куьлейик,
Ойын ойнап, той тойлап,
Кайгы девди билмейик.

АККА ШЫКСЫН БЕТИНЪИЗ

Йыйылып келди досларым
Буьгуьн-ав меним касыма,
Кобтериддим де коьрк аттым,
Келгендей йырма ясыма.

Аьвелгиден де, аьлиден
Хабарлар айтып, сорастык,
Сырларды ашып сырласып,
Олтырып-турып ойластык.

Алал да болган дос-доска
Болады экен ян-йолдас,
Ян-йолдасынъ-ав оьлгишей
Болады экен аданас.

Меримиз канмай, тенъ-дослар
Сав куьнди бирге биз болдык,
Юреклер тайдай тебинип,
Шатлыкка уйкен биз толдык.

— О досларым! — дедим мен, —
Мырадыма еттинъыз,
Досты сыйлап билген сиз,
Акка шыксын бетинъыз.

Ал алынъыз, ысланъыз,
Балбоза толы шинъ аяк,
Татымлык уьшин таьвесип
Келинъыз муны тартаяк!

ТЕНЪЛЕРИМНИНЪ ТИЛЕГИ

Элиге толды тенъимиз бизим,
Деп дослар мага шабып еттилер,
Тойымды тойлап, оьзимди кутлап,
Тосларды айтып, тилек эттилер:

Картлык кайда ды, яссынъ, дедилер,
Коьнъил коьтерип, юректи авлап,
Атадан калган аьдет-ав бу деп
Сый этип берди куржынды бавлап.

Токсанды тойла, торкадай болып,
Дедилер мага йылларды берип,
«Бек аз бересиз», — деди биреви,
Токсанды оьзи бек аздай коьрип.

Коьтерип алып коьп те суьйдилер,
Савлыкты айтып, юз де бердилер,
Айырмас бизди дуныяда бирев,
Ак юрек алал кардаш, дедилер.

Оьзимди сол куьн яп-ястай коьрдим,
Келгендей тап йырма ясына.
Дуныя байлыгы сонда тувьлым —
Тенълеринъ келсе толып касынъа.

Сол куьн тиледим бактымнан озьим:
Оьлгишей мени айырма дедим,
Кардаштай болган тенъ-достан мени
Айырып, мени кайырма дедим.

ТАТЫМЛЫК ДЕГЕН ТАЪТЛИ ЗАТ

Давласпа дос пан, давласпа,
Давласып не зат табарсынъ?
Суьйинтип сонда душпанды
Явласып оьмир каларсынъ.

Явласув деген ашы зат,
Аьдем юрегин яралап,
Уьлесалмаган ненъиз бар,
Бир-биринъизди аралап.

Татымлык деген таьтли зат,
Аьдемди этип дос, кардаш,
Дослыктан артык сен тапсанъ,
Дуныяды кез де бар караш.

Давласув деген — явласув,
Явлыкта болмас яхшылык,
Досласув билмей яманлар
Коьрерлер оьмир ашылык.

Давласпа дос пан, давласпа,
Дуныяды тиреп болмассынъ,
Вахьт та етер кетпеге,
Оьмирге мунда калмассынъ.

Давласпа дос пан, давласпа,
Дослар ман дайым татымлас.
Сонда сени бир душпан
Оьмиринде кайырмас.

Оьмиринде кайырмаc
Дирегинь сенинь берк болар,
Ниетинь сенинь ак болып
Не мырадынъ да терк толар.

Давласпа дос пан, давласпа,
Давласып не зат табарсынъ,
Суйинтип сонда душпанды
Явласып оьмир каларсынъ.

АЛАЛ ДОС

Дос сайладым тенглеримнинъ ишиннен,
Оьмирине алал болар мага деп,
Мен билгендей ол да билер, дедим мен,
Алал досынъ кардаш такым баа деп.

Берип турдым кызганмайын досыма
Керек затты болса меним колымда,
Ашык болып ак ниетли йолдастынь
Яйма шувак тоьселсин деп йолында.

Мен билмедим, досты терис сайладым,
Керек куьнде алаллыкты этпеди,
Оьз басынынъ аьрекетин ол шегип,
Кыйынлыкта шабып мага етпеди.

Дос болар деп тенглеримнинъ ишиннен
Сайламаган бирев келди касыма.
Эм кайгымды боьлди мени мен бир болып,
Туьсип турган ялгыз меним басыма.

Тыныш зат па досты тапкан дуныяда?
Мал тувыл ды оны сайлап алмага.
Болмаяк пан басты коcсанъ оьмирге,
Болаяксынъ каза затка калмага.

Досы болган ялгыз тувыл яшавда,
Деди атам, алал досты тап, деди,
Алал досты арамзеден айырып,
Арамларга эсигинъди яп, деди.

Эсте калды атам эткен оьсиет,
Алал доска ак юректен карадым,
Арам коьрсем, камап меним коьзлерим,
Юрегимди тарамыстай тарадым.

Мен берермен кызганмайын досларга
Керек затты, болса меним колымда,
Ашык болып, ак ниетли йолдастынъ
Яйма шувак тоьселсин деп йолында.

Яртылыгын тенълеримнинъ коьзине
Айтып турдым, хаьгер-маьгер билмейин.
Явдай коьрип бирерлери касымнан
Озып турды, коьрселер де, коьрмейин.

«Неге дослар алаллыкты билмеди?» —
Деп ойландым мен сол шакта оьзимше,
Алал тувым яртылыкты ясырмай,
Арт тасламай, айтып турган коьзинъше.

САЪВЛЕ

1987-нши йылга дейим язылган ятлавлар

СЫРЫП САЛДЫМ

Сырларымды
Сырып салдым сырага,
Бакырайып
Илинмесин коьзге деп.
Ойларында
Ойык бар деп Суьйиннинь,
Суьймегенлер
Калдырмасын соьзге деп.

КЕНЪ ДИ КОЪНЪИЛИ

Шашылган халкымыз туьйдей тоьгилип,
Биз билмесек, ким билер онынъ аьлин,
Тек билип калмай, келинъиз, дослар,
Белсенип шегеек онынъ каьрин.

Шашылган халкымыз туьйдей тоьгилип,
Тавга да тармаскан, шоьлге де шоьнъккен,
Шоьнъксе де шоьлге, минсе де тавга,
Халкымнынъ меним юреги кенънен.

Халкымнынъ меним юреги кенънен:
Оьзгеди оьзиндей этип коьрер,
Мен ток болып, ол неге аш ты деп,
Еген оьтпегин боьлип те берер.

Конакты коьрип сый этпесе,
Оны келер де намыс этер,
Ювыкты билмеген баскады билмес,
Деп оны келер де акис этер.

Халкымнынъ меним кенъ ди коьнъили,
Ашылып турады дайым кушагы,
Отты соьндирмес, ырым этеди,
Янып турар давдырап ошагы.

Шашылган халкымыз туьйдей тоьгилип,
Биз билмесек, ким билер онынъ аьлин,
Тек билип калмай, келинъиз, дослар,
Белсенип шегеек онынъ каьрин.

КИМ ДИ БУ ДЕП СОРАСАНЪ

О сен инсан! Ким ди бу деп сорасанъ,
Бу дуниядынъ яратылган кулыман,
Мактанмайман, асылымды айтайым:
Ногайлыдынъ кишкенекей улыман.

Аьвет акын акларманма, билмеймен,
Шалысарман алал сага болмага.
Яшавымнынъ бир маркы бар дуныяда —
Мен оьлгишей улынъ болып калмага!

О сен инсан! Ким ди бу деп сорасанъ,
Бу дуниядынъ яратылган кулыман,
Мактанмайман, асылымды айтайым:
Ногайлыдынъ кишкенекей улыман!

ЭСИТИЛСЕ МЕННЕН СОНЪ

Язганларым —
Меним шыккан давысым,
Сагыр шыгам,

Зангырайым — билмеймен,
Сол давысым
Эситилсе меннен сонъ,
Деп бактымнан
Мен ялбарып тилеймен.

ТАМЫРЫМ

Тамырымды
Тамызыклап сорасанъ,
Оьмир калган
Кылды кыйган кышакпан.
Явларыма
Оьткир кескен пышакпан,
Досларыма
Кенъ ашылган кушакпан.

Бир туьйинсиз,
Таза болып юреги,
Мен кышакпан,
Тоьгилинип шашылган,
Мен кышакпан,
Оьмир калган кышакпан,
Кабак-коьзи
Туьйилмейин ашылган!

ТАМЫЗЛЫК

Тамызлык — оттынъ уйткысы,
Онсыз-ав отынъ тутанмас.
Пыскыса отынъ тандырда,
Уьйдинъ ишинде кунт болмас.

Уьйдинъ ишинде кунт болмас,
Бастырылар да бос болар.
Тандыр да тынып талдырып,
Бар кыйынлык та йок болар.

Тандырда турсын тамызлык,
Уйлерде отлар соьнмесин,
Тамызлыктынъ да танъкысын
Танъ аьдемлер-ав коьрмесин.

Танъ аьдемлер-ав коьрмесин,
Давдырап янсын отлары,
Табылып дайым тамызлык,
Тандырда турсын кунтлары.

АТА ЙОЛЫН КУВСА

Улым меним
Тек туьнегуьн тувган деп,
Кишкенекей
Бала ды деп санаппан.
Тек улымнынъ
Кыркка аяк басканын
Уьш уйкласам
Туьсима де алмаппан.

Карт болса да,
Бала деген атага
Коьз алдында
Бала болып калады.
А бирерде,
Эске туьсип сагынса,
Кишкенекей
Саьбий-ав деп алады.

Не аьлемет
Бала деген атага,
Карт болса да
Бала болып коьринип,
Балам-ав деп,
Айтады экен ата-ав,
Йыгылса да
Кара ерге суьринип.

Ата деген
Сезилсе деш балага
Карт болса да,
Бала болып коьринип,
Балам-ав деп,
Айтады экен ата-ав,
Йыгылса да
Кара ерге суьринип.

Ата деген
Коьринсе деш балага,
Карт болса да,
Кадап турган яс болып.
Ол заманда
Ата атын аklar эди
Бала деген,
Ата юртка бас болып.

БУ ЕРДЕ МЕНИМ ЯНЫМ БАР

Шынжырдай болып созылып,
Агарып ятыр тавларым,
Тав этеклерде яйылган
Мыс ийис бакша-бавларым.

Мунда тувдым, мунда оьстим,
Бу ерде меним кавымым,
Бу ерде меним тамырым,
Бу ерде меним бавырым.

Киндикти кесип карт аьем,
Бу ерде меним каным бар,
Атам ман анам яткан ер,
Бу ерде меним бавырым.

КОБЪИЛДЕН КЕТПЕ

Яслык — аьдемнинъ яйнавы экен,
Делхайыр болып кайнап юрип,
Кайгыды билмей, кыйынды сезбей,
Куьнлерди озгарып ойнап-куьлип.

Яслык дегенинъ яйнаган шак-ав,
Баьри зат та оззинъе ярасып,
Канат кагып ушаман коькке деп,
Тарпандай болып юрек таласып.

Айхай яслык-ав, кеттинъ де бардынъ,
Ясында басын онынъ билмейсинъ.
Турар энди де, кайда кетер деп,
Кенъбайсып эсти ога этпейсинъ.

Айхай яслык, коьз ашып юмгандай,
Кетти де барды оьмир кайтпаска,
Кеткен яслык пан бирге эрисип
Келдилер шаклар-ав бап-баска.

Кайнаган яслык! Коьзден кетсенъ де,
Кетпей тур коьнъилден эш бир заман.
Кетпесенъ коьнъилден сен, яслык-ав,
Турарман мен коьп йьллар сав-аман.

СЫНАРСЫНЪЫЗ

Йолькканга йол берип,
Барын сага ол берип,
Йыгылганга кол берип,
Коьнъили кенъ ди ногайдынъ.

Карувсызга дем берип,
Авырганга эм берип,
Азыксызга ем берип,
Юреги юмарт ногайдынъ.

Яныплы болып биревге,
Керегер оьмир диревге,
Юмарт болар бермеге,
Кобньили юмарт ногайдынъ.

Кушагын яйып келгенге,
Кобзи яйнап коьргенге,
Куванып ерде юргенге,
Кушагы ашык ногайдынъ.

Яманлыкка ол бармас,
Яхшылыктан ол калмас,
Биревдинъ йолын ол алмас,
Мен-мени болмас ногайдынъ.

Баьрин де айтып не этейим,
Билерсиз оьзек, коьрсенъиз,
Сынарсынъыз баьри кылыгын,
Ногай май бирге юрсенъиз!

МУТАМЫЗ

Суюемиз балаларды,
Мутамыз бабаларды,
Ашамыз араларды,
Ярамыз яраларды.

Сувытып араларды,
Мутамыз бабаларды,
Ашылган араларда
Билмеймиз яла бар ды.

Билмеймиз аркаласкан
Эмлеегин яраларды,
Янын берип, яным-ав деп,
Ябаягын араларды.

Суьемиз балаларды,
Мутамыз бабаларды,
Ашамыз араларды,
Ярамыз яраларды.

СУЬЙИНДИМ

О яшав! Дуныядынъ иеси сен!
Аьр бир ян да сенде яшап барады.
Биревлер сеннен коьпти излейди,
Баскалар, келетте, азды алады.

Аьр ким де туьрлише яшайды сенде:
Биревлер, келетте, суьеди сени,
Баскалар, келетте, сеннен туьнъилип,
Дуныяды айтып соьгеди сени.

Муьсирев этпей, шуьшлеймиз бирерде,
Тураяктай сенде кетпей оьмирлер.
О яшав, биз кетермиз, сен оьлимсиз,
Нешевлер энди де сени коьрерлер.

Нешевлер энди де сени коьрерлер,
Завкынъды сенинъ коьплер суьрерлер.
Бирерлер, келер де, саркылдап куьлерлер,
Баскалар, келер де, онъмай юрерлер.

О яшав! Дуныядынъ иеси сен!
Бир куьнде де сеннен туьнъилмей юрдим.
Эртен танъ атып, куьн коьзин коьрсем,
Аягым ер баспай, сага суьйиндим!

ТУЬП-ТУЬЗ ЙОЛДЫ КОЬРМЕГЕ

Кыйын деймиз,
Кыйналамыз яшавда,
Баьри зат та

Биз айткандай болмаса,
Туьньилемиз,
Тоьмен болып юремиз,
Мырадымыз
Куьн сайын да толмаса.

Яшав деген
Яйма-шувак йол болмай,
Ойы-кыры
Бар экенин коьрмеймиз,
Кыйын болып
Кырда юрип озганда,
Яйма-шувак
Туьз барын-ав билмеймиз.

Кыйын болып,
Кырда юрип билгенлер,
Ахырында
Туьп-туьз йолга шыгады.
Тоьзим билмей,
Кыйын деген инсанды
Кыранаклар
Шалкасыннан йыгады.

Кыйын коьрип,
Кыйналсак та яшавда,
Кырын-ойын
Шалысаяк юрмеге.
Авыр демей,
Авып калмай бараяк,
Ахырында
Туьп-туьз йолды коьрмеге.

ХАЛКЫМНЫНЪ НАЪСИБИ

Яшап та турып дуньяда
Коьп ти аьдемнинъ кереги,
Сол кереклердинъ ишинде
Болады уьйкен тилеги.

Мен де яшайман дуныяда,
Меним де коьп ти керегим.
Сол кереклердинъ ишинде
Бар ды меним де тилегим!

Халкымнынъ болсын наьсиби,
Яшавы ярък яйнасын.
Наьвмети онынъ коьп болып,
Казаны боьртип кайнасын.

Халкымнынъ болса наьсиби,
Толар менде де бар мырад,
Елип кайда да етермен,
Мингендей болып дуьддил ат.

БАКТЫМНАН СОНЫ ТИЛЕЙМЕН

Сувдай агып куьнлер кетип,
Оьгеди-йыллар билинмей,
Аьжел деген-ав аздаа
Ювыклай береди сезилмей.

Ювыклай береди сезилмей,
Эсти-ав ога боьлмеймиз.
Темирдей сувык кол, катып
Келеди, оны коьрмеймиз.

Келсе де келсин Элимде,
Бактымнан соны тилеймен.
Элимде келсе аьжелим,
Баска бактыды билмеймен.

БИЛЕМЕ АЬШЕ

Кыйын заманда яшады аталар,
Нелерди коьрди, нелерди коьрмеди,

Дуныяды кезип, корлыкты тоъзип,
Кайда юрдилер, кайда юрмеди.

Кездилер, коьрдилер эм де тоьздилер,
Тувдыклар эркин юрерлер, дедилер,
Оьзимиз коьрмеген затларды олар,
Тынышлык болып, коьрерлер, дедилер.

Коьп затлар коьрди бизим аталар:
Сибирьде юрдилер, сувга баттылар.
Кан туьтеген кавгада болып,
Канзепир явды тускап аттылар.

Тувдыклар уьшин бизим аталар
Замансыз болып дуныядан кеттилер.
Аталык борышларын бу яшавда
Ак ниети мен олар эттилер.

Ак ниети мен олар эттилер,
Билеме аьше тувдыклар аьли?
Тувдыктан тувды баска тувдыклар,
Соларда соьле олардынъ каьри.

ИЕЛИКТИ ЭТЕЕК

О аьдемлер!
Тоьгерекке караяк,
Тыныш тувыл
Ер юзинде баьри зат,
Сакланъыз деп
Бу дуныяды, тувдыклар,
Эткен эди
Карт аталар аманат.

Аманатка
Этпеек-ав кыянат,
Тоьгерекке
Бас-коьз болып караяк.

О аьдемлер!
Иемиз-ав бу ерге,
Иеликти
Колымызга алаяк!

О аьдемлер!
Келинъиз-ав ойлаяк,
Бу дуныяга
Оьртен отгы салмаяк.
О аьдемлер!
Аьдем атты сыйлап биз
Аьдем болып
Оьмирлерге калаяк!

ЮБАНТСА

Домбырамнынъ
Эки уьзилмес кылы бар.
Юрегимнинъ
Таьвесилмес йыры бар.
Домбырамды
Алып колга, шалайым,
Йырларымды
Сырасы ман айтайым.

Шоьлим меним
Кулак салып тынъласын
Заңгыравын
Домбырамнынъ кыллары,
Ногайымды
Ойнатсын да юбантсын
Юрегимнинъ
Таьвесилмес йырлары.

Ногайымды
Кайгы шешип юбантса,
Юрегимнинъ
Таьвесилмес йырлары,

Конгыравдай
Зангырар эди оьмирге
Домбырамнынъ
Эки уьзилмес кыллары.

ЮЕРМЕНМЕ

Куьним авды уьйледен,
Азы калды, кеш болды.
Ал ойланып карасанъ:
Мырадымнан не толды?

Бири толмай, бири толды,
Бири болмай, бири болды,
Юерменме кешимде
Бактым берген сол йолды?

ШАЛ, КАЙЫРБЕК

Шал, Кайырбек,
Домбыранъды алып шал,
Шоьлим меним
Эжуьв айтып яйналсын,
Шал, Кайырбек,
Оьнеринъди салып шал,
Коьл толкынлар
Аккувлар ман шайкалсын.

Шал, Кайырбек,
Домбыранъды зангырат,
Аталардынъ
Давыслары шалынсын,
Йырларынъда
Янынъ суйген халкынъа
Юбаныш пан
Куванышлар табылсын.

Шал, Кайырбек,
Домбыранъды алып шал,
Кызганмайын
Бар оьнерди салып шал,
Анъды суыйген
Агайлардынъ алдына
Эринмейин,
Эпти табып, барып шал.

Шал, Кайырбек,
Бар куьшинъди салып шал,
Домбыранънынъ
Эки шеги ойнасын,
Сазды эситип,
Сагынганлар сарынды
Яз куьниндей
Яркырасын-яйнасын.

Шалган ерде
Домбыранъды алып шал,
Бар куьшинъди
Кызганмайын салып шал,
Шалган ерде
Бир куьнинъиз аз болса,
Эринмейин
Кешелерде калып шал.

Шал, Кайырбек,
Домбыранъды алып шал,
Шоьлим меним
Эжуьв айтып яйкалсын,
Шал, Кайырбек,
Оьнеринъди салып шал,
Коп толкынлар
Аккувлар ман шайкалсын!

МЫРАДЫНЪА ЕТПЕСЛЕР

Билимсизге
Эш керегинъ туъспесин,
Билимсизлер
Тилегинъди этпеслер.
Хаътер билмес,
Сени онъсыз коърерлер,
Мырад этсенъ,
Мырадынъа етпеслер.

Тиледи деп
Бугуън мага баъленше,
Мисетсинмей
Айтар олар соъзлерин,
Доърт бурышын
Тутып турган дуныядынъ
Ханлар кибик
Олар коърер оъзлерин.

Ойланмаслар
Эртен не зат боларын,
Бизбиз, дерлер,
Бу яшавдынъ иеси,
Карт атайлар
Акыл соъзлер айтканлар:
«Тиер сага
Билимсиздинъ куъеси».

Билимсизге
Эш керегинъ туъспесин,
Билимсизлер
Тилегинъди этпеслер,
Хаътер билмес,
Сени онъсыз коърерлер,
Мырад этсенъ,
Мырадынъа етпеслер.

АРУУВ

Ашы болса да тил дегенинъ,
Кыйшык болмай, туъз болса аруув,
Акыл дегенинъ, топал болмай,
Откир болып, биз болса аруув.

Юмартлык болып, сыклык дегенинъ,
Сыгылып калып, аз болса аруув.
Куьнлев дегенинъ куьли шыгып,
Бас йолды алып, баз болса аруув.

Лаьжиндей этип юректи эмлеп,
Аруув айтканнынъ оьзи аруув,
Янды яйнатып, канды кайнатып,
Аруув аьдемнинъ соьзи аруув.

Яшавда оьзим аруув коьрсем
Барайым онынъ касына, дедим.
Эталсам аруув — мен де суьйиндим,
Куьним кетпеди босына, дедим.

КУЬН ТУВДЫ

Туьнди кувып куьн тувды,
Оьленлер басын тарады.
Терекке коньп бозторгай
Куьн тувган бетке карады.

Куьн тувган бетке карады,
Канаты кеньге керилди.
Баьрин де мутып бу шакта
Аьлемет йьрга берилди.

Йьрлады йьрын бозторгай,
Кобктеги куьнге суьйинди,
Тоьгерек якта табиат
Лаьл-йьогер кийим кийинди.

Дуныяды бийлеп куьн тувды,
Ян-янувар-ав янланды,
Куванып куьнге еримиз
Еп-енъил болып айланды.

Туьнди кувып куьн тувды,
Оьленлер басын тарады,
Терекке конып бозторгай
Куьн тувган бетке карады.

АЙЛАНДЫМ МЕН

Айландым бу дуныядынъ коьп ерин:
Ойын да, кырын да эринмей юрдим,
Юрген аякка йоьрме илинер деп,
Яшав дегеннинъ коьп сырын билдим.

Коьрдим мен бу дуныядынъ коьп ягын:
Бирерлердинъ саркылдап куьлгенин де,
Баскалардынъ, кайгы басып басларын,
Ер тырнап йылап юргенлерин де.

Оьзимде болгандай уьйкен суьйиниш
Куьлгенлер мен косылып бирге кувандым,
Баскалардынъ кайгысын мен боьлип,
Олар ман бирге йылап та увандым.

Олар ман бирге йылап та увандым,
Кайгысы олардынъ кетсе экен, дедим,
Кыйынды мутып, тынышлык болып,
Мырадка олар етсе экен, дедим.

Абындым, турдым, тагы да юрдим,
Кене де яшавдан туьнъилмедим,
Онъсызды корлап, онълыдынъ алдында
Басымды оьмирде мен иймедим.

Неге иймейсинъ басынъды сен деп
Онълылар мага оършип тийдилер,
Бир эпке келмейди, аькис-ав бу деп,
Оттан коьйлекти олар кийдилер.

Оттан коьйлекти олар кийдилер,
Бирде йолымды тутып кестилер,
Неге излейсинъ туьзликти сен деп,
Бирде оьзекти сис пен тестилер.

Тессе де, кессе де олар мени,
Туьскен йолымнан мен кайтпадым.
Оьз ниетимнен тайып кетип,
Териске туьз деп эш бир айтпадым.

Коьрдим яшавдынъ мен коьп ягын,
Тек завкын мен онынъ суьрмедим,
Яшавдынъ булай тез озаягын
Эсиме алып мен билмедим.

Эсиме алып мен билмедим,
Куьнлер алдыда коьп дедим энди де,
Кетти де барды яшавдынъ маркы,
Картлык дегенинъ кайырып келди де.

Коьрдим мен бу дуниядынъ коьп ягын:
Бирерлердинъ саркылдап куьлгенин де,
Баскалардынъ, кайгы басып басларын,
Ер тырнап йылап юргенлерин де.

СЕНИМ

Мен сенемен, сенемен
Сеним суьйип сенгенлерге,
Яманлыкты япырып,
Яхшылыкты эткенлерге.

Мен сенемен, сенемен
Кир ниеттинъ оьлерине.
Каранъады каплап алып
Ярыклыктынъ келерине.

Сенсе аьдем бир аьдемге
Тап сенгендей оьзи-оьзине,
Ол заманда берк болар эди
Инсан деген оьз соьзине.

Сеним деген — дурыслык ты,
Ол босына айтылмасын,
Яхшылыкка мен сенемен,
Сол сенимим йойтылмасын!

КАЛДЫЛАР ЗАНЪЫРАП ЙЫРЛАРДА

Бар йигитлер калганлар кавгада,
Эллери уьшин эрликти эткен.
Сынтастар туры мермер таслардан
Сыйлап давларды оьлип кеткен.

Сирелип турылар сол сынтастар,
Саклап тургандай дуния шырышын.
Калдылар яслар, янларын берип,
Бизим наьсипли бу яшав уьшин.

Калдылар давлар канлы кавгада
Аьр бир каладан, аьр бир авылдан.
Арсландай больш алысып яв ман,
Кайтпады яслар канлы давылдан.

Кайтпады яслар канлы давылдан,
Калдылар ятып согыс кырларда.
Оьлсе де оьзлери, оьлмеди атлары,
Калдылар занъырап бизим йырларда.

Бар йигитлер калганлар кавгада,
Эллери уьшин эрликти эткен.
Сынтастар туры мермер таслардан
Сыйлап давларды оьлип кеткен.

АЪЛЕ СЕЗЕМЕН

Тынышты билмей мен яздым,
Сонгында тыныш болар деп.
Язалсам яхшы затларды
Халкыма бир зат калар деп.

Уьйткен тынышлык болмады,
Кайгылар мени мен юрдилер.
Басымды меним зил этип,
Юректи кыйнай бердилер.

Язганым сайын аьруьв зат
Куьнледи келип яманлар,
Куьрескендей куьплер мен
Болмады менде амаллар.

Мен яздым айт деп, тынмадым,
Яманлар ялмап уьрдилер,
Язганым сайын мен бир зат,
Мени душпандай коьрдилер.

Артымнан меним калмайын
Айынымды едилер,
Терислерин, келди де,
Мен эткендей коьрдилер.

Коьрсе де коьрсин дедим мен,
Эсимди оларга бермедим.
Юректинь сарсый бергенин
Сол заманда билмедим.

Яманлар яга бергенин
Эндиги аэле сеземен.
Бирерде, ыслап юрегим,
Уйдинъ ишинде кеземен.

МАКТАВ

Мактайдылар
Биревлерди биревлер,
Кобзлеринше
Ол баьленше дав ды деп,
Артларыннан
Айтадылар, айын еп,
Ол баьленше
Ян кыйнаган яв ды деп.

Мактайдылар
Биревлерди биревлер,
Бирев кыстап
Айттыргандай оьзлерин,
Уялмаслар,
Сен уялсанъ, кызарып,
Тынълап турып
Ондайлардынъ соьзлерин.

ТЫНМАСЫНЛАР ТОЛКЫНЛАР

Толкынлар тынып калсалар,
Денъиз де денъиз болмас эди.
Терени болмай денъиздинъ
Денъизге сувлар толмас эди.

Денъизди денъиз эткени —
Денъиздинъ тынмай шувлавы,
Толкынлар каты тыгырып,
Ягага оксып дувлавы.

Аьдем де тамам денъиздей,
Юреги урмаса боркылдап,
Яравсыз болып бир затка,
Калады экен каркылдап.

Аьдемди аьдем эткени —
Юректинъ тайдай тебуьви.
Юректе толкын токтаса —
Аьдемди коьрге коьмуьви.

Тилегим меним бактымнан:
Юрегим толып согылсын,
Бирерде сабыр сокса да
Бирерде каты урынсын...

ШОЪЛИМНИНЪ ИЙИСИ

Яздынъ куьнинде яйылып
Шоьлим турады коьрк атып,
Уьрпейип оьссе боз ювсан,
Кокыйды шоьлим мыс татып.

Дуныяды кезип юрдим мен,
Неше гуьллерди коьрдим мен,
Ювсаңдай аьруьв гуьл йок деп,
Асыгып шоьлге келдим мен.

Асыгып шоьлге келдим мен,
Ювсаңды юлкып алдым мен,
Ийисин суьйип, аьдуьвлеп
Столга оны салдым мен.

Уьйимде толып шоьл ийис
Ишкендей болдым ногай шай.
Кобнъилим меним кенъ болып
Келгендей болды ярык май.

Баска ерлерде юргенде,
Эсима туьссе кенъ кырым,

Сагынып сарын айтаман,
Ювсаным болып бас йырым.

Шоьлдинъ ийиси — боз ювсан
Синъген-ав меним каныма,
Ювсанды коьрсем шоьлимде
Ярыклык энеди яныма.

Яздынъ куьнинде яйылып,
Шоьлим турады коьрк атып.
Уьрпейип обьсе ювсанлар,
Кокыйды шоьлим мыс татып.

БОЬРК

Бизим ногай-ав оьктемсип,
Эр эткен мени боьрким дер,
Боьрклерден боьркти ол сайлап
Боьрким — меним коьрким дер.

Боьркимде — меним коьрким дер,
Басыннан боьркин айырмас,
Боьрки болмаса басында,
Яны да ятак табалмас.

Ярасык боьркти мен коьрсем,
Сукланып ога карайман.
Шекеге басып боьркимди,
Шешекей атып яйнайман.

Шешекей атып яйнайман,
Туьспесин боьрким басымнан.
Туьспесе боьрким басымнан,
Бактым да кетпес касымнан.

Бизим ногай-ав оьктемсип:
Эр эткен мени боьрким дер.
Боьрклерден боьркти ол сайлап,
Боьрким — меним коьрким дер.

ЯПЫРАК

Япырак яйнады,
Яп-ясыл болып,
Яздынъ басында,
Куьнге коьз салып,
Сылтырап сырласып,
Ол йыбырдады,
Коьрген аьдемнинъ
Коьз явын алып.

Коьрген аьдемнинъ
Коьз явын алып,
Сувсылдап суьйинип
Ол сыбырдады.
Ел мен кыймылдай,
Зикир шалгандай,
Яслык акында
Йырды йырлады.

Яслык акында
Йырды йырлады,
Завыкланып яздынъ
Кеткенин билмеди.
Теректи силкип,
Оьленди илкип,
Куьздинъ еллери
Келгенин сезбеди.

Еллери елип,
Конъыр куьз келип,
Ясыл япырак
Сарыга тартты.
Белге шалып,
Шайкалып турган,
Тогайлар бойында
Оьленлер катты.
Ел улып уьрди,
Силкти теректи,

Япырак уьзилди,
Йойтып ол туьсин.
Коьрдей болды да,
Ол коьрксизленди,
Топырак басты
Томарлап уьстин.

Кужыр табиат –
Туьрленмей турган
Барым-ав бир зат?
Ясыл япырак,
Заманы етип,
Коьрки де кетип,
Болды да калды
Сонгы – топырак.

Сосы коьринис
Коьзиме тийди,
Келгенин билдим
Меним куьзимди.
Тувган топырак
Юрканым болса,
Наьсипли аьдемге
Санар эдим оьзимди.

ЯЗ БАСЫНДА

Яз басында
Баразналар тилинип,
Бувы шыгып,
Майланады кара ер.
Дангыл бойлап
Гуьрилдейди моторлар,
Билек туьрип,
Сабан суьрип, барады эр.

Караторгай
Трактордынъ ызыннан

Кара ерди
Шукып-шукып карайды.
Ызан бойында,
Терек баста бир кобкек,
Поппеп басын
Сылув кыздай тарайды.

Язлык басы.
Баразналар каралып,
Кыр бойында
Кабатланып ятады.
Куынтоос бетте,
Кокь коьзиндей коьгерип,
Шаьбден боьркин
Кеньге яйып атады.

БАКТЫМ

Бактым меним
Баскалардан баска ды:
Бирде куылеп,
Бирде йылап юремен.
Баскалардан
Баскалыгын бактымнынъ
Мен озимнинъ
Юрегимнен коьремен.

Меним бактым
Баьрисиннен кем ди деп,
Мен бактымды
Эш бир заман соькпеймен.
Бакты деген —
Яшавы ол аьдемнинъ,
Яшавымда
Яхшылыкты йоьплеймен!

БИЛМЕЙСИНЪ

Коккиректи коьтересинъ кенъбайсып,
Бу дуныяда ялгыз озинъ тургандай.
Ер юзининъ тутып темир туткысын,
Тегершигин айландырып бургандай.

Тек билмейсинъ дуныя кезуьв экенин,
Бакты деген сага нелер этерин,
Эм эсинъе эш бир заман алмайсынъ,
Бу яшавдынъ кыйын деген бетерин.

Коккиректи коьтересинъ кенъбайсып,
Басынъ коькте, кара ерди коьрмейсинъ,
Бу дуныядан елтиретип аькеткен
Аьжел деген бар экенин билмейсинъ.

УЛПАДАЙ БОЛСЫН КУЪРТИК-АВ

Ойды да, кырды ак этип,
Япалак кар-ав явады,
Шорылдап аккан тав сувды
Бувамдай этип бувады.

Борайды ак кар, борайды,
Ак «сыр» ман ерди бояйды.
Тебейимтага шана, деп
Анадан бала сорайды.

Бийлеп бийиклев тоьбеди,
Балалар шана тебеди.
Кешедеш пешлер уьстинде
Бала баьпишлер кебеди.

Япалак карлар явсынлар,
Кыстынъ да ялпак шагында,
Улпадай болсын куьртик-ав
Бизим Кобаннынъ ягында.

КЕШПЕЙДИЛЕР БИР ЗАТТЫ

Бу дуньяда
Яшап турып аьдем зат
Онъы мынан
Больш кетеди терислер.
Сол терислер
Тувдырады бирерде
Ян алгандай
Ягаласкан эрислер.
Аьдем оьлсе,
Мутылады терислер,
Эске оларды
Эш бирев де алмайды.
Тек бир терис
Аьдем заттынъ эсиннен
Оьмиринде
Эш бир заман калмайды.

«Яшап турып
Бу дуньяда наьсипсиз
Карамады
Атасы ман анасын,
Баъри зат та
Кешер эди ол Янга,
Тек ким алсын
Язык ана куьнасын...»

Аьдем оьлсе,
Мутылады терислер,
Эске оларды
Эш бирев де алмайды,
Карамаган
Ата мынан анады
Аьдемлердинъ
Эслериннен калмайды.

ЯВЛАРДЫНЪ ЗАВКЫ КЕЛМЕСИН

Янғылган болсам ясырма,
Меңде де болар терислик,
Кобзинъе айтпай, сонъ сойлев
Арада этеди эрислик.

Арада этеди эрислик,
Бизди сувыта береди.
Явлассак, тенъим, экевимиз,
Явлардынъ завкы келеди.

Азланмасынлар яманлар,
Арады эрек этпеек.
Кобзге айтаяк теристи,
Яманлыкка етпеек.

ТУЪНЪИАМЕ

Кыйынды коьрмей, тынышты, иним,
Эш бир заманда да коьрип болмас.
Ах, авыр-ав деп туьнъилип калсанъ,
Яшавда сенинъ мырадынъ толмас.

Кыйын дейсинъ мага, иним, тоьз,
Тоьзген тоьс ашар деген атайлар.
Авырлык та кетер, тек шыда сен,
Сага да келер тынышлы айлар.

Сонда аларсынъ эсинъе мени,
Айткан эди агайлар соьзди деп,
Мунадай неше кыйынды олар
Йьланмай, зат этпей тоьзди деп.

Кыйынды коьрмей, тынышты, иним,
Эш бир заманда да коьрип болмас.
Ах, авыр-ав деп туьнъилип калсанъ,
Яшавда сенинъ мырадынъ толмас.

ТАППАДЫМ

Сынадым-ав
Мен тамам дуныя аьлин,
Кобре-кобре
Яшавдынъ кыйын каьрин.
Тыньшлык
Таппадым-ав бир ерде де,
Ер юзин
Калдырмай кезгенимде де.

ЕТПИС ТЕ ТУРЫ АЛДЫМДА

Элиди таслап артыма,
Алпыска келдим бугуьнде.
Оьзиме оьзим айтаман:
Сосыга, Суйин, шуькир де.

Сосыга, Суйин, шуькир де:
Алпыс демеклик аз тувыл.
Мен коьп яшайым сеннен деп,
Йьллар дегенинъ баз тувыл.

Йьллар дегенинъ баз тувыл,
Коббинде тувыл маркы онынъ,
Пайдасы тийсе халкынъа —
Эне сонда ды яркы онынъ.

Оьгти йьллар сезилмей,
Алпыс та калды артымда,
Етегин етип, елбиреп
Етпис те туры алдымда...

Элиди таслап артыма,
Алпыска келдим бугуьнде.
Оьзиме оьзим айтаман:
Сосыга, Суйин, шуькир де.

НАВРУЗ КЕЛДИ

Кырды-ойды яп-яс этип,
Навруз келди, кыс кашып,
Авыл шети тобстуьп бетте
Навзик шаабден гуьл ашып.

Курт-кумырска каьрин шегип,
Язлык кирип, яйнадылар.
Йылга бойда борк-борк этип,
Булак сувлар кайнадылар.

Навруз келди — яслык келди,
Яп-ясыл кийип ярдырып.
Кобк ийилди, тамшы тамды,
Кара ерди кандырып.

Кырды-ойды яп-яс этип,
Навруз келди, кыс кашып,
Авыл шети тобстуьп бетте
Навзик шаабден гуьл ашып.

СЫГАДЫ АЯЗ

Кыстынь уп-узын кешеси,
Уйкым кашкан, ойлайман.
Ойымда меним коьп яklar —
Терен сувларда бойлайман.

Толкындай толып, келеди ойлар,
Туьн де тыгырып барады.
Ойларым кетпей, коьплери
Юректи бийлеп алады.

Юректи бийлеп алады,
Ярады ога салады.
Туьн-ав тоьнгелеп кетсе де,
Ойларым мени мен калады.

Кыстынь ай ярк кешеси,
Аяз да сыгады тыста.
Сыгады ойлар басты да —
Туьнлери узак бу кыста.

Кыстынь уп-узын кешеси,
Уйкым кашкан, ойлайман.
Ойымда меним коьп яклар —
Терен сувларда бойлайман.

НИЕТ

Ниет дегенинь — мырад-ав,
Аьдемди билесинь оны ман.
Ниети аклар юреди
Атадынъ айткан йолы ман.

Мырад этеди аьдем зат,
Туьз ниет тутып бармага.
Тиймесе ниетке бир тат,
Наьсип ше уьйкен ол мага.

АЛАЛАЙ

О алалай, алалай,
Атайлар айткан алалай,
Аньына йырдынъ завькланып,
Эситтим оны балалай.

Арбада ногой янтайып,
Алалай шалды эжуьв мен,
Алалай айтып куьнлери
Кеттилер агып кезуьв мен.

Кайгысын шашты алалай,
Кобкке коьтерди коьньилин;
Алалай деген аьдемнинъ
Узак этпейим оьмирин!

Халкымнынъ кувнак йыры-ав,
О алалай, алалай,
Орада тебип ойнайды,
Алалай айтса бу ногай!

О алалай, алалай,
Атайлар айткан алалай,
Анъына йырдынъ завыкланып,
Эситтим оны балалай!

СЫБЫРА-ЙЫРАВ

Оьмирлерден
Оьнерлер мен сырласып,
Сыбыра етти
Бизге аьле мутылмай.
Шеберликтинъ,
Шешенликтинъ уьлгиси
Калады экен
Тувдыкларга йойтылмай.

Калады экен
Тувдыкларга йойтылмай,
Аьр бир йыры,
Янъы куьш пен занъырап.
Керямбайдай
Кери тарткан аьдемлер
Кетеди дединъ,
Бу дуньядан ынъырап.

Эдигедей
Эрлик суьрген йигитлер
Оьлмейди дединъ,
Оьмирлери оьр болып.
Канды куйган
Кара арам ханлар-ав,
Кетеди дединъ,
Бу дуньядан коьр болып.

Сен, Сыбыра,
Бес оьмирди яшадынъ,
Йырав деген
Яшайды экен мутылмай,
Асыл болып
Айтылынган соьзлери,
Алтын болып,
Калады экен йойтылмай.

АЪЛЕМЕТ

Бу дунья дегенинъ аълемет-ав:
Биревге кеп-кенъ, биревге тап-тар.
Бу яшав дегенинъ аълемет-ав:
Биревге йок болып, биревге бар.

Суърер де уьшин яшав завкын
Тарын да, кенъин де юруьв керек.
Ашыды анълап, таьтлиди татып,
Дуньядынъ сырын билуьв керек.

ЯЗУВЫМ

Язувым меним кайдай ды?
Мен оны кайдан билейим.
Халкым ман болса ниетим,
Баска бактыды не этейим?

Баска бактыды не этейим
Элим мен бирге мен болсам.
Язувым яздай дер эдим,
Халкымга пайда эталсам.

Оьктемсип сонда айтар эдим:
Яшавдынъ коьркин коьрдим деп.
Оькинмес эдим оьлсем де,
Халкыма пайда бердим деп.

Язувым меним кайдай ды?
Мен оны кайдан билейим.
Халкым ман болса ниетим,
Баска бактыды не этейим?!

ЭКИ СОЪЗ

Эки соъз, эки яв —
Бириси — яхшылык,
Баскасы онынъ — яманлык.
Эки соъз, эки яв —
Бириси — алаллык,
Баскасы онынъ — арамлык.

Яманлык — ол ув,
Сол увын яйып,
Яшавды ол айт деп увлар.
Яхшылык — ол гуъл,
Дуныяды яйнатып,
Яманды ерден ол кувар.

Яманлык — ол туын,
Ярык дуныяды,
Каранъа басып нас этер.
Яхшылык — ол куын,
Лял-йобгер нурын
Яшавга бизим ел себер.

Эки соъз — эки яв,
Оларда болмас
Оьмир оьмирге ярасув.
Эки соъз — эки яв,
Оларда болмас
Бири-бирлери мен карысув.

О инсан, шалыс,
Яхшылык енъсин,
Янсын давылдап яманлык.

Аыр заман йолды,
Алдыда болып,
Алсын оьмирге алаллык!

КАМБАК

Шоьлди бийлеп,
Топ-тоьгерек кув камбак
Енъил ел мен
Айланады авлакты,
Токтамайын
Топтай болып тыгырып,
Ел тынгышай,
Кезер энди ян-якты.

Бабаларым
Баа коьрген камбакты:
Шоьлге коьркти
Береди ол дегенлер.
Отавларда
Отын эткен оны халк,
Туьелери
Сол камбакты егенлер.

Топтай болып,
Топ-тоьгерек кув камбак
Кезип кетсе
Токтамайын шоьл бойын,
Койшы ногай
Карап турып камбакка,
Ак юректен
Айтар сонда оьз ойын:

«Тыгыр, камбак, кез, камбак,
Сукландырып коьзимди,
Шоьлди бизим тындырма,
Эриктирме оьзимди...»

Шоьлди бийлеп,
Тоьп-тоьгерек кув камбак.
Енъил ел мен
Айланады авлакты,
Токтамайын
Топтай болып тыгырып,
Ел тынгышай,
Кезер энди ян-якты.

ТЕЗЕК ИЙИСИ

Ювыклап келемен мен авылыма,
Тезек ийиси бурныма согады.
Ак Кобан авылга айланып келип,
Ярларды ялап, тоьменге агады.

Ожаклар туьтейди — туьтини туьп-туьз,
Давдырап тандырлар, отлар янады,
Оты соьнмесе, ожагы туьтесе,
Авылым меним де яшап барады.

Тезек ийиси бурныма согады.
Боьртенке кайнаган ногай шайындай.
Шифер ябылган уйлердинъ баслары
Эректен коьринеди ап-ак яювдай.

Тезек ийиси бурныма согады,
Яслык шагымды эсиме туьсирип,
Коззиме келеди бир яп-яс бала
Тезек кызувда наьртуькти писирип.

Коззимди ашып авылга карадым.
Тувра алдымда коьрдим ямпик уьйди,
Кишкей уьйде газ болмаган бир куртка
Ягады экен тезек пинен мал кыйды.

Камыс уьйге карай-карай мен кеттим,
Авылымнынъ орта орамын мен бойлап.

Балалык шакларым эсиме туьсип,
Тезек пен кый яккан уйлерди ойлап.

КАЛГАНЛАР КЕТКЕНДИ МУТПАСА

Бирге тувдык, бирге оьстик,
Ат шыбыкка тал кестик,
Талды минип ат этип,
Бир орамда биз оьстик.

Курман тенъим, бир эдик,
Болгандай бизде бир киндик.
Ойын ойнап, той тойлап,
Арба да егип, ат миндик.

Арба да егип, ат минип,
Эрмиз энди биз дедик,
Сонда оьктемсип картларга:
Тыншайынъыз сиз дедик.

Балалык деген бал экен,
Танълайда татып калады.
Биревлер мутып ол шакты,
Биревлер эске алады.

Эсиме туьссе сол шагым,
Алдыма, Курман, келесинъ,
Ашып коьзди юмгандай,
Келесинъ де кетесинъ.

Келесинъ де кетесинъ,
Артынънан карап каламан.
Сен кеттинъ эрте дуньядан,
Мен аьли яшап бараман.

Мен аьли яшап бараман,
Эсиме сени аламан.

Тень керек болса, Курман-ав,
Юрекке сени саламан.

Биревлер калады биразга,
Биревлер кетеди эртерек.
Кеткенди калган мутпаса,
Оннан да артык не керек?

БАВ

Ензил ел елпип бавды сыйпады,
Куын нуры коьктен коьлем куйылды.
Пискен кертпелер алтын куьпленип,
Онзыкьтан тереклер тоьмен ийилди.

Шилторгай келип бутакка коьп,
Йырларын кызганмай тоьгип баслады.
Бир алма ерге тоьпылдап туьсти,
Янланды бав, тынлыкты таслады.

БАКТЫСЫ ЙОЛДЫ БЕРЕДИ

Мырад та этип йол шыксань,
Сав-эсен юргинь келеди.
Йолавшы йолда калмайды,
Бактысы йолды береди.

Атайлар бизим айтканлар:
Таьвекелге нур явар.
Йолда юрген аьдемнинь
Артпагында бар хабар.

Артпагы толса хабарга,
Сыра ман тоьгип барады.
Эскисин тоьгип болган сонь,
Яньысын шоьплеп алады.

Йолавшы йол ман барады,
Йыяды айт деп хабарды,
Юргенге йоьргек илинип,
Сонгына йолдынъ шыгады.

Мырад та этип йол шыксанъ,
Сав-эсен юргинъ келеди.
Йолавшы йолда калмайды,
Бактысы йолды береди.

АЛГЫСЛАЙМАН

Янгы йылым
Огыр болып, онгып кел,
Эсиклерди
Зангыратып ашып кел.
Эрлик этип
Эркин болган Әлиме
Нур-наавметти
Кызганмайын шашып кел.

Нур-наавметти
Кызганмайын шашып кел,
Яманлыкты,
Яра этип, ярып кел.
Яны яркын
Яхшыларга яркылдап,
Яхшылыкты
Коблем этип алып кел.

Оьртен баскан
Тентеклердинъ терейип,
Оьркенлерин
Тамырыннан кесип кел.
Ойнамасын
Канды куйып халкка деп,
Оьзеклерин
Исси сис пен тесип кел.

Янғы йыл ман
Алгыслайман, йолдаслар,
Мырадынғыз
Аыр дайым да толсынлар.
Ашык юрек
Алал бизим аьдемлер
Янғы йылда
Сав-саламат болсынлар!

Янғы йыл ман,
Яхшылык пан, йолдаслар,
Тостакайды
Толтыраяк сербетке.
Ал тартаяк,
Огыры ман Янғы йыл,
Ярык себип,
Аьле келсин биз бетке!

БЕЛГИЛИ

Шешеннинъ шешенлиги тилиннен белгили,
Шебердинъ шеберлиги исиннен белгили,
Юмарттынъ юмартлыгы колыннан белгили,
Юрагатлыдынъ юриси йолыннан белгили.

Коьлдинъ ягасы камыстан белгили,
Аттынъ юйриги ярыстан белгили,
Шырайдынъ коьрки алыстан белгили,
Аьдемнинъ аьдемлиги намыстан белгили.

ДОМБАЙ ДАЛАСЫ

Карагай тереклер, субай тереклер,
Сыбырдап турылар Домбай тогайда.
Аьлемет тувылым, нелер шувлайды,
Сосы тереклер тавлар арада.

Шув-шув этеди субай тереклер,
Эске туьсирип озган шакларды.
Сылув кызлардай, сукланып карап,
Кобплерди коьрген тав якларды.

Шуваклы куьнлер Домбай тогайда,
Ярасык ава эм бийик тавлар.
Тавлар басында ап-ашык карлар,
Эмлейди денди аьдуьвлеп олар.

Булытлар ялайды, ийилип тоьмен,
Ушпа ман Ийнединъ тик басларын.
Буравдай теседи терек тамырлар
Бийик тавларда кая тасларын.

Яйдай яйылган Домбай тогайы,
Саркып шувлайды зем-зем сувлары.
Каялар басында кайкалап карайды
Оьрнек муьйизли аьруьв бувлары.

Кобп-коьмек сисе Алибек бузлары,
Тавлары шалынган ак шалма-ав.
Кезсенъ де эринмей бу дунияды,
Айтувлы Домбайдай ер барма-ав!

КОЬРСЕМ

Туьзликти коьрсем,
Кобньил шатланып,
Юйрик атланып,
Юрек завыкланып,
Йьрлайман!
Теристи коьрсем,
Басым авырып.
Юрек сыгылып,
Кобзяс шыбырып,
Йьлайман!

КАЙТПАСКА КЕТТИ

Айхай да сени яслык-ав,
Ойын да ойнап, той тойлап,
Авырув-сызлав билмейин,
Ерди де кезип, сув бойлап!

Айхай да сени яслык-ав,
Яслыкта оны сезбейсинъ,
Тураяк болар оьмир деп,
Кетип барганын билмейсинъ.

Келсе деш онынъ бир куьни,
Ойын да той да этеренъ.
Авырув-сызлав билмейин
Ерди де кезип кетеренъ.

Келмейди онынъ бир куьни,
Кайтпаска кетти яслык-ав.
Эндиги юрер йолынъ-ав
Ойпатлы-кырлы таслык-ав...

ЯЗ ЭРТЕНЪЛИГИ

Шолпан тувды, ай батты,
Танъ сес берди, туьн кашты,
Ярык себип дуньяга,
Куьн кушагын кенъ ашты.

Алтынланып тоьгерек
Куьнтаяклар тоьгилди,
Кобгоьленде шык яйнап,
Ерге нурлар себилди.

Ян-янувар куванды:
Ярык куьн-ав тувды деп,
Туьн тынлыгын бийлеген
Уьстимизден кувды деп.

Яз эртенълик яслыктай,
Ер де, коьк те коьрк атып,
Яс балалар ойнайды
Куьнди коьрип боьрк атып.

ЯШАВ ЯШАП

Не коьрмедим, не коьрдим:
Бирде туьстим тузакка,
Коьтерилип бирерде
Шоршып миндим буракка.

Бирде санлар сарсылып,
Мен тармастым кыракка,
Бирде кырдан тымалап
Ойылып кеттим ойпатка.

Ойылсам да ойпатка,
Ойылмады ойларым.
Болса бир куьн кайгылар,
Болды бир куьн тойларым.

Туьнъилмедим яшавдан,
Коьтермести коьтердим,
Тынышты да кыйынды
Мен басымнан оьткердим.

Дуныя деген сол экен:
Ойы-кыры бар экен.
Яшав деген сол экен:
Кенъи болып, тар экен.

Яшав яшап дуныядынъ
Ойын-кырын юрмесенъ,
Яшадым деп айтпа сен,
Кенъин-тарың коьрмесенъ.

ТЕК АТЫ КАЛДЫ

Шоьлдинъ шетинде шуййирдей болып,
Кобрине эди Шуййирши кырлардан,
Бек бийик эди, билемиз оны
Аталар айткан бизим йырлардан.

Бийик эдинъ-ав коькке тирелип,
Тап-газа эди Куьми сувы да,
Ясыл агашынъ яйылып турып,
Мангырай эди яй муьйиз бугы да.

Темир тис «коьликлер» келдилер сага:
Шоьлге тав неге керек ти, дедилер.
Кеше де, куьн де кемирип сени,
Оьтпектей этип тасынъды «едилер».

«Едилер» сени, бир де тоймайын,
Шуййирдей басынъды кыйып алдылар.
Агашлар янып, оьленлер куьйип,
Шуййирши тавдан нелер калдылар?

Туьпшиктей болып тав туьби калды,
Батпак пан шайылды Куьми сувы.
Эртеги болып айтылды энди
Канглы авылда бурынгы бугы.

Шоьлдинъ шетинде бир тоьбе туры,
Юккан ери де йок онынъ тавга.
Тек аты калган бурынгы онынъ —
Шуййирши дейдилер соьле де ога.

Шоьлдинъ шетинде шуййирдей болып,
Кобрине эди Шуййирши кырлардан,
Бийик эдинъ-ав коькке тирелип,
Аталар айткан бизим йырлардан.

АТЫМДЫ ЙОЙМАЙ

Алданып кетип, антымды йойып,
Созим-ав меним юрмесин.
Адасып кетип, элимди койып,
Халкым-ав мени коьрмесин.

Атымды йоймай, айтканнан кайтпай,
Толтырып турсам созимди,
Бос яшамадым сосы яшавды,
Деп санар эдим озимди.

ОЛАР МУТЫЛМАС

Турылар кадалып, кадав болып,
Сирелип узын басказык таслар.
Каьрди де мутып, кара ер ютып,
Ятырлар сонда пелуван баслар.

Ятырлар арып давда юргенлер,
Эли уьшин янларын бергенлер.
Яшасын дуныяда тувдыклар деп,
Канзепир явды согып енъгенлер.

Ятырлар арып давда юргенлер,
Сосы дуныядан яслай кеткенлер.
Эркинлик уьшин, эрлердей болып,
Йигитлик суьрип эрлик эткенлер.

Йигитлик суьрип эрлик эткенлер
Турар эслерде, олар мутылмас.
Тынышлык уьшин ант эткен олар,
Антлары оьмирлер эш мутылмас.

Турылар кадалып, кадав болып,
Сирелип узын басказык таслар.
Каьрди де мутып, кара ер ютып,
Ятырлар сонда пелуван баслар.

ТЕРЕНЛИК

Терен сувлар шувылдамайды,
Сабыр болып, тынып агады.
Оыпкендей этип анасын,
Аьдуйвлеп ялайды ягады.

Толы акыл да, терен сувдай,
Мактанмайды, сабыр болады.
Аьр ерде де аклык коьрсетип,
Сыйлатып оьзин, сый алады.

БАХШАСАРАЙ

Оьзегинде карызна берген Кыргызнынъ
Бахшасарай туры бавга оралып,
Минаретлер, мермерлерден этилип,
Ковтерилген коькшил коькке йол алып.

Хан-сарайдынъ ортасында фонтаннан
Зем-зем сувы тып-тып этип тамады.
Сол тамшылар хан хатыны тотайдынъ
Йылап турган коьзясы деп айтады.

Ковзясы ма коьлдей тоьккен тотайдынъ,
Яде десенъ йылавы ма баладынъ?
Залым ханлар ялгызыннан айырган
Ковзясы ма язык калган анадынъ?

Яде десе йылавыма таьвкединъ,
Хан элине баска яктан сатылган?
Эне туры зинданы да сарайдынъ
Неше давлар ишлерине атылган.

Канды куйган ханлар кетти кайтпаска,
Сарай туры буьгуьн оны салгандай.
Шебер коллар тастан кьнов кыйыпты
Тувдыкларга эстеликке калгандай.

Оъзегинде карызна берген Кырымнынъ
Бахшасарай туры бавга оралып.
Минаретлер, мермерлерден этилип,
Кобтерилген коькшил коькке йол алып.

АЪДЕМ ДИРЕГИ...

Толы сувлар сайыр эди,
Тавларда карлар явмаса.
Куьши калмай кетер эди,
Аъдемде дослар болмаса.

Аъдемде дослар болмаса,
Шайкалар эди ел минен,
Пайдасы тийип халкына,
Яшалмас эди эл минен.

Аъдем диреги – дос экен,
Баска затынъ-ав бос экен,
Досы болган-ав, так болмай,
Таявы берк-ав кос экен.

Шокырак сувлар сайыр эди,
Тавларда карлар явмаса.
Карувы-куьши кетер эди,
Аъдемде дослар болмаса.

АЪЖИКАЛА

Эки сувдынъ
Айкасылган еринде
Аъжикала
Шоьл бойына карайды.
Кобан сув ман
Тар Йилиншик ийилип,
Кая тасын
Балдай этип ялайды.

Кобпти коьрген
Аьжикала каясы,
Басы онынъ
Туйп-туьз уйкен дала ды.
Сол далага
Ярасыклап каьр этип,
Бурынларда
Салыптылар калады.

Курсалыпты
Терен ур ман бу кала,
Оьзи десенъ
Ясалыпты ак тастан.
Коьре калдым
Мен калдыгын, куьл болып,
Малды багып,
Бу ерлерде мен ястан.

Аьжикала
Деп айтыпты бу ерге,
Бек усатып
Оны эректен шалмага.
Неше явлар
Дав эткенди, дейдилер,
Кала халкын
Есир этип алмага.

Бу калады
Деп айтады атайлар,
Ялмап келип,
Канды куйып яв алды.
Яв ман йыллар
Йыгалмады каяды,
Оьктем болып,
Оьмирлерге ол калды.

Аьжикала
Астында-ав ак агын
Уьсти онынъ

Яйма кибик туъз дала,
Козь алдыма
Окында-ав келеди,
Мал ман юрген
Ап-арыкай бир бала.

Эки сувдынъ
Айкасылган еринде
Аъжикала
Шоъл бойына карайды.
Кобан сув ман
Тар Йилиншик ийилип
Кая тасын
Балдай этип ялайды.

ЭР ЭРЛИГИН ЭТЕР

Кереккен куьнинъде келип,
Эр эринмей эрлик этер.
Коркак-ав, калтырап басып,
Керек ерден эрек кетер.

Яман, янын аяп ятып,
Этер аъдемге бесбетер.
Ялтанълап янып сол яман
Яманлыкка теп-тез етер.

Элимизде эрлер болсын,
Эрликти дайым эткендей.
Коркаклар калтырап элден
Тас болып баъри кеткендей.

ТАРАК ТАВЛАР, ТОГАЙЛАР

Тарак-тарак каялар
Козьке тирев болганлар.
Ойпатларда отлаклар
Отарлар ман толганлар.

Йибек оьлен, таза сув,
Лаьл-йобгерли таслары.
Ак шалма ман оралган
Тик тавлардынъ баслары.

Ак мамыктай ак юнлер,
Томар-томар коьп майлар.
Тогай толып ойнайды
Караторы яс тайлар.

Кыртгыс оьлен катеби
Пишесыннынъ кырлары.
Шалынады зангырап
Малшылардынъ йырлары.

Тарак тавлар, тогайлар,
Аьдем коьзи тоймайды.
Язы-кысы Пишесын
Ярасыгын йоймайды.

ЮМАРТЛЫК

Юмартлык деген яхшылык дейди,
Куьн саьвлесиндей ярык яркылдап.
Юрегин ашып, юмарт окында
Кетеди-ав, саьбийдей анъкылдап.

Сыклык дегенинъ сувыклык дейди,
Аьдемди аьдемнен эрек этеди.
Сыгып ыласам, байырман мен деп,
Корлыкка сонъында сыклык етеди.

Юмарт пан сыклык яраспас явлар,
Биреви биревин коьрип болмай,
Коьнлерин сыдырып, неше сыклар
Кеттилер дуньядан, оьмири онъмай.

Юмартлык болса юмле халкларда,
Яхшылык йолды-ав алар эди.
Сыклык дегенинъ сыгылып келип,
Яманлык ямпейип калар эди.

ЯШАВДЫНЪ МАРКЫ

Алаллардынъ
Адасканын адалап,
Арам болган
Антсызлыктан коьремен.
Яманлардынъ
Яра этип ялмавын,
Ялгыз болып
Яксызлыктан коьремен.

Арам болып,
Антсыз деген болмаса,
Яла янып
Кетер эди йок болып,
Каза деген,
Язаламай яхшыды,
Яманларга,
Етер эди ок болып.

Арсыз аьдем
Кайта-кайта ант этип,
Бир кыйналмай
Ютады экен озь антын.
Антсызлыкка,
Акыл йойып, бет берип,
Мутады экен
Аьдем деген ол атын.

Бу яшавдынъ
Маркы болган аклык-ав,
Сол аклыкты
Намыслылар сакларлар.

Арсыз болып,
Антын йойткан наьлетти
Ахыр-аввел
Акыллылар таптарлар!

Алаллардынъ
Адасканын адалап,
Арам болган
Антсызлыктан коьремен.
Яманлардынъ
Яра этип ялмавын,
Ялгыз болып,
Яксызлыктан коьремен.

НЕ АЛАДЫ

Йылап аьдем келеди дуньяга,
Дуньяды коьрип, бирден юбанады.
Бирерде йылап, бирерде куьлеп,
Яшавдынъ каьрин этип барады.

Юз йыллар турса да бу яшавда,
Яшавга аьдем бир де тоймайды.
Бу дунья мага не тар ды-ав деп,
Бирерлер непсиди эш тыймайды.

Бирерлер йыяды тек озине,
Обырсынады, тырнап йыяды,
Туьпсиз тулыктай ондайдынъ уйи,
Сол тулыкка тапканын куяды.

Тулык толады, байлык болады.
Аьдем кетип, йыйганы калады.
Непсисин тыймай, йыйган затыннан,
Сол обыр оззи мен не алады?

ДЕМ ЭТТИМ

Онъсызды коьрип кетпедим,
Якластым ога, дем эттим.
Билмеген затын билсин деп,
Билген затымды уйреттим.

Уйренсин дедим сол бирев
Бир куьнде ога керегир.
Билими болса колында,
Халкына пайда аькелер.

Биревлер билди эткенди,
Баскалар оны билмеди.
Онъсыз да, мени демлеген
Демевим болдынъ, демеди.

Билмесе турсын дедим мен,
Онъсызды коьрсем демледим.
Аш болып бирев турсын деп,
Туздаьмди ялгыз емедим.

Онъсызды коьрип кетпедим,
Якластым ога, дем эттим.
Билмеген затын билсин деп,
Билген затымды уйреттим.

АЬРЕКЕТИ ТОЛАДЫ-АВ

Досы болган кисидинъ —
Басы болар дегенлер.
Басы болган кисидинъ —
Асы болар дегенлер.
Асы болган кисидинъ —
Берекети болар-ав,
Берекети болганнынъ —
Аьрекети толар-ав.

ЯЛА

Явдынъ яман яласы
Ягылды меним басыма.
Ялады ялап алгандай
Келмеди досым касыма.

Кабат-кабат кайгыды
Кайда барып тоьгейим?
Сынъкылдаган сырымды
Кайсы дос пан боьлейим?

Кайырмайды кайгы-ав,
Алал досынъ бар болса,
Ялгыз кайда барарсынъ,
Юрген еринъ тар болса?

Сарсыды-ав юрегим,
Яралаңды яла мая.
Бир шайтанлык кирди-ав,
Тенълер салган ара ман.

Ялмап алып янынъды,
Яладан яман йок экен.
Ягылган яла биревге —
Кадалган оьткир ок экен.

БАЗ

Куьнлейди бирев биревге,
Куьнин йиберип босына.
Куьнлейди бирев биревге,
Кайгы аькелип басына.

Куьйип янады сол бирев:
Артык яшайды ол-ав, деп,
Аьлек этейим соны деп,
Оьзин кыстайды, бол-ав деп.

Оъзин кыстайды бол-ав деп,
Тынышлык бир куън таппайды.
Бакылы синъип бакайга,
Ишкени ишине батпайды.

Атадан калган соъзлер бар:
Бакыл этпе де, баз эт деп,
Ниет дегенди биревге
Сувдан да таза сен эт деп.

Акыйкат айткан атайлар:
Баз эткен деген акыл-ав,
Куънди босына йиберип,
Куънлев дегенинъ бакыл-ав!

АК ЮРЕКТЕН АЙТАМАН

Йырларымды
Ак юректен айтаман,
Эситилсин
Бу дуньяга деймен мен.
Баъри сырым
Йырларымнынъ ишинде,
Ясыртынды
Сырларымда билмеймен.

Эситилсе
Йырым меним эрекке,
Инсанлардынъ
Юрегине етеред,
Инсанлардынъ
Юрегине етселер,
Кобнъиллерин
Куън саввледей этеред.

Йырларымды
Ак юректен айтаман,
Эситилсин
Бу дуньяга деймен мен.

Баъри сырым
Йырларымнынъ ишинде,
Ясыртынды
Сырларымда билмейин.

ЯШАП БОЛАМА

О тенъим, тоьменсинъ буьгуьн,
Кайгым бар дейсинъ басымда,
Кайгынъды сенинъ мен боьлип,
Кетпей турайым касынъда.

Салма басынъды сен тоьмен,
Кайгысыз аьдем болама?
Кайгысыз болып аьдемнинъ
Мырады оьмир толама?

Кайгысыз аьдем янсыздай,
Тири деп оны санама.
Ойсызлар сосы яшавды
Аьдемдей яшап болама?

О тенъим, тоьменсинъ буьгуьн,
Кайгым бар дейсинъ басымда,
Кайгынъды сенинъ мен боьлип,
Кетпей турайым касынъда.

КЕЛСЕ КЫСЫМ ОГЫРЫ МАН

Шерети мен айланып
Келди меним куьзим де.
Кыравланды шашларым,
Карталанды юзим де.

Карап турман эндиси
Келер меним кысым деп.
Олтыраман — ойлайман:
Этилмейди исим деп.

Келсе кысым, тилеймен:
Огыры ман келсин деп.
Тобсек пинен тень этпей,
Ден савлыкты берсин деп.

Келсе кысым огыры ман,
Язымнан оны айырман.
Оълсем де сонда оьзимди,
Наьсиплиге саярман!

ЙЫЛУВЛЫК СОКПАС

Явынънынъ оты яркылдап янып,
Кып-кызыл болып, кызувы болса,
Сол кызув оттан денинъе, йолдас,
Оьмир-оьмирде йылувлык сокпас...

Оьмир-оьмирде йылувлык сокпас,
Денинъди келер де ол бузлатар.
Ялыны, янынъды ялмап алып,
Юректи тилип, сызып сызлатыр.

ОЪТКЕРДИМ

Оьмиримди оьткердим йырлар язып,
Оьнерден оьлмес оьмир табалсам деп.
Сол оьнерлерден оьрнеклер оьрип,
Халкыма пайда эталсам деп.

ЙОЛЫКСАЛАР

Эки тентек йолыксалар —
Туййиспеге карарлар.
Эки акмак йолыксалар —
Кекеллерин тарарлар.

Эки акыллы йолыксалар —
Хаьтерлерин сорарлар.

БИР ЭШКИ БИЗДЕ БАР ЭДИ

Бир эшки бизде бар эди,
Туйси онынъ кара эди,
Йоргалавы яр эди,
Ялаганы кар эди.

Муьлдирем этип шарады,
Савылган суьти — май эди.
Муьйизлери яй эди,
Шапканда оьзи тай эди.

Оьтпек те болды, бал болды,
Кытлыкта бизге ярады,
Ашлыкты бизге билдирмей,
Кара эшки бизди карады.

Пыслак та едик, суьт иштик,
Окында курт* та кемирдик,
Мактанып сонда айттык-ав:
Кара эшкимиз — оьмирлик.

Бир эшки бизде бар эди,
Туйси онынъ кара эди,
Йоргалавы яр эди,
Ялаганы кар эди.

ОЙЛАРЫМ

Ойларым меним — мырадым меним,
Бирерде кустай коькке кетеди.

* Курт — кептирилген уй пыслагы.

Бирерде, келетте, дуныяды кезеди,
Кайда кетеди, кайда етеди?

Кайда кетсе де, кайда кезсе де,
Айланып кайтады меним оьзиме.
Ойларым эткен аьр бир затым да
Кобьринеди меним келип коьзиме.

Ойларым меним — мырадым меним,
Ойсыздан бактым мени этпесин.
Энди де бир тилек сол бактымнан:
Халкымнынъ ойлары бастан кетпесин.

Сол ойлар толсын деп каьр шегейим,
Айт деп шалысып арымай-талмай.
Маркы барым-ав бу яшавдынъ
Бир ниет болып халкынъ ман бармай?

Ойларым меним — мырадым меним,
Ушсынлар коькке, кезсинлер ерди.
Халкымды суьйген уьйкен сезимди
Оьсиет этип аталар берди.

Ойларым меним — мырадым меним,
Бирерде кустай коькке кетеди.
Бирерде, келетте, дуныяды кезеди,
Кайда кетеди, кайда етеди?

КОьП БОЛМАСЫН ТЕРИСИ

Яшап та турып аьдем зат
Ойлангандай ойы бар.
Сол ойлары толмаса
Мырадларда йойым бар.

Яшав дегенинъ кайдай-ав,
Ойлардынъ баьри толама-ав?
Аьр аьдемнинъ бактысы
Давдырама болама-ав?

Мырад эткен ойлардынъ
Бири толар, бири толмас.
Яшап та турып дуньяда
Нелер де болар, не болмас.

Яшавда болсын тузлик деп,
Тузлерди кезип юерсинъ.
Тузлерде таппай тузликти
Тавга да минип коьрерсинъ.

Нелер болар, не болмас,
Коьп болмасын териси.
Коьп болмаса териси,
Сонда болмас эриси.

Яшап турып аьдем зат
Ойлангандай ойы бар.
Сол ойлары толмаса
Мырадларда йойым бар.

АЙТЫЛСЫНЛАР СЫРЛАРЫМ

Куьналы ды дегенлер,
Сырды айтпай кеткенлер.
Ким биледи, ондайлар
Не зат мырад эткенлер?

Ясырынмай ишимде,
Шыксын дедим сырларым,
Сол сырларым болсынлар
Язылаяк йырларым.

Айтылсынлар сырларым,
Зангырасын йыр болып.
Сырларым ман йырларым
Оьмир-оьмир бир болып.

Куьналы ды дегенлер,
Сырды айтпай кеткенлер.
Ким биледи, ондайлар
Не зат мырад эткенлер?

ЭКИ ЭЛ БАР

Бабаларынъ,
Каракалпак, сыйлапты
Шоьл бетинде
Бир яйдакты тегис деп.
Ырым этип,
Бир авыздан айтышты:
Бу элимиз
«Болсын энди Ноькис деп».

Шоьл бойында
Оьсти бу эл, яйнады,
Этеклерин
Амударья ялады.
Соьле коьрсенъ
Коьзинъ тоймай каласынъ
Хорезимде
Ноькис деген калады.

Ер юзинде
Эки Ноькис — эки эл бар,
Бири онынъ
Каракалпак еринде,
Баскасы да
Шыбырысып коньшты
Бу Кавказдынъ
Кенъ яйылган шоьлинде.

Эки Ноькис
Эки тамыр — эки эл,
Экевинде
Яшаганлар — авылдас.

Бабалары
Бирге тувып, бирге оьсип,
Ногай мынан
Каракалпак — аданас.

Бабаларынъ,
Каракалпак, сайлапты
Шоьл бетинде
Бир яйдакты тегис деп.
Ырым этип
Бир авыздан айтыпты:
«Бу Элимиз
Болсын энди Ноькис деп».

СИЗГЕ САЛАМ

Казак кардашларга

Кобан бойда тогайлардан,
Тогай толы ногайлардан,
Ногайдагы агайлардан
Алып келдим сизге салам.

Сол ногайда аталардан,
Алал болган аналардан,
Бал татыган балалардан
Берип турыман сизге салам.

Ян кардашлар, бавырдастар,
Ак ниетли аданаслар,
Аьр заманда бизим дослар,
Кардашлардан сизге салам.

Мине соьле сол саламды
Сизге, дослар, берип турыман.
Келгениме суьйинесиз,
Оны оьзим коьрип турыман.

Кобан бойда тогайлардан,
Тогай толы ногайлардан,
Ногайдагы агайлардан
Берип турыман сизге салам.

КУЪН АЙЫНДЫ

«Куън айынды*» дедилер мага
Аяк басканлай Туърк элине.
Карадым мен, карамым тоймай,
Айтувлы Анадол ерине.

«Куън айынды» дедилер мага
Туърк эгиншилер колымды алып.
Кардаштай болып, хабар курдык,
Бир ногай уйде кеше калып.

«Куън айынды» деди сол ногай,
Мери канмайын карап мага.
«Абдул-Азиз-ав, сени кобрип,
Кобзим айынды», – дедим ога.

«Куън айынды», «кобзинъ айынды»,
Калай да аьрув таьтли соьзлер.
Кетип барасынъ, Суьйин, деди,
Термилип карап дугым коьзлер.

Карады мага термилип коьзлер,
Кобрмеспиз энди сени дегендей.
Мен сонда сездим Абдул-Азизди
Янын шыгарып мага бергендей.

Кобзлери айынып тувганлар
Аьрув эди бир-бирин коьрселер.
Дава дегенинъ болмас эди,
Юмле халклар катнап юрселер.

* Куън айынды (гуън айдын) – туърклердинъ куън яхшы болсын дегенлери.

Куьни айынсын яхшы аьдемнинь
Туьркте де, бизде де, сав ерде.
Болар эди сонда уйкен наьсип
Дунья юзинде аьр бир элде.

«Куьн айынды» дедилер мага,
Аяк басканлай Туьрк элине.
Карадым мен, карамым тоймай,
Айтувлы Анадол ерине.

СТАМБУЛ

«...Стамбулда бир кус бар,
Канатында куьмис бар,
Алагоьз анда, мен мунда
Арамызда денъиз бар...»

Атайлар айткан йыр болып
Эситкен эдим балалай,
Яслык та озды, карт болдым,
Кетти-ав заман бир талай.

Тенъиз де юзип, ер юрип,
Туьрк элине келдим мен.
Аталар айткан атаклы
Стамбулды-ав коьрдим мен.

Европа ман Азия-ав —
Стамбул дегенинь бу экен.
Калады эки айырган
Терен де денъиз сув экен.

Куьмис те канат сол бир кус
Туьсип те кетти эсима,
Тынып та тынълап турдым мен
Куслардынъ шыккан сесине.

Куъмис те канат сол бир кус
Коьринмеди-ав оьзиме.
Босфорда юзген ак шаьвке
Коьринди меним коьзиме.

Коьринди меним коьзиме
Кезип те юрген бир исши,
Саргайып туры сырада
Сыргасын сатып куьмисши.

Стамбул деген-ав бу экен,
Калады карап кеземен.
Туьрли де тилде аьдемлер
Соьйлегенлерин сеземен.

Коьринип туры мешитлер
Аспанга асып басларын,
Туьрк кызлары да юрилер
Кайтандай кыйып касларын.

Базарда туры бир йигит,
Ойнатып куба аювды,
Тасларлар кимлер каьпик деп
Ол яйган ерге яювды.

Кеше де куьн де шалпылдап,
Калады денъиз ялайды.
Шарлакларын да шардайтып,
Кала денъизге карайды.

Тарихте данъклы Стамбул,
Аьвелгинъ сенинъ айтувлы.
Керегинъ сенинъ коьп болып,
Соьлегинъ сенинъ бай тувыл...

«Стамбулда бир кус бар,
Канатында куьмис бар,
Алагоьз анда, мен мунда,
Арамызда денъиз бар...»

Атайлар айткан йыр болып
Эситкен эдим балалай,
Яслык та озды, карт болдым,
Кетти-ав заман бир талай.

ГОЪРЕМЕДИНЪ «НУР КЫЗЛАРЫ»

Гоъремеде* каяларга кыйылып
«Нур кызлардынъ» суълдерлерин коъремен,
Еннеттеги нур кызлардынъ оъзи экен,
Деп ийилип саламымды беремен.

Гоъремединъ «нур кызлары» турылар,
Наргамыстай ыспай болып таранып,
Бир заманда пайгамбарлар коърипти
Бу кызларды, абаларга оранып.

Гоъремединъ «нур кызлары» турылар,
Ак харлардан ап-ак шыба кийинип,
Бетлериннен перделерин ашады,
Келгенлерге коънъиллери суъйинип,

Гоъремединъ «нур кызлары» турылар,
Тоъгерекке шашып ярык нурларын,
Мен тынълайман кулак салып кызларга,
Эситсем деп соънмес суъюв йырларын.

Гоъремеде каяларга кыйылып
«Нур кызлардынъ» суълдерлерин коъремен,
Еннеттеги нур кызлардынъ оъзи экен,
Деп ийилип саламымды беремен.

* Гоъреме – Туърк элинде бурынгы дорбын калалар болган ердинъ аты.

ЭСТЕЛИК

Кайырып картлык келгенде,
Оьткен яшавды ойлайсынъ.
Эсинъе келип яслык шак
Эстелик айтып баслайсынъ.

Артынъа айланып карайсынъ,
Эстелик айтып баслайсынъ,
Яслыкка яйнап, куйтланып,
Картлыкты кери таслайсынъ.

УВЫН САГА БЕРЕДИ

Яман аьдем яманлыкты этеди,
Яхшы эткендей коьрип турып ол оьзин.
Бет пен бетке ырасканда аьйлежип,
Эки туьрли соьйлеп алады ол соьзин.

Эки туьрли соьйлегенде соьзлерин,
Балын алып, увын сага береди.
Оьзин санап акыллыга дуныяда
Калганларды акылсыздай коьредди.

Калганларды акылсыздай коьредди,
Акыллы ман деп, бакыл сага этеди.
Яман этсе яны табып ятагын,
Яшавында мырадына етеди.

Яманлык пан яхшылыкты таппассынъ —
Яман эткен яманлыгын билмейди,
Ярдан алып ушыргышай яманлык,
Сол яманлар яманлыкты коьрмейди.

ОБЗИ АТЫЛАР

Яман аьдем
Яман йорап биревге

Терен «шонъкыр»
Атылсын деп казады,
Сол «шонъкырдынъ»
Етейим деп туьбине
Кеше-куьндиз
Ойын ойлап азады.

Онъайым мен,
Онъмасынлар баскалар,
Деп яманлар
Йырткыш кибик кутырар.
Ахырында
Оьзи казган шонъкырга
Оьзи барып
Шалкасыннан атылар.

КАНАТЫМ ЭДИНЪ КАГЫЛГАН

Ишкеним ас болмас эди,
Сени мен эш коьриспесем.
Коьрисип, коьзим айынып,
Сыр айтып мен боьлиспесем.

Канатым эдинъ кагылган,
Такатым эдинъ табылган,
Ямгырлы куьнде уьстиме
Ямышым эдинъ ябылган.

Эгиздей эдик, тенъ эдик,
Тенъиздей болып кенъ эдик.
Ягаласта явлар ман,
Тогыз баьтирге тенъ эдик.

Окында меним алдыма
Суьлдеринъ сенинъ келеди.
Юрегим сонда сыгады,
Оны-ав кимлер биледи.

Таянган дирек тарс сынып,
Кеттинъ де бардынъ сен, ян дос.
Такатым кетип, так болып,
Ялгызлай калдым мен боп-бос.

Канатым эдинъ кагылган,
Такатым эдинъ табылган.
Ямгырлы куьнде уьстиме
Ямышым эдинъ ябылган.

СУЬЮВИМИЗ КЕТПЕСИН

Сен — сен деймен, сен деймен,
Сенсиз куьнди билмеймен.
Сени коьрип нур кыздай,
Айга-куьнге тенълеймен.

Сенсиз болсам озимди
Оьксиз яндай сеземен,
Шыдаялмай бир ерде
Ойды-кырды кеземен.

Ойды-кырды кеземен,
Озимди яксыз коьремен.
Сен саялы, аьруввим,
Дув саскын болып юремен.

Аьруввим меним, тилеймен:
Яманлар соьзди этпесин,
Арамызды яр этип,
Зар яласы етпесин.

Зар яласы етпесин,
Соьзди бирев этпесин,
Бал секердей биз болып,
Суьйимимиз кетпесин.

Сен — сен деймен, сен деймен.
Сенсиз куьнди билмеймен.
Сени коьрип нур кыздай,
Айга-куьнге тенълеймен.

ОЛ БИР СЫЛУВ КЫЗ ЭДИ

Ол бир сылув кыз эди,
Коьргеним оны яз эди,
Бир тувыл, юз коьрсенъ де,
Коьргенинъ оны аз эди.

Ол бир сылув кыз эди,
Юректи тайдай тептирген,
Дертинъди сенинъ кетирип,
Коьнъилди коькке коьтерген.

Коьргеним оны яз эди,
Шешекей, терек гуьл атып,
Созлери калды эсимде,
Авызымда бал татып.

Ясымда оны тападам,
Ашылып калды эки ара,
Коьнъилимди куьл этип,
Юрекке салды ший яра.

Ол бир сылув кыз эди,
Коьргеним оны яз эди,
Бир тувыл, юз коьрсенъ де,
Коьргенинъ оны аз эди.

НЕ КЕРЕК?

Суьюв сувдай кетпейди,
Синъеди экен суьекке.
Суьйгенин суьюв тапаса,
Куьйик экен юрекке.

Тапса деш суьов суьйгенин
Куьйик болмай юрекке.
Суьов болса аьдемде
Баска наьсип керек пе?

КИРИП КЕТ

Кел уьйиме, кел, тенъим,
Кел, уьйиме кирип кет.
Аьлин-куьнин досынънынъ
Эринмейин билип кет.

Сыйлагандай сый этип
Толмаса меним табагым,
Юрегинъди кыйнама,
Ашык меним кабагым.

Кел уьйиме, кирип кет,
Эсигимди ашып кет.
Куьнъиртленген коьнъилим,
Бар кайгымды шашып кет.

Ашарман сага сырымды,
Оьзинъ минен алып кет.
Ялгыз калган яныма
Яхшылыкты салып кет.

ТЕК СЕНСИНЪ

Аьруьвим меним, сен аьруьв,
Дуныяда тек бир ялгызым.
Биревге сени тенъ этпен,
Сенсинъ-ав меним бал кызым.

Сенсинъ-ав меним бал кызым,
Тапаспан сендей бир ерде.
Эки де бетинъ гуьл атып,
Нур кызы сен-ав бу элде.

Нур кызы сен-ав бу элде,
Бийлеген мени ясымнан,
Юрекке яра салма сен,
Озып та кетип касымнан.

Аруувим меним, сен аруув,
Дунияда тек бир ялгызым.
Биревге сени тенъ этпен,
Сенсинъ-ав меним бал кызым.

КАРДАЙ КАРЗЫНА ОЛ ТОБГЕР

Кенъ коьсилип, мол болып,
Тыныс алып кыр ятыр,
Кыр уьстинде агарып,
Ныгыз болып, кар ятыр.
Кар астында каралып,
Карзыналы кара ер ятыр.

Уйклап ятыр тыншайып,
Юрканына оранып,
Ак улпасы астында.
Пары шыгып, бувланып.
Вакыт етер, ол турар,
Йибиц, юмсап, сувланып.

Турып болып, керинер,
Керинер де даьвренер.
Ак юрканын сыпырып,
Писледим деп, ол таслар.
Топырагын таралтып,
Аьрекетин ол баслар.

Эринме дер эрлерге,
Эгиншиге коьз кысар.
Кайратланыр, даьвренер,
Каьрин этер, арымас.
Кардай карзына ол тоьгер,
Бар байлыгын кызганмас.

ЭРЛИК СУЪРГЕН ШАКЛАРЫ

Авылларын, бавларын,
Ялпакларда яйнатып,
Аьр бир уьйде, аьелде
Толы казан кайнатып —
Эне сондай Элимнинь
Яйнап турган шаклары.

Юмле халкын мол этип,
Наьсип-наьвмет толы этип,
Ерди тесип, коьк ярып
Юлдызларга йол алып —
Эне сондай Элимнинь
Бара турган шаклары.

Кардаш-кавым болдык деп,
Дос халкларга кол созып,
Душпанларын ол бузып,
Аьр бир исте ол озып —
Эне сондай Элимнинь
Дослык суьрген шаклары.

Эрлик этип эрлери,
Байлык берип ерлери,
Елемик этип еллери,
Шешек атып гуьллери—
Эне сондай Элимнинь
Бара турган шаклары!

Элим болып элгерге,
Коьрим болып ерлерге,
Оьрмет табып оьрленип,
Куьннен-куьнге коьркленип —
Токтамасын Элимнинь
Эрлик суьрген шаклары!

КУДАЛАРГА ТИЛЕК

Тилеклер

Хош келдинъыз, кудалар,
Кушакларга алаяк.
Олтырынъыз тоёр шыгып,
Зияпетти салаяк.

Муълдиретип сербетсув
Шынъаякка куаяк.
Ашыласпай, оьмирге
Татым ювык болаяк.

Юбанаяк, яйнаяк
Кайгы-затты биз йойып,
Танъ аткышай кетпеспиз
Ойын-тойды биз койып.

Ал ювыклар, кудалар,
Онъыннан болсын тойымыз,
Буйырынъыз ырызкы,
Семиз экен койымыз.

Ал, кудалар, алынъыз,
Кувнак болсын тойымыз.
Ниетимиз бир болып,
Онъыннан болсын ойымыз.

Онъыннан болсын ойымыз,
Токтамасын тойымыз.
Тагы койлар сойынъыз,
Бал-бозады куйынъыз!

Бал-бозады куйынъыз,
Сырасы ман беринъыз,
Кудалыкты кувантып,
Ал ишеек, келинъыз.

ТОЙДЫ БАСЛАВ

Той болады биз бетте
Тобгеректи каратып,
Эки суйген кавыскан,
Бир-бирлерин яратып.

Той болады биз бетте,
Ярасып яслар ойнайды,
Той ишинде бир сылув
Ойнаяк деп коймайды.

Эситиледи той беттен
Орайда ман орада.
Бала-шага толганлар
Тавыклардай корада.

Той барады биз бетте,
Сав авылга ярдыртып,
Таавесилмей таавкеше,
Орайдасын шалдыртып.

Той барады биз бетте,
Тойсыз бизди этпесин,
Келин туьссин, кыз шыксын,
Тойлар бизден кетпесин!

КЕЛИН КЕЛГЕНДЕ ТИЛЕК

Янбы туьскен келин кень болсын,
Акылы толы айга тенъ болсын.
Хайырлы аягы ман кирсин,
Баьрин де оьзи сыйлап билсин.

Юрегатлы болып юрсин,
Дуныядынъ завкын ол суьрсин.
Оьркени оьрлеп яйылсын,
Уьй-аьели мен байысын,
Коразлары шувлап шакырсын,
Балалары кувнап бакырсын.

Ал, огырлы келин болсын,
Картка-яска элим болсын.

Бу айтканларым меним толсын.
Йыйылганларга яхшылык болсын.

Ал, кардашлар, тень-дослар,
Тостакайды алаяк.
Келин минен яс уьшин
Сербет сувын тартаяк!

ИШИМИЗДЕ ЮРЕСИНЪ

Иним Пашагерейге

Ким айтты сени йок ты деп?
Оьлмегенсинъ, тирисинъ.
Давысынъ бизге шалынып,
Ишимизде юресинъ.

Кетпегенди турмысынъ,
Янымыз бирге, билесинъ.
Кайда юрсек те янмаян,
Касымызга-ав келесинъ.

Янымыз бирге, билесинъ,
Янымызда юресинъ.
Сени таслап бир ерге
Кетпегенмиз, коьресинъ.

Ким айтты сени йок ты деп,
Оьлмегенсинъ, тирисинъ.
Давысынъ бизге шалынып,
Ишимизде юресинъ...

КОШИРМЕЛЕР

Омар ХАЙЯМ

ШУВМАКЛАР

* * *

Боларман мен тенълер мен бирге,
Ишермен мен киргишей коьрге.
Куй, шагьрга шоьлмек толгышай,
Ишермен оьзим шоьлмек болгышай.

* * *

Кыйынлык туьскишей басынъа,
Йьланып, эс этпе кайгыга.
Куй тагы да куьшли шагьрдан,
Ишеек бирге сылув кыз бан.

* * *

Аякшы, толтыр муна шоьлмекти,
Тобгилсин шагьрдынъ кызыл каны.
Суймеклик кетти, шагьр калды,
О, тенъим, эске алма баскаларды.

* * *

Атым мутылар деп кайгырма сен,
Шагыр ишип янган юректи бас.
Суйген сылудан айырылма сен,
Кабырынъа салынгышай сынтас.

* * *

Йыйып юрмейим дуныя байлыгын,
Корейим мунда яшав завкын.
Юрмейим йыйып затларды баа,
Эсирип юргеним колай мага.

* * *

Сорадым ол дуныяда яшавды, аьлди,
Шагырды ишип, токтатып картты.
Юреги кыйналып карт булай айтты:
«Тарт, ол дуныядан аьше, ким кайтты?»

* * *

Кыздынъ сылув бетин, нур келбетин
Корермен оьлгишей кезуьв етип.
Ишемен, энди де ишеекпен,
Шагырды тап лаьждей этип.

* * *

Узак этеди яшавды шагыр, тарт,
Корьнгилди кортереди, берип куват.
Ойнагып санларды, яс этеди,
Тартынма тарт, болсанъ да карт!

* * *

Аякшы, шагыр шоьлмек куры,
Куй, куяк болсанъ куй, ая мени,
Калган йок меним туьз ниет тенъим,
Алал тенъге санайман, шагыр, сени.

* * *

Эсирип турсам да, куй тагы да,
Дуныя завкын коьресинъ тек шагырда.
Кайгы затгы мутасынъ тамам ишсень,
Калган зат бос бу яшавда, билсень.

* * *

Тоймайды байлыкка биревдинъ коьзи,
Кешеде-куьнде каьр этеди оьзи.
Болса да ислери битпей турып,
Аьжел келеди кылышын курып.

* * *

Аьжел келеди, янды алады,
Аьдем дегенинъ топырак болады,
Бирев де кайткан йок ана дуныядан,
Аьше, ким коьрген кайтканды оннан?

* * *

Келсем де, кетсем де бу яшавдан,
Дуныя бай да, ярлы да болмас.
Бираз турайым, сонъ кетермен,
Кетсем де ер туьби мени мен толмас.

* * *

Кимди де коймайды аьжел,
Келеди сорамай оьзи,
Дуньяда калмайды бирев де,
Юмылады оьмир эки коьзи.

* * *

Дунья дерия-денъиз, денъиз,
Онда калккан юмырышка биз.
Кеткен-келген де мутылады,
Баъри де ерге ютылады.

* * *

Бир де кыйналма, буьгуьн де тарт шагыр,
Кайда болса да бизге аьзир кабыр.
Тостакай аякты колга алайык,
Асыкпа, аьжел, тартып калайык.

* * *

Шагырды аькел, касыма олтыр,
Муьлдирем этип шоьлмекти толтыр,
Картлык келсе де аякты ал,
Тартынма, карт, тартып кал.

* * *

Аькел шагыр шоьлмекти,
Тасып келген кайгыды кетирсин.
Аькел шагыр шоьлмекти,
Юректе ярады битирсин!

А. С. ПУШКИН

* * *

Ашык куьнлер, ярык кешелер
Алла ман олар берилген.
Сылув кызлар сизге карайды,
Каслары яйдай керилген.

О меним досларым, йырланъыз,
Ойын ойнанъыз, куьлинъиз.
Мен де куьлермен, йылай берип,
Тек шатлык пан озсын кешинъиз.

ЯШАВДЫНЬ АРБАСЫ

Авыр ойлар коьнъилди басса да,
Арба тыгырса енъил болады.
Кыскы заман, арбашы айдайды,
Атлар токтавсыз айт деп йортады.

Атлар шабады, асыгамыз,
Эртенъ мен олтырып арбага.
Эринуьв-ялыгув билмеймиз,
Кышкырамыз: айда алдыга!

Тербетеди бесиктей кыскы йол;
Туьс те болды, атлар шабады.
Кыранак-йыранак, кавыфлы ерлер,
Арбашы десенъ эбин табады.

Тыгырады токтамай арба:
Уйрендик энди биз де ога.
Кеш те болды, арбашы айдайды,
Калгыймыз, барамыз конмага.

КЕШЕ

Шалынып сага меним давысым,
Кешединъ тынлыгын бузады.
Орындык касында, ярыгын себип,
Майшырак куьлпилдеп янады.

Суьювдинъ толкынына карысып
Ятлавлар сувдай агады.
Елемик ел де, тыстан елпилдеп,
Тереземди меним кагады.

Каранъа туьнде шолпан коьзлерди
Сеземен, олар меники.
Юрекке якын соьзлер шыгады:
Тенъым, мен сеники... сеники...

ЛЕНСКИДИНЪ СОБЗИННЕН

Яслык — алтын-куьмис яркылдаган,
Кайда барасынъ сен, сувдай агып?
Не этип келер эртенги куьн?
Ким билер онынъ сырын алып.

Мине келип калдык атар танъга,
Куьн де шыгар яркырап тири янга.
Салып сол табакка аьле мени
Аькетерлер белгисиз кув далага.

М. Ю. ЛЕРМОНТОВ

КЫЛЖАН

Суьйдимли болат кылжан, турасынъ яйнап,
Согыс майданда шыгасынъ кыннан ойнап,

Ойлы грузин дерт ушин катырган сени,
Обткир эткен яв ушин шеркеш кайрап.

Мутпа деп, наьзик кол айырылуw шакта,
Эстелик этип сени, берди мага.
Эм сонда, кан сеннен таммай,
Кайгыдынъ коьзясы салды тамга.

Кап-кара коьзлер мага карады,
Ясыртын кайгы оларды алып,
Коьринди олар болатынъдай,
Бирерде куьнъирт, бирерде янып.

Эстелик этип берилдинъ мага,
Суьймекликке алал бол деп мендей,
Ант этемен — кара ерге киргишей
Берк боларман, темир досым сендей.

* * *

Наьсипли бала!
Кенъ тогайдай —
Ялгыз бесик те ога.
Оьсип етип
Ол эр болганлай,
Тар болады сав дуныя да.

Тарас ШЕВЧЕНКО

ОБСИЕТ

Мен оьлгенде, коьмерсинъыз
Украина Элимде,
Кабырымды казарсынъыз
Суьйген меним еримде.

Ятайым бийик тоьбеде,
Кырым меним коьринсин.
Днепрдинъ шувылдавын
Кулакларым эситсин.
Душпан каны ювылса,
Турарман мен кабырымнан,
Коьрип эркин еримди
Мен Аллага табыныман.
Мен эсиме алалмайман,
Ога соьле ак юректен
Мен сыйынып болалмайман.
Коьмип болып сиз турынъыз,
Бугавларды уьзинъыз,
Канлы явдынъ каны мынан
Эркинликти туьзинъыз.
Эркин, татым аьелде,
Дос-кардашлык уьйирде,
Эскеринъыз эм мутпанъыз
Сиз, тувганлар, мени де.

ПОЭМАЛАР
ЭМ
ТОЛГАВЛАР

КОЙ КОЪА

Халк эртегиси негизинде
язылган поэма

Кобк коьзиндей коьп-коьмек
Тав туьбинде бир коьл бар.
Теренлиги куйма ды,
Ягалары бийик яр.

Карап турсанъ сав куьнди,
Тоймас аьдем эш коьзи,
Ярасыгын айтпага,
Етпес биревдинъ соьзи.

Тогьереги тогайлык,
Тогай толы елеклер.
Кобкшил коькке тирелген
Субай биткен тереклер.

Коьл толкынлар асыкпай
Ягаларын ялайды,
Коьлге куьлип аьр заман
Куьннинъ коьзи карайды.

Кар тавлардынъ ешилдеп
Согадылар еллери,
Керекшинлер тавларда,
Кысыр йьлан беллери.

Тап-таза ды коьл оьзи,
Козьдинъ явын алады,
Бу беттеги ерлердинъ
Зем-зем сувы болады.

Ярасыгы айткысыз,
Турган еннет ерлери,
Тогай бойлап яйылган
Ногай халктынъ эллери.

Карайман да ойлайман,
Кайткым келмейди элге,
Туьсип кетти эсима —
«Кой» деп айтканы коьлге.

* * *

Аьжейип ти коьл сувы,
Авырувга эм экен,
Коьл ягадынъ авасы
Аьдем денге дем экен.

Ягасында Кой коьлдинъ
Бир кишкей кос бар экен.
Киси аяк баспастай,
Костынъ арты яр экен.

Сосы коста яшаган
Таьмпик деген ялгыз яс,
Кос алдында тогайлык,
Тобгереди кая-тас.

Кара козы табышты
Койшы ястынъ бир койы,
Суьйингеннен Таьмпиктинъ
Яйнап кетти дуьм бойы.

Козы, десень, аьлемет,
Тез куьлтиреп кетеди.

Асыл болып ол оьсип,
Ана койга етеди.

Уьшер козы козлайды
Аьр йыл сайын кара кой.
Болган сайын, болсын деп —
Непсукарда бу бас ой.

Коьрсе ясты, ана кой
Мангырайды, шабады,
Койшы, десенъ, суьйинип,
Сыбызгысын согады...

Озды айлар эм йыллар,
Акты тоьмен коьп сувлар,
Коьл уьстинде юздилер,
Кардай болып, аккумуляр.

Койдан козы козылап,
Оьсти топар отарлар.
Куьнтоьслерге яйьлды
Кара куймак коьп маллар.

Байып кетти койшы яс,
Ханга салам бермейди.
Баскан ерин, уьйкенсип,
Коьзи энди коьрмейди.

Картайып ты ана кой,
Абынады юралмай,
Куьйзейди ол, тиси йок,
Кыйналады отлалмай.

Муткан койды иеси,
Ол не этсин илести,
Эситкиси келмейди
Онынъ энди кой сести.

Болды ястынъ тенълери —
Мырза-байлар эм бийлер,

Кобл ягада салынган
Ушпа-шарлак коьп уйлер.

Алтын саплы аяктан
Таьмпик кымыз ишеди.
Уйдинъ иши лаьл-йобгер,
Ярыгады кешеди.

Аьдем сасыйды деп айтты
Ястынь тотай пишеси,
Замансызлай коьр коьрди
Кулларынынъ нешеси.

Сагынып ты иесин,
Манъырайды ана кой,
Пыскырады Таьмпик бай,
Шарлак уйде ойын-той.

Куьннен-куьнге ана кой
Тоьмен бола береди,
Аьлсизликтинъ баьрисин
Ол картлыктан коьреди.

Бир куьн карап байлыгын
Шыкты бизим Таьмпик бай,
Копарсыйды эсапсыз,
Акыл онда айлак сай.

Кыдырды ол отарын —
Йылкыларын, малларын,
Санап эбин таппады
Байлыгынынъ санларын.

Кобп ти онда отарлар,
Топар-топар коьп койлар,
Малды коьзи коьрмейди,
Акылында тек тойлар.

Ятыр аьлсиз бир карт кой
Таьмпик байдынъ йолында.
Мал ийисин суьймейди,
Ак кол явлык колында.

— Тур деймен де, карт шошка! —
Деп бай койга екирди,
Бурнын явып явлык пан,
Шийкенип ол туькирди.

Мангыранды ана кой,
Иесине карады, —
«Муткасынъма мени?» — деп,
Ол озинше, сорады.

Екиринди Таьмпик бай,
Язык койды ол тепти,
Тап аьдемдей, ынъырап,
Кобзясларын кой тоькти.

— Кайырып картлык келгенде,
Айырып баска сен тептинъ,—
Деп куьрсинди ана кой,—
Сага, ием, не эттим?

Колайынъ колга келгенде,
Кондалакка миндирдинъ,
Кешпес корлык сен этип,
Сав денимди куьйдирдинъ...

Бар карувын кой йыйды,
Каты яман карланды.
Шыдап болмас соьзлер мен
Ийттей болып корланды.

Калтырады, силкинди,
Орыныннан ол турды.
Мангыранып койларга
Басын коьлге ол бурды...

Кайдан шыкты, ким билсин,
Кобтерилди давил ел,
Кобкти булыт каплады,
Толкынланды терен коьл.

Тавдай болып, толкынлар
Тик ягага шаптылар,
Кенъ коьсилген тогайды
Каплап олар яптылар.

Увилдайды данъыл ел,
Тырсылдайды терек, тал.
Саьспеклеген баьри зат,
Муьнъирейди коьлем мал.

Терен коьлге атылды
Манъыранып ана кой,
Коьрди оны Таьмпик бай —
Туьсти ога кара ой.

Ана койдынъ артыннан
Атылдылар коьп отар,
Атайларда соьз бар ды —
Уьрккен койды ким тутар?

Куймак коьлге туьстилер,
Топар-топар отарлар,
Отарлардынъ артыннан
Йылкылары эм маллар.

Байдынъ баьри карзынасын
Ютты терен тав коьли,
Ер тырнайды Таьмпик бай,
Сарсылады яс дени.

Коьзди ашып юмгандай,
Тынды бирден тав ели,
Сабырланды, тыншайды
Койлар юткан тав коьли.

Коьрип юрты соьнгенин,
Бакырайды Таьмпик бай.
Куьн де кетти сезилмей,
Тувды коькте ярык ай.

Кийди темир куьбесин,
Аьскершидей болып бай,
Телезийди юреги,
Атланса экен батпай ай.

Савболласты юрты ман,
Огын-яйын илди ол.
Ойнай баскан тулпарын
Сайлап алып минди ол.

Яннан суьйген торысын
Камышы ман тартты ол,
Койлар юткан тав коьлге
Ок-яйы ман батты ол...

* * *

...Эртенъ-кешли бу коьлде,
Дейди бизде коьп картлар,
Манъырайды козылар,
Кисинейди яс атлар.

Ялбарады Таьмпик бай,
Кешир, дейди, ол койга,
Кой, десенъиз, корланган,
Коьтермейди бас ога.

Коьпиреди коьл сувы,
Буьртик-буьртик коьз болып,
Айталмайды Таьмпик бай,
Эш бир зат та соьз болып.

Сув уьстинде язлыкта
Ябагылар юзеди,

Кешелер мен Таъмшик бай
Коблдинъ туьбин кезеди...

* * *

Озды эски заманлар
Такпакларын калдырып,
Маслагат ты халк соьзи,
Юреклерди яндырып.

«Кой коьл» — дейди ногой халк
Карзына юткан тав коьлге,
Непсукарлык, уйкенсуьв
Келиспейди аьдемге.

АКСАК АЯКТЫНЪ БАЪЛЕДЕН КУТЫЛГАНЫ

Халк эртегиси негизинде
язылган поэма

Туьз болсанъ, туздаминъди
туьзде ашарсынъ...

Халк айтуьвынан

Тав этекте бир авыл
Ятыр кенъге яйылып,
Ямпик тобан уйлеры —
Тоббелери ойылып.
Эл шетинде бир уйде
Яшай эди карт куртка,
Кайдан келсин ярыклык
Сосы ярлы тав юртка?
Яшап куртка юз бести,
Бу дуныядан кешипти.
Юректеги сырларын
Улларына шешипти:
— Байлык деген бабалар
Колдынъ кири дегенлер.

Туьп-туьз болып юргенлер,
Туьзде туздаьм егенлер.
Туьз болынъыз, балалар,
Бир-биринъди билинъиз.
Мен-ав кетип бараман
Аман-эсен юринъиз...

Эгизлердей доьрт улы
Бу курткадынъ большты,
Мал дегенде бир эшки
Сол ясларга калыпты.
Эшки, десенъ, сав тувыл,
Аксак экен аягы.
Уьлесипти кардашлар
Сол эшкиди баягы.
Энъ кишкейге тийипти
Аксак, сакат сол аяк,
Яслар эшки багады
Алып колга бик таяк.
Тизге дейим туяктан
Аксак аяк байлавлы,
Токанълайды карт эшки,
Излеп ерди отлавлы.
Яслар оны савады
Эртенъликте эм кеште,
Бир куьн яслар соьйлейди
Булай айтып тар пеште:
– О кенжапай, кенжапай,
Соьйлесеек, соьз бар ды.
Бир эшкиди боьлгенмиз.
Энди бизде не калды?
Шешилмеген зат калды,
Агайларга кулак сал,
Айтканымыз акыйкат,
Айтылганды тынълап ал:
– Аксак сенинъ аягынъ,
Дейди олар бу яска,
Бизикилер болмаса,
Оьлер эди ол каска.

Солтта, кардаш, савармыз
Артык сеннен юмада,
Тиле катык сен бизден
Керек болса окында.
Кезуьв-кезуьв эшкиди
Доьрт аданас куьтеди.
Аньламастан бир баьле
Бу ясларга етеди.
Отлы куьлди бир куртка
Орам баска тоьгипти.
Сосы ерде баьлеге
Эшки отлай юрипти.
Билмей кетип сол эшки
Отлы куьлге басыпты,
Тутанган сонъ шиберек
Эшки каты сасыпты.
Яньп аксак аягы
Токанълап ол шабады.
Пишен йигин кадемсиз
Узак болмай табады.
Дувлаклайды эшкимиз,
Аксак аяк янады,
Келип йикке, бу айван
Ырахатлык табады.
Уйкалайды, уйкалай,
Эм аягы соьнипти,
Ол соьнгеннен не маьне,
Савлай пишен куьйипти.
Пишен йиктинъ иеси
Бир сык аьдем большты,
Уьйкен ойга кардашлар
Бастан аяк толыпты.
«Кутылмассынъ, берсенъ де
Эшки тувыл, басынъды», —
Деп яслардынъ биреве
Самай туьгин касынды.
Яслар уьйкен кайгыда, —
Болды баьле-каза, — деп,
Аьр бирининъ ойында,
Кимге туьсер яза, деп.

Сырласады кардашлар
Ис кайдай ды, калай деп,
Узын соьздинъ кыскасы,
Токтастылар булай деп:
— Аксак-аяк шуьшли ди,
Баьле этти салпырап, —
Деди сонда уьйкени,
Тап безгектей калтырап.
— Кесер эдим шорт оны
Оьтпес топал пышак пан, —
Томанълады ортаншы
Кабып оьтпек пыслак пан.
— Аьше, аксак шайтанга
Шуьшти савлай салайык, —
Дейди ога тетеси, —
Ашув оннан алайык.
Кишкейлери арамды
Сагынмады биревге,
Сол борышты — онынъша
Керек бирге тоьлерге.
Тоьрешиге бас ийип
Келедилер сол яслар,
Тоьрешиге керек ше
Туьрли калым, коьп аслар.
Джалил экен тоьреши,
Актан кара билмеген,
Оннан аьдем кетпеген
Оттан коьйлек киймеген.
Сол тоьреши онавын
Коьп билгенсип этеди,
Кыйынлыктынъ баьриси
Кенжапайга етеди...
Кайдан келсин тувральк,
Соьзи юрем ярлыдынъ?
Ягы коьлем, топ-толы
Байдынъ, бийдинъ, барлыдынъ.
Бир йик уьшин кенжапай
Керек ыргат юрмеге,
Йьл ярымнан артыкка
Байга куьшин бермеге.

Тоьрешиден кайтады —
Нуры кашкан юзиннен,
Ашы, сувык коьзяслар
Тамадылар коьзиннен.
Коьрип ястынъ тоьменин,
Бир карт ога карады:
— Не тоьменсинъ, балам? — деп,
Ястан хабар сорады.
— Тоьмен неге болмайым.
Тоьрешиден келемен,
Шуьштинъ баьрин мен, атай,
Ярлылыктан коьремен.
— Не болган ды, балам-ав,
Неге тоьмен боласынъ,
Урлаганынъ болдыма,
Шуьшти неге аласынъ?
— Йок, йок, атай, йок, атай,
Урлаганым йок меним,
Оьзим ярлы болсам да
Коьнъилим ше ток меним...
Ярлылыгын яс тоькти,
Ясырмады бир затты,
Аксак эшки хабарын
Бастан аяк ол айтты.
— Э, э, балам, э, балам,
Соьле-аьле кери кайт,
Эш тартынмай, улым-ав,
Тоьрешиге булай айт:
— Сыйлы атай, тоьреши,
Бир соьзим бар, кулак сал,
Айтаягым тувра соьз,
Тилегимди эске ал.
Шуьшли болып, от салган
Сав аяклар кутылды.
Шуьшли болмай, куьнасыз
Аксак аяк тутылды,
Сав аяклар болмаса
Аксак кайда бараред?
Куьйип-янып бир ерде
Илес болып каларед...

Тоьреши бу соьзлерди
Кулак салып тынълады:
— Ким уьйретти, сени? — деп,
Яска карап ымлады.
— Айтты бир карт орамда,
Терисликтин ол сезип,
Ким экенин билмеймен,
Кетти орам ол кезип.
Тынълап оны тоьреши
Ашувланды, шамланды:
— Меннен уста ким ди ол? —
Деп тыпырдап дувлады.
— Сен наьсипсиз тез болып
Табып аькел сол картты! —
Деп тоьреши кышкырды,
Яска ланъка ол артты...
Излей-излей сол картты,
Яс орамды кезеди.
Коьринмейди йок болган,
Тамам карап безеди.
Орамбаста бир кисин
Коьрди ястынъ тоьменин:
— Не болган ды? — деп ястан
Билди онынъ коьмегин.
Оьз хабарын яс айтты
Бастан аяк тез тизип,
Явап берди ол яска
Тувралыкты шалт сезип:
— Тек туврасы солай ды,
Неден керек карт сага,
Тоьрешиге бар да сен —
Халк айтады де ога.
Тамам бийлеп юрегин,
Тоьрешиге бу оьзи
Айтты каты явапка:
«Тек карт тувыл, халк соьзи».
«Халк» соьзиннен тоьреши
Коркып яман кубарды.
Шуьштинъ энди баьрисин
Агаларга туварды.

Ким шуышли ди, ким шуышли?
Каърип шуышли дегенлер.
Этпесе де, языктынъ
Алал акын егенлер.
Тувралыкты, туъзликти
Енъип болмас оьмирде,
Алсувдырлык, алдавлык
Якты таппас бир ерде.

ЙОЙТПАДЫЛАР ШЕБЕР-ШЕШЕН ТИЛЛЕРИН

Толгав

Аьвелгиде
Тыпак болып ногайым
Эдил-Яйык
Араларын бийледи.
Баталмайын
Калав кибики карувга,
Эш бир явдынъ
Колы ога тиймеди.

Орал тавда
Ордасы ман ойнады,
Яйык сувда
Яйын тартып яйлады.
Эл анасы
Эдилим деп эркелеп,
Эдил сувда
Ялдап-ялдап бойлады.

Терк сувы ман
Кум сувынынъ арасын
Айтып кетти
Бизим тувган тамыр деп.

Шоьл бойына
Шашып кетти сынтастар,
Тувдыкларга
Бизден калган кабыр деп.

Ак Кобаннынъ
Тогайларын толтырып,
Ак кийизден.
Термелерин тактылар.
Суьтгей ап-ак
Токлыларын тойдырып,
Топар-топар
Йылкыларын бактылар.
Кырымды да
Кыры этип кыдырды,
Азавды да
Азап шегип ол юрди.
Ерди кезди,
Бойлап алып сув юзди,
Коьп затларды,
Бас кеширип, ол коьнди.

Коьрди, юрди,
Хорезмди, Гуьл-Ургенчти,
Куьмпезлери
Коьз каматкан Корасанды.
Шешен тилин
Шебер этип ол оьстирди,
Йырланъыз деп
Йыр калдырган Кайгы Асанды.

Соьйтип юрген
Бу ногайым шашылды,
Туьйдей больш,
Туьйир-туьйир коьп ерде.
Эби кетсе,
Сынады экен белиннен,
Тигип турган,
Уьйкен тебен ийне де.

Эпти алды
Ногаймнынъ басыннан
Ханнан тувган
Хан яралы балалар,
Ханлык уьшин
Бири-бири мен таласып,
Боп-бос калды
Халкым турган далалар.

Бассапырык
Этип халктынъ басларын,
Оьмирлерин
Оьлим шашып оьгтилер.
Ногайларды
Туйдей тоьгип ер-ерге,
Бу дуньядан
Ийт оьлим мен кеттилер.

Орда боьлген
Кылый коьзли Мамайдынъ
Токтамыс хан
Кесип алды шал басын.
Кызыл канга
Бояк этип бояды
Кырымдагы
Кафа* кала ак тасын.

Таж иеси
Тек менмен деп Токтамыс
Оьз басынынъ
Кесилирин билмеди.
Канды тоьгуьв,
Аьдем коьмуьв дегенди
Эш бир заман
Кулагына илмеди.

* Кафа — аьлиги Феодосия.

Ногай Орда
Ханнан ханга авысты,
Бар такатын
Кара халк та таъвести.
Мынълап яслар
Дав майданда оьлдилер,
Яшамайын
Бу дуныяда он бести.

Аксак Темир,
Сарай-Беркти бузгышлап,
Аьдемлердинъ
Басларыннан тав этти.
Ер дуныядынъ
Тутаман деп туткасын,
Неше халк пан
Кылыш-кыргын дав этти.

Элди енъген
Эрмен мен деп, Эдиге
Токтамысты
Тобыл сувда оьлтирди.
Тыныш суьйген
Кара халктынъ басына
Канды куйып,
Кетпес корлык келтирди.

Эр мен деген
Эдигединъ коьзлерин
Токтамыстынъ
Аьвлетлери тестилен.
Тыпак болып
Шоьлде конган ногайдынъ
Оьмирлерин
Оьстирмейин кестилен.

Такты суьйип,
Такылдаган мырзалар
Малдай коьрмей
Кара халкты саттылар.

Сосы дуныя
Айлак тар ды бизге деп,
Бири-бирине
Тускап оклар аттылар.

Ок атпайын,
Халкты кырган ув атты,
Халкым меним
Тилим-тилим болинди.
Басты косып,
Бириктирген тил тапмай,
Сай-сайыннан
Сыдырылып едилди.

Болингенди
Боъри ер деп айткандай,
Болингенде
Ялмап алды жонъарлар.
Туъйдей болып
Шашылдылар шыбырып,
Юлкынганнан
Юрын болып калганлар.

Аданаслар
Бир-бирине термилди,
Йигит баслар
Кара ерге коьмилди.
Кенемде де
Ногай халкым кеширди
Хан-мырзалар
Кыргын шашкан оьмирди.

Нелер коьрди,
Не коьрмеди ногайым:
Явды коьрди,
Давды коьрди – коркпады.
Коьшип-коьнып,
Шоьлде юрип, тав оьрип,
Бир ерде де
Тыпаклыкты таппады.

Куынге куыйди,
Кыста тонъды, кыйналды;
Кобшти-конды,
Арымады-талмады.
Янды алган
Явды кобрип, калтырап,
Басты тоьмен
Эш бир заман салмады.

АЙСЫЛУВ

Таварых негизинде язылынган поэма

Оьлен айтар, шоьп айтар,
Оьлгениньнинъ кобри айтар.
Ел тыгырткан кув камбак
Карсы келер, ол айтар...

Айтүө

1

Сирелип турып каялар
Кобкшил коькке карайды,
Бурма да булытлар ийилип,
Басларын сыйпап, тарайды.

Басларын сыйпап тарайды,
Баслары ыспайы болсын деп,
Таралган таза таслары
Обмирлерге калсын деп.

Сирелип турган каялар,
Кая тублерде — тогайлар.
Тогайды бийлеп, конганлар
Топласып коьлем ногайлар.

Зем-земдей таза тав сувлар
Оьзен бойларда шувлайды,
Кая тасларда кадалган
Керекшин, бувлар дувлайды.

Тавлар туьбинде бир элде
Яшапты эки тенъ йолдас.
Болмас эди олардай
Эки де тувган аданас.

Кардаш окынды эки дос,
Оьмирге бирге болмага,
Тыныш эм кыйын йолларды
Бирге де юрип бармага.

Бойлы, шарклы, акыллы
Эки де кардаш оьстилер.
Алаллык, дослык, тенъликтинъ
Ант сувын олар иштилер.

Биреви биревсиз болмады,
Эгиздей болып юрдилер,
Татымлык деген таьтли деп,
Дослыктынъ завкын суьрдилер.

Биреви онынъ Ибрайым,
Нурай эди-ав анавы.
Кардаштай эди олардынъ
Бирине-бири каравы.

Досласып яслар оьстилер,
Бувдай шаклары еттилер,
Делхайыр бала йыллары,
Кайтпаска оьмир кеттилер.

2

Бувдай шаклары еттилер,
Қоьрген сукланды ясларга,
Йырды суьйдилер эки дос,
Тармасып юрди тасларга.

Мергин эди Ибрайым
Айтканын эки этпеген,

Кийикти етип согузда,
Бирев де ога етпеген.

Кобктеги ушкан карагус
Канатын жайса согар эди,
Оьгиздей уйкен бугыды
Акыртып атып сояр эди.

Мырзадай эди Нурай-ав,
Ат уьстинде олтырса,
Бирев де ога етпеген
Аргымагын шаптырса.

Дувлаган кунан мойнына
Кулашлап аркан таслаган,
Нурай эди аьр ерде
Атшабыста баслаган.

Юйрик эди аты онынъ,
Баргыды алды тойларда.
Ондай уста аз эди-ав
Тавлар ман шоьллер бойында.

Ат уьстинде ойнаган,
Кулакларын шайнаган,
Ат шабувга тоймаган,
Нурай эди жайнаган...

Досласаып яслар оьстилер,
Делхайыр шаклар кеттилер,
Эр болып энди жигитлер,
Уьй болар шаклар еттилер.

3

Аталары бир куьнде
Шакырып алды ясларын.
Уларын коьрип, суьйинип,
Шайкадылар басларын.

Ата да сырын айттылар,
Аталары ой этип,
Кыз алаяк дедилер,
Экевинъызге той этип.

Ата соьзи ак ты деп,
Тынълады яслар, тынълады,
Не этемиз энди деп,
Бири-бирине ымлады.

— Аталар айткан акыйкат,
Кобзлөөк энди коьзелди, —
Деди Нурай тенъине, —
Кезөөк биз эл-элди.

Кездилер дослар, кездилер,
Сылууды элден изледи,
Янды суйген коьзелди-ав,
Табаяк кайдан биз деди.

Эл ишинде кыз аз ба!
Кызларды яслар коьзледи,
Сылууды табып Нурай яс
Айтаман ога соьз деди.

Ярасык эди Айсылув,
Йок эди ондай сав элде,
Аккувдай эди ак мойны,
Юзип айланган коьк коьлде.

Ярасык эди яс айдай
Айсылув кыздынъ ак бети.
Караган аьдем сукланган
Ботлашык эди сан эти.

Субай да биткен тал шыбык
Айсылув кыздынъ бойы эди,
Кылыгын онынъ сорасанъ,
Ийгилердинъ сойы эди.

Айсылув кызды эки дос
Ашык яр этип суьйдилер.
Суьймей болса ша бизди деп,
Юреклери-ав куьйдилер.

Айсылув суьйди Нурайды,
Белги де берди бармага,
Нурай да этти ыйкырап,
Куьз етсе оны алмага.

Бири-бирине таласып
Ымтылды эки яс юрек,
Эки де суьйген ырасса,
Оннан да баска не керек?

4

Куьнлер сувдай обьтилер,
Йыл айланып, куьз келди.
Айсылувга Нурай яс
Куьз басында уьйленди.

Аьдемлер айтып тоймаган
Ярдырган уьйкен той болды,
Тек Ибрайга той болмай,
Юрекке туьскен ой болды.

Суьйинди Нурай, суьйинди,
Яйнады ярым бар ды деп,
Суьйинмеди Ибрайым,
Дунья мага тар ды деп.

Ибрай досын куьнледди,
Айсылув оны суьйди деп,
Мага тиймей сол сылув,
Нурай яска тийди деп.

Куьнледди досын, куьнледди,
Кемирди куьнлев Ибрайды.

Куьнлевден табып маразды,
Тобсекте ятты бир айды.

Тобсекте ятты бир айды,
Кене куьнлевди коймады,
Янын куьнлев кемирип,
Кир ниет ойды ойлады...

— Бараяк, — деди Нурайга,
Орманга кийик атпага.
Белки, туьнде калармыз,
Ямышы алаяк яппага.

Кыстады тенгин, коймады,
Атаяк деди коьк бувды,
Аньшылап юрип коьрермиз
Коьлде де юзген ак кувды.

Кеттилер яслар аньшылап,
Кийиклер излеп кыр бойлап,
Ибрай да тенгин ангьылды,
Яман ниетин ол ойлап.

Нурай билмеди досынынъ
Канзепир кара ниетин,
Айсылувына ойлады
Егистейим деп був этин.

Ибрай ангьылды Нурайды,
Колай да вакыт изледи:
«Кийик атпайын оьмирге
Кетпеспиз уьйге биз», — деди.

Ибрай кийикти таппады,
Тапса да оны атпады,
Атпайын досы Нурайды
Юреги ятак таппады.

Юреги ятак таппады.
Артыннан окты кадады.

Нурай йыгылды дым ерге,
Ян алкымы ман адады.

5

– Не зат эттинъ-ав сен, Ибрай,
Досынънынъ янын ялмадынъ.
Сол намартлыкты этпейин
Артымнан сен-ав калмадынъ.

Ув огынъ тийди яныма,
Кобйлегим толды каныма.
Айтаяк соьзим бар сага,
Келтага меним алдыма.

Дослыкты муттынъ, канишкир,
Соьзиме меним кулак сал,
Айтканларым-ав акыйкат,
Оларды мутпай эске ал.

Баладан алып дос болып,
Аър яхшылык йос болып,
Юреклер бизде кос болып,
Бирге оьстик экевимиз.

Сен эттинъ бубугьн намартлык
Яслыкта болган дослыкка,
Кайтип те таслап кетерсинъ
Тенъинъди мундай бослыкка?

Мени оьлтирмей коймадынъ,
Яманлыкка тоймадынъ,
Елкемде кылыш ойнаттынъ,
Канымды тоьгип кайнаттынъ.

Кийимимди боядынъ
Куьнасыз меним каныма,
Не деп энди айтарсынъ
Айсылув аьрув яныма?

Доска намарт эш онъмас,
Собнер онынъ шырагы,
Отавына кус конмас,
Туън болар ярык танъы.

Нурай деген эрмен мен,
Обли кевдем обш алар,
Тирилгендей боларман,
Кевденъ канга боялар.

Янъылдынъ сен, яман-ав,
Бирев де сени коьрмес деп,
Ойлайтаган боларсынъ,
Эш аьдем сени сезбес деп.

Канды канмай ишкенсинъ,
Облен минен шоьп коьрди,
Облтирдинъ аьле сен мени,
Аьжелим сага не берди?

Облен айтар, шоьп айтар,
Облгенинънинъ коьри айтар.
Намартлыгынъ озинъе
Айланып келип, кери кайтар.

Тыгырган ана камбакка
Козинъди ашып бир караш,
Эне сол айтар ахырда,
Эсинъе соны сен алаш.

Етер заман, безерсинъ
Доска намарт янынънан,
Обкирип турып облерсинъ,
Айсылувдынъ колыннан...

Сескенди Ибрай, сескенди,
Давылда талдай шайкалды.

Авызы-тили куърмелип,
Шыкпай да турган ян калды.

Нурай да ятты ян берип,
Ибрай да ятты сулайып,
Кеше де келди кырларга
Туьн туткышын кенъ яйып.

Гуърилдеди коьк кеше,
Тарсылдады ясынок,
Ибрай сонда акырды
Тийгендей ога эгев ок.

Яханем отган шыккандай
Тек танъда сезде оьзин ол,
Айсылувга-ав куьн бойы
Ойланды айтар соьзин ол.

Айланып юрип ой этти:
«Айтарман боьри еди деп.
Сакляялмадым тенъимди,
Не этейим энди деп».

Кийими каьрип Нурайдынъ
Кийик те канга боялды,
Ибрай айтты авылда:
Нурайдынъ янын боьри алды.

Айсылувдынъ уьйине
Сынъкылдаган сыйт кирди,
Намартлыгын Ибрайдынъ
Бу авылда ким билди?

Бирев де оны билмеди,
Ибрайга коьплер ыйнанды.
Олай да калай болар деп,
Бирерлер оьзин кыйнады...

Тулланды хатын, тулланды,
Йойып суьйген Нурайды,

Кара кийип, кан кусты
Айсылув йыл ман бир айды.

Айсылувга Ибрайым:
«Янымсынъ меним сен» — деди, —
Нурайдан баска болмаспан
Сага, аьруьвим, мен», — деди,

Алданды хатын, алданды,
Айсылув байга байланды.
Мырадым болды меним деп,
Ибрайым энди сайланды.

Эткенимди эш инсан
Коьрмеди деди Ибрайым,
Айсылувды, деди ол,
Буйыртты мага Кудайым.

Айсылув аьруьв алданды,
Ибрайым ога эр болды.
Эстен кетти Нурай-ав,
Топырак болды, ер болды.

7

Куьнлер, айлар тез кетти,
Кыс айланып яз етти,
Ямгыр явып, ер йибип,
Кырда пишен онъ битти.

Шалгы шалды Ибрайым,
Айсылув йыйды аргана,
Тыншаймага бир кайтам
Олтырдылар арганда.

Бир камбакты тыгыртып
Аькелди эскен енъил ел,
Камбакты коьрип Ибрайым
Сескенип кетти ол бирден.

Сескенип кетти ол бирден,
Карады сасып камбакка.
Эсине туьсип Нурай яс,
Акылы кетти авлакка:

«Янъылдынъ сен, яман-ав,
Бирев де сени коьрмес деп,
Ойлайтаган боларсынъ
Эш аьдем сени сезбес деп.

Оьлен айтар, шоьп айтар,
Оьлгенинънинъ коьри айтар,
Ел тыгьрткан кув камбак
Карсы келип ол айтар...»

«Не айтар экен?— деп Ибрай.
Камбакка карап куьледи,—
Не айтсын экен-ав тилсиз шоьп,
Нурай да язык берли эди».

Айсылув сезди Ибрайдынъ
Куьбирденген соьзлерин,
Айт ясырмай баьрин деп,
Тикти ога коьзлерин.

— Эсиме туьсти бир зат-ав,—
Деди Ибрай эс этпей.
Айсылув айт деп кыстады,
Айтканыннан арт кетпей.

Кубарды Ибрай, агарды,
Тили онынъ тутлыкты,
Тамагы кебип, дирилдеп,
Силекейин ол ютты.

— Айт деймен, — деди Айсылув,
Ясырма меннен зат, — деди.
— Ясырсанъ меннен сен бир зат,
Сен мага сонда ят, — деди.

Кетпеди камбак эрекке,
Ел минен айт деп айланды.
Не айтаягын билмейин
Ибрай-ав сасып ойланды.

Ойланды да кыйналды,
Кызарды да кубарды.
Бармаклары калтырап,
Уъзип ерден шоьп алды.

— Ясырмайман, Айсылув,
Айтайым сага, кулак сал.
Не айтсын экен муна шоьп,
Ойланып кара оьзинъ, ал.

Мине бу айтар, деди ол,
Тыгырган камбак коьргенде,
Аьдем деген не айтпас
Яны алкымга келгенде.

Не айтаяк эди бу камбак,
Тыгырып юрип ел минен?
Кетти Нурай арадан,
Мине мен юримен сен минен.

Суьювдинъ завкын мен суьрип
Мине мен юримен сен минен.
Тилсиз камбак-ав не айтсын,
Эне кетти-ав ел минен.

Айсылув сонда агарды,
Бетиннен кашты канлары,
Юреги тебип ат кибик,
Дирилдеп кетти санлары.

Тыгырып кеткен камбакка
Айсылув карап коьп турды,
Кыршынып бирден Ибрайга
Карамын каты ол бурды!

— Айтпас, дединъме, ол камбак?
Айтып та туры, коьресинъ,
Наданлык этип досынъа,
Дуньяда кайтип юресинъ?

Нурайдан мени айырдынъ,
Кабыргамды кайырдынъ,
Сен оьлерсинъ булайда,
Куьнам йок меним Кудайда.

Айсылув каты каарланды,
Шалгыды сермеп ол алды,
Алып болып Ибрайдынъ
Мойнын ыргап ол шалды...

Камбактай болып надан бас
Кара да ерге тыгырды.
Кетейим сосы ерден деп,
Айсылув элге ювырды...

Айсылув элге ювырды,
Эл йыйылды касына,
Айсылув айтып йылады
Келгенин каза басына.

* * *

Ай бетине
Ший-ший яра сол салып,
Колларына
Кара явлык ол алып,
Кайгыланып
Кабыргасын кайырып,
Алтын шашы
Бетлерине яйылып,

Атлан шалып
Айсылув-ав бозлады.

Бозлаганда
Бос соьзлерди созбады:
– Мен Ибрайдан
Оьшинъди сенинъ алганман
Сулайтып-ав,
Кара ерге салганман.

Оьлуьвинъе
Мен себешши болыппан,
Куьнагъа да
Мен наьсипсиз калыппан,
Куьрсинемен,
Кайгы отка куьемен,
Оькинемен,
Манълайыма туьемен.

Коьргенимнинъ
Баьрин бирдей дос коьрип,
Аьдилликтинъ
Аьр адымын эскерип,
Ойнап-куьлдим
Билбил давыс сес берип,
Ыспайландым
Оьктем кустай тоьс керип.

Ыйнаныппан,
Коьнгьилликке кенъ берип.
Сени сыйлап
Досларынгъды тенъ коьрип,
Соьйлемеген
Болар эдим, билмедим,
Тенъ колыннан
Кетеринъди сезбедим.

Нурайым-ав,
Эсимдесинъ аьр дайым,
Сеннен сонъ-ав
Яшамайым куьн коьрип,

Сени минен
Бир эди-ав юрегим,
Не маркы бар
Бу дуньяда мен юрип?

Аър дайым да
Болган болсам экенмен
Бир обзинънинъ
Айырылмас ян досынъ.
Аруввим-ав,
Болган болсам экенмен
Явын куьнде
Ябынышлы берк косынъ.

Ибрайымдай
Намарт достынъ колыннан
Оьлгенинъди
Буьгуьн билдим, яным-ав,
Оькинемен
Ис озган сонъ ызыннан,
Юрегимде
Тебип турган каным-ав.

Бир тилегим
Сага, меним баьтирим:
Оьпкелеме
Айсылувдай досынъа,
Бу соьзлерим
Акыйкатты айтаман:
Узак калман,
Мен барарман касынъа...

Айсылув айтып йылады,
Козьяслар тамып, сув болды.
Алтын ока шашлары
Ап-ак кардай кув болды.
Кайгысын боьлди халк келип,
Кайгырды келген казага.
Ахиретте, дедилер —
Ибрайым туьсер язага...

Эки де суыйген ашыктынъ
Сосындай эди толгавы,
Яманга ахыр етеди-ав,
Яладан яккан ялгавы.
Бу айтканымыз таварых,
Болса да уйкен тувралык,
Атайлар айткан акыл-ав,
Юрмеге керек уьлги алып.

СЫНАР ТУЪПТЕН БУГАВЛАР

Толгавднъ негизине, патшалыктынъ зорлыгы ман куьресип,
туткынга тускен ногай йигитлердинъ
халк йыры салынган

Айт десенъиз айтайым,
Яслар, сизге бир дестан,
Кыйынлык туьсти баска,
Эсеймей озим ястан.

Бизден кешкен ислерди
Айтайым сизге бастан,
Айландырып сол зорлык,
Айырды кардаш-достан.

Зорлык пынан биз, яслар,
Куьреспеге ойладык,
Кайратланып, каьр этип,
Кобнъил сога байладык.

Эркин уьшин, халк уьшин,
Таьвекелге биз кирдик,
Бийлеп тамам юректи,
Куьрес йолга биз миндик,

Туьзлик уьшин патша ман
Аз кан яслар тоькпеди,
Ашап-ишип сол канды
Бай курсагы коьппеди.

Яшав уьшин коьп тенълер
Баа янын бердилер.
Оьз ойлары болмавын
Бирсизликтен коьрдилер.

Кийик анъдай бизлерди
Камап-курсап алдылар.
Кашпасынлар деп, ийтлер
Бугав бизге салдылар.

Койды кувган койшыдай,
Кувды бизди йол мынан,
Савыт-садак болмаса,
Не этерсинъ кол мынан?

Йол кыйынын биз коьрип,
Сога коьнуьв болдык биз,
Токтап Анжи-калада*
Эсти бираз йыйдык биз.

Эркин уьшин, агайлар,
Басымызды саткамыз,
Алты кеше Анжиде
Бир петерде яткамыз.

Куьнтуварга карасак,
Толкынланган тенъиз ди,
Етинши куьн куслыкта
Кемеге-ав, мингистти.

Сосы шакта, саьспеклеп,
Тенълерим болды боьлек,
Айырылып акылдан,
Калдык болмага аьлек.

Акырык пан бакырык,
Бир кувыска тыгылдык,

* Анжи Кала – Махач-Кала.

Уйкламага кеш болса,
Кара ерге йыгылдык,

Ярлылыгым басымда
Аягымда шарык ты,
Тувган яктан кеттик деп,
Хыйлы тенълер тарыкты.

Айхай сени, эрклик-ав,
Айырды бизди элден,
Куъшли патша айлеси
Оьткерди уйкен коьлден.

Гуьрилдеген коьк денъиз,
Батпайды кеме белден.
Эки кеше, бир куьндиз
Юзбей-ав, яттык елден.

Тынып, тогас болган сонъ,
Кемеди тартты шетке,
Бизди элтип туьсирди
Баку деген бир кентке.

Кайтсак, сога келермиз,
Етсек, кардаш, ниетке,
Бизди алып барады
Куьн коьзи тувган бетке.

Янымдагы тенълерим
Юзден артык сегизди,
Сол Бакуден шыгарып
Ол кемеге мингистти.

Каранъыда капалып
Калдык уйкен палага,
Бизди элтип туьсирди
Красновод атлы калага.

Неше ойласак етпеймиз,
Ойдынъ туьби сагыска,
Тамам юрип деньизде
Шыктык энди ягыска.

Шектик яза, егилдик,
Корлык тамам коьндирди,
Сол кемеден туьсирип
Отарбага миндирди.

Отарбага минген сонъ
Алты куьннен еткенмиз,
Неше йыллар пақырлар,
Байга куллык эткенмиз.

Эриспеге амал йок,
Куьшти олар алган сонъ,
Кыйын исти эткенмиз,
Биз туткында болган сонъ.

Теке-Тюркке* биз келдик,
Патша курык салган сонъ,
Не ислеек, ай, теньлер,
Корлык булай болган сонъ.

Кырсава соктык бу ерге,
Отарбасы коьшер деп,
Орыс патша суьйинеди,
Мага алтын туьсер деп.

Алтынынънан от шыксын,
Йок болган сонъ йолдаслар.
Юрегинъди авыртады,
Оьли япкан сол таслар.

* Теке-тюрк – туркмен.

Карув да йок, куьш те йок,
Кашар эдик бу ерден,
Ойланамыз, каьрлеймиз,
Шыксак экен бу коьрден.

Йол иеси бакырады,
Тез болынъыз исти деп.
Бир язык яс йылайды,
Бас-аягым систи деп.

Этпегенсиз толы деп
Инженер ша яздырады,
Кеше демей, куьн демей
Кара ерди каздырады.

Битти бизим куьшимиз,
Йок ты бизим коьбимиз,
Тас коьтеруьв, ер казув,
Сакат болды денимиз.

Сувым, халкым эм юртым,
Коьрсек экен сизди бир,
Кудай берип амалды
Элтсе экен бизди бир.

Келер сондай бир заман,
Бизди эске аларлар,
Темир капы бузылып,
Сынар туьптен бугавлар.

Аяп бизди тувдыклар:
«Ай, каьриплер», – дер бизге.
Куьн де тувып кызарып,
Ярык энер ер юзге.

ТУРАДЫ ЭКЕН ЮРЕКТЕ

Толгав

Кара кийип,
Кавдыраган карт хатын
Отягада
Отты коьсип олтыры,
Отабайдынъ
Онъ бетинде — элекен,
Сол бетинде —
Кумганы ман сув туры.

От тандырда
Ялын берип янады,
Ялап алып,
Ялав этип пеш ишин.
Ким биледи
Карт аьдемнинъ куьнде де
Отягада
Олтырганын не уьшин?

Тыйкылдаса
Тыскы эсик бирерде,
Куртка серпип
Эсик бетке карайды.
Ким экенин
Арыган коьзлер алмайын:
«Кимсинъ, балам,
Сосы сен?» — деп сорайды.

— Менмен, абай,—
Дейди кирген йиени,
Юрегине
Етейим деп курткадынъ.
Тек тынлыкты
Шертип-шертип алады
Пеш уьстинде
Кайнаганы боткадынъ.
Куртка язык
Доьрт буькленип олтыры,

Куьлп-куьлп этип,
Шаншып тебип юреги.
Эки коьзи
Эсик бетте куьнде де,
Келеектей
Ол коьреди диреди.

Ялгыз улы —
Коьрге салар диреди,
Кайда калган,
Кавга биткен кайзаман?
Тек битпеген
Аьвлет йойган анага,
Кайтпаганды
Ялгыз улы сав-аман.

Сувьксырап
Дирилдейди кевдеси,
Каты болып
Карт юреги тебеди.
Эсик ашып
Ялгыз улы менмен деп,
Эне-мине
Келеектей коьреди.

Тандыр баста
Талпынады карт юрек,
Эсик бетке
Эсти берип карайды.
Куьнтувардан
Уьстеп эскен акуж ел
Каралдыда
Калын карды борайды.

Канлы кавга
Ога аькелген казады
Ана эске
Эш алгысы келмеди.
Ялгыз улы
Ягаласып яв мынан

Арслан такым
Алысканын билмеди.

Ялгыз улы
Кайтып элге келмеди,
Калды согыс
Майданында коьр болып.
Коьр болды деп
Авылдастар айтпады,
Калды деди
Оьмирлерге эр болып.

Калды деди,
Оьмирлерге эр болып,
Элимизге
Эрлик этип коьрсетип.
Биз мутпаспыз
Йигит атын оьмир деп,
Атадылар
Кенъ орамга эс этип.

Оьлмеген ди
Улынъ сенинъ дедилер,
Авылдастар
Авлап алып анады.
Аты онынъ
Оьктем болып айтылып,
Арамызда
Оьмирлерге калады...

Арамызда
Оьмирлерге калады,
Йигит аты
Эш бир заман мутылмас.
Данъкы онынъ
Коьрим болып коьплерге,
Халкы мынан
Эш айтылып кутылмас!
Кара кийип,
Кавдыраган карт хатын

Отягада
Отты коьсип олтыры.
Отабайдынъ
Онъ бетинде — элекен,
Сол бетинде
Кумганы ман сув туры.

Куртка язык
Добрт буькленип олтыры,
Телезиди,
Каьрип ана юреги.
Эки коьзи
Эсик бетте куьнде де,
Келеектей
Ол коьреди диреги...

Айтпайды-ав
Ана деген бир заман:
«Балам оьлген,
Сакламайым энди», — деп
Бала деген
Юрегинде анадынъ
Турады-ав
Оьмиринде менмен деп...

Турады-ав
Оьмиринде менмен деп,
Қеше-куьн де
Йоклайды экен анады.
Эмлев деген
Эш бир заман йок экен
Юрегине
Бала салган ярады!

Кара кийип,
Кавдыраган карт хатын
Отягада
Отты коьсип олтыры.
Отабайдынъ
Онъ бетинде — элекен,
Сол бетинде —
Кумганы ман сув туры.

*Автордынъ архивиннен
алынган дурбатлар*

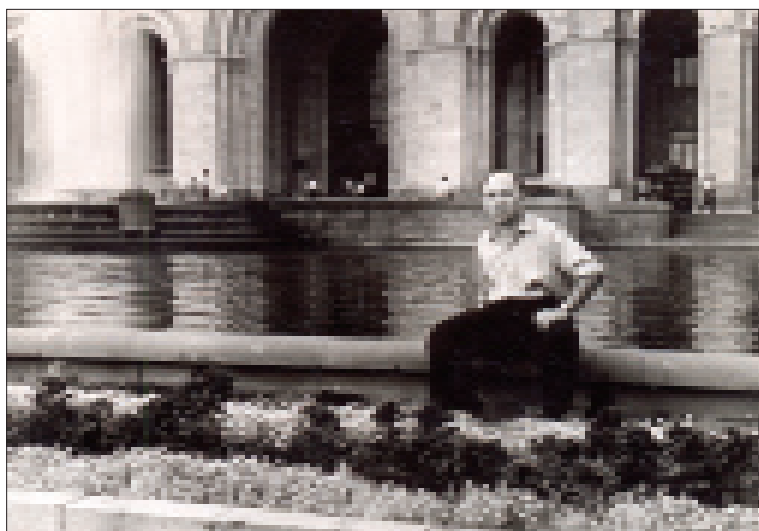
Ф. Абдулжалилов эм С. Капаев, 1960 йыл

С. Капаев, Туапсе, 1956 йыл

С. Капаев (солдан оңга биринши) ногай
язувшыларынынъ биринши йыйылысында, 1963 йыл

Ереван, 1964 йыл

Ленинград, 1973 йыл

Туапсе, 1978 йыл

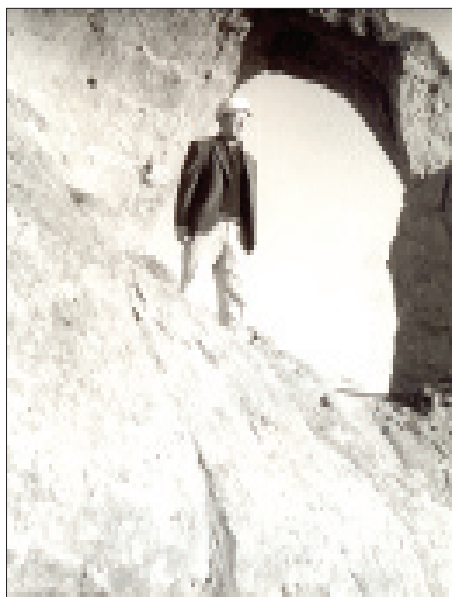
М. Кишмахов эм С. Капаев кала воскреснигинде. 1980 йыл

Ногай интеллигенциясы ман йолгыс. 1960 йыл

Крым, Джанике-ханум кешенеси, 1979 йыл

С. Капаев Кисловодскте, Тесик-тав, 1987 йыл

Крым, Кырк-ур каласы, 1981 йыл

Карашай-Шеркеш автономиялы областининг язувшылар делегациясы Волгоградта, 1974 йыл

С. Капаев эм карашай шайири Ахмат Кубанов.
Волгоград, 1973 йыл

Каракалпак язувшысы Бабаш Исмаилов пан йолгыс.
1970 йыл

С. Капаев Украинада, 1973 йыл

ИШТЕЛИГИ

Редактордан 5

ЕМИРЕ

Баспаланмаган ятлавлар

Калемимди кайрак таска кайрадым	8
Сарала тагъ	8
Оърнекленди оърнерлерим	9
Емире	9
Бакты	10
Уъзилмейди уъмитим	11
Йибек йиплер созылды	11
Алтын ай шыкты ым кагып	11
Коллар	12
Шынгъ аяк	12
Кудирети бир Кудайдыңъ — куън коьзи	13
Эске алмаймыз эсик бетке келгенин	13
Кара ерди кушагына алар эди	13
Коьнгил мен куънге етемен	14
Сынмас дирек, алал юрек ногайым	14
Саваплык	15
Бирлик болмай	15
Коьгершин	16
Авылым меним — соьнмес тандырым	17
Болды энди, уянак...	17
Оърнериме халкым дем берди	18
Намазлыкка басты ийдим	19
Ел	19
Аъжетсиз куъним болмады	20
Кетедилер яслар	21
Сирелгенлер сынтастар	22
Кайда барады сосы заман	22
Янгы ай	23
Непси	23
Берди Кудай бу дуньяга бир заман	23
Картлык келеди кайырып	24
«Силтедей тынган меним халкым...»	25

Буржасын заманда тувдым	26
Авылымның ак тангы	26
Ашы болса да...	27
Йолларым меним	27
Юмле халкка нур аткан	28
Сып-сузык болып ара калды.	28
Айхай яслык	29
Тав булак	29
Шоьл кеше	30
Оьзим болып калайым	30
«Уясына уяла берип батты куьн...»	31
О инсанлар, мутпаяк	31
Собнмес суьйимим	32
Тыпаклык боларма....	32
Атаклы ат	33
«Топь-тоьгерек тегершиктей Еримиз...»	33
Аклык	34
Халкка гуьллер шашар эдим	34
Тамырым меним	35
Тюрк ти бизим ата-бабамыз	35
Оьмирге мутпан	36
Эсиминь калды эсимде	37
Алтын буьртик	38
Аьлемет	38
Язык	39
Кеп-кень кырлар	39
Туьз ниет	40
Ой заман-ав, заман-ав	40
Айтсам экен	41
«Туьзди излеп туьзде юрдим...»	41
Аьдем дегенинь	41
«Яхшыдынъ яхшылыгы яйнап келип...»	42
Яслык йыры	42
Алма терек	43
Йоллар	43
Алтынласкан куьнайлан	44
Танъ	44
«Яшавда буьйтип болады неге...»	45
Алтын ока	45
«Топар-топар толкынлар...»	46
Ялгызлык	46
Кайгырма	46
Сукланмадым	47
Занъырасын давысым	48
Язда ясыл агашлык	48
Язык ямгыр	49
«Асыкпа, заман, асыкпа...»	49
Иманымды аьхиретке еткерсем	50
Бурынгы халкпыз	50
Ат айланса казыкка	51
Бизде сыйыр бар эди	51
Тойды толы тойлаяк	52

Курткашаш кардай борайды	53
О йыллар-ав, йыллар-ав	54
Кагылар кумис конгырав	54
Яла	55
Яманга ярдам яраспас	55
«Куйма кибик коьл туры...»	56
Куьни куьньирт куьншидинь	56
Куьн, куьн кетер, куьн кетер...	57
Шувмаклар	65

ЮРЕК СЫРЛАРЫМ

1970-нши йылга дейим язылган ятлавлар

Мине меним йырларым	74
Эрлик	74
Атадың колы	75
Сабаншыдың йыры	76
Ердинь уйкен оьрмети...	77
Койшы карт	77
Кардай карзына ол тоьгер	79
Ойлар	79
Тамшы тамсын яз басы	80
Тень болмаса	81
Намарт юрек	81
«Татымлык табли...»	82
Ув	82
Тас тувьл юрек	82
Тав таңгы	83
Шабден	84
Бирдей болмайды	84
Терек эктим	84
Баз эт	85
Шолпаным	85
Юрегимди туьйдирме	86
Боьртенке шай — ногай шай	87
Карлыгашым	88
Элим	89
Анам	90
Сокпагым	91
Оьлмесин соьзим	92
Дос тавысы	93

ОБМИРДИНЬ ДАВЫСЫ

1983-нши йылга дейим язылган ятлавлар

ЙЫРЛАРЫМ – МЕНИМ ЙЫЛЛАРЫМ

Окувшыма	96
Тувьп-оьскен уйимиз	96
Яным меним тамырласкан ерим мен	97
Тоьгил, йырым...	97
Авьлым	98

Ногай тилим	99
Бесигим	100
Ерим меним —элим меним	100
Бала шагым	101
Аьдемшилик	102
Кобньилимди коьр этип	103
Мырад	104
Туьзлик	104
Толар эди антымыз	105
Бозторгай	106
Сабантой	106
Тувдыкларга каларман	107
Кудирети уйкен ердинь	108
Ялыкпайын язар эдим	109
Кешир мени...	110
Торка экен топырагы еримнинь	111
Эсиме алып билмедим	111
Етер...	112
Шоьл гуьли	112
Яйма шувак май келди	113
Токтап тур, меним оьмирим	114
Ятарда ерим, билемен	115
О инсанлар, келинъиз...	115
Куьлте туьсти	116
Яшав йолы	116
Яхшы этсем...	117
Боз ювсан	118
Кезейик	118
Атам	119
Яздым йырларды...	120
Сый	120
Шальынсын меним домбырам	121
Кайгыды боьлмек — эр шарты	122
Занъырап йырлар йырланса...	123
Оьлмесин меним соьзлерим	123
Аьруьв эди...	124
Эрлик	125
Конакты ногай хош коьрер	126
Яшамасем баскалай...	126
Атам эткен оьсиет	127
Кетпесин куьним босына	128
Аьптем	128
Орамым	129
Атым	130
Ясы уйкен сыйланса...	131
Бьрыз	131
Шоьл калшадай ятады	132
Юрегимде ярам бар	133
Торкырап турган тогайым	133
Яшасылар карт аьдемлер дуьняда	134
Яхшылар кайгы билмесин	135
Айланып аккан Кобаным	135

Яшав йылларым	136
Яшап турсын уый ишинде бир уйкен	138
Йоллар ятыр...	139
Ыз	139
Билерлер	140
«Тамгам меним кыя таяк — Эсеней...»	141
Оьсе берсе оьнерим	141
Яшавдынъ сырлары	142
Тирек	142
«Бу оьмирге келмегенмен яшавга...»	143
«Кетти деп буьуы де бир куьн...»	143
Асыкпа, яным, асыкпа...	143
Кешеди кувьп, танъ атар	144
«Кайдай экен язув менде...»	145
Эртенълик	145
Кыс	146
Куьз келди	147
Тоьзим	147
Япалак кар явады	148
Кара денъиз	149
Тынык туьн	150
Юрек ийимесе	150
Бастан кешпесе	151
Тав булак	151
Савлык	152
Аклык еньеди яркылдап	153
Оьктем болып карама	154
Авыр шакта авмадым	155
Таж кондыма басынъа?	156
Яманлык йолды алмаган.	156
Айхай-ав сени, сол шагым	157
Оьштемсизбе оьмир зат	158
Тынышты бир де билмедим	158
Яраспан оьмир яман ман	159
Толса меним сол мырадым	160

СУЬЮВ ДЕГЕН СИНЪЕДИ ЭКЕН СУЪЕККЕ

Тиревимсинъ каядай	161
Янымда янынъ калдыма	161
Сендейди суьймей кара (<i>йыф</i>).	162
«Дуьныяда бир суьйген ярым эдинъ...»	163
Ногай кыз (<i>йыф</i>)	163
Калсам да оьмир так болып...	164
Сендей аьруьв барма экен.	165
Коьрким эдинъ	166
Сен мени мен болып	167
Яслыгымнынъ бир куьни.	167
Бу язы сени карадым	168
Куьндиз — куьним, кеше — айым	169
Юректи тыныш эттага	170
Ала бар	170

Юзик	171
Йолыгыс	172
Эмлеген меним эмимсинь	173
Кобзелим меним бар эди	173
Сагынаман	174
Саклайман	175

ДОСЫ БАРДЫНЬ – БАСЫ БАР

Аьдем керек аьдемге	175
Досларыма тоьселемен	176
Обькинмессинь	177
Алаллыкты айтаман	178
Аманат салам	179
Аданаслар	180
Бавырмалы каракалпак	182
Амударьядынъ сыры	185
Обьмирлерден обьрнеклер	187
Якут досыма	188
Досы бардынъ – басы бар	189
Аталар коьрген Ала-тав	189
О досларым, ойнайык	190
Акка шыксын бетинъыз	191
Тенълеримнинъ тилеги	192
Татымлык деген таьгли зат	193
Алал дос	194

САБВАЕ

1987-нши йылга дейим язылган ятлавлар

Сырып салдым	197
Кенъ ди коьнъили	197
Ким ди бу деп сорасанъ	198
Эситилсе меннен сонъ	198
Тамырым	199
Тамызлык	199
Ата йолын кувса	200
Бу ерде меним яным бар	201
Кобнъилден кетпе	202
Сынарсынъыз	202
Мутамыз	203
Субьиндим	204
Туьп-туьз йолды коьрмеге	204
Халкымнынъ наьсиби	205
Бактымнан соны тилеймен	206
Билеме аьше	206
Иеликти этеек	207
Юбантса	208
Юерерменме	209
Шал, Кайырбек	209
Мырадынъта етпеслер	211
Аьрувь	212

Куьн тувды	212
Айландым мен	213
Сеним	214
Калдылар зангырап йырларда	215
Аьле сеземен	216
Мактав	217
Тынмасынлар толкынлар	217
Шоьлимнинь ийиси	218
Боьрк	219
Япырак	220
Яз басында	221
Бактым	222
Билмейсинь	223
Улпадай болсын куьртик-ав	223
Кешпейдилер бир затты	224
Явлардынъ завкы келмесин	225
Туьнгьилме	225
Таппадым	226
Етпис те туры алдымда	226
Навруз келди	227
Сыгады аяз	227
Ниет	228
Алалай	228
Сыбыра-йырав	229
Аьлемет	230
Язувым	230
Эки соьз	231
Камбак	232
Тезек ийиси	233
Калганлар кеткенди мутпаса	234
Бав	235
Бактысы йолды береди	235
Алгыслайман	236
Белгили	237
Домбай даласы	237
Коьрсем	238
Кайтпаска кетти	239
Яз эргеньлиги	239
Яшав яшап	240
Тек аты калды	241
Атымды йоймай	242
Олар мутылмас	242
Теренлик	243
Бахшасарай	243
Аьдем диреги...	244
Аьжикала	244
Эр эрлигин этер	246

Тарак тавлар, тогайлар	246
Юмартлык	247
Яшав маркы	248
Не алады	249
Дем эттим	250
Аьрекети толады-ав	250
Яла	251
Баз	251
Ак юректен айтаман	252
Яшап болама	253
Келсе кысым огыр ман	253
Йьлувлык сокпас	254
Обгкердим	254
Йольксалар	254
Бир эшки бизде бар эди	255
Ойларым	255
Коьп болмасын териси	256
Айтълсынлар сырларым	257
Эки эл бар	258
Сизге салам	259
Куьн айынды	260
Стамбул	261
Гоьремединь «нур кызлары»	263
Эстелик	264
Увын сага береди	264
Оьзи атылар	264
Канатым эдинь кагылган	265
Суьювимиз кетпесин	266
Ол бир сылув кыз эди	267
Не керек?	267
Кирип кет	268
Тек сенсинь	268
Кардай карзына ол тоьгер	269
Эрлик суьрген шақлары	270

ТИЛЕКЛЕР

Қудаларга тилек	271
Тойды баслав	272
Келин келгенде тилек	272
Ишимizde юресинь	273

КОБШИРМЕЛЕР

ОМАР ХАЙЯМ

Шувмақлар	275
---------------------	-----

А. С. ПУШКИН

«Ашык куылер, ярк кешелер...»	279
Яшавдын арбасы	279
Кеше	280
Ленскийдинъ созыннен	280

М. Ю. ЛЕРМОНТОВ

Кылжан	280
«Набыли бала...»	281

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Осьет	281
-----------------	-----

ПОЭМАЛАР ЭМ ТОЛГАВЛАР

Кой коьл (<i>халк эртегиси негизинде язылган поэма</i>)	284
Аксак аяктынъ баьледен кутылганы (<i>халк эртегиси негизинде язылган поэма</i>)	292
Йойтпадылар шебер-шешен тиллерин	297
Айсылув	302
Сынар туьптен бугавлар	317
Турады экен юректе	322

АВТОРДЫНЪ АРХИВИННЕН АЛЫНГАН

<i>ДУРБАТЛАР</i>	326
----------------------------	-----

Суюн Имамалиевич Капаев

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

в 3-х томах

1

ТОМ

Стихи

Поэмы

Посвящения

На ногайском языке

Редактор *М. А. Булгарова*
Оформление, художественное редактирование,
графика и верстка *А. Я. Унежова*
Технический редактор *О. А. Ахметова*
Корректор *С. А. Кукаева*

Подписано к печати 05.04.12.
Формат 84x108^{1/32} Бумага офсетная.
Гарнитура «NewBaskervilleСТТ». Печать офсетная.
Усл. печ. л. 18,6. Усл. кр.-отг. 18,5. Уч.-изд. л. 15.
Тираж 350 экз. Заказ №

РГБУ «Карачаево-Черкесское
республиканское книжное издательство».
369000, г. Черкесск, пл. Кирова, 23, Дом печати.

Отпечатано с готового оригинал-макета
в ОАО «Издательско-полиграфическая фирма
«Ставрополье». 355035, г. Ставрополь,
ул. Спартака, 8.

К 42

Капаев С. И. Собрание сочинений в 3-х томах. Том 1. Черкесск, РГБУ «Карачаево-Черкесское республиканское книжное издательство». 2012— 344 с.

ISBN 978–5–7289–0297–3

В первом томе философской поэзии классика ногайской литературы С. Капаева осмысливаются духовные ценности и нравственные ориентиры народа, автор яркой палитрой художественных средств описывает красоту родного края и свою любовь к нему.

85 (2Рос-Нор) 7

К $\frac{4802490200-7}{9\Pi(03)-2012}$ 7–2012

Orlando